

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

AVRUPA'DAKİ BÖLGELİ DEVLETLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANSTEZİ

AHMET BÜNYAMİN GÜNER

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ OKTAY ALKUŞ

AKSARAY 2021

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

AVRUPA'DAKİ BÖLGELİ DEVLETLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMET BÜNYAMİN GÜNER

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ OKTAY ALKUŞ

AKSARAY 2021

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla teslim tarihinden itibaren 12 (oniki) ay sonra fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : AHMET BÜNYAMİN

Soyadı : GÜNER

Bölümü : SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

İmza :

Teslim Tarihi: 24/02/2021

TEZİN

Türkçe Adı: Avrupa'daki Bölge Devletlerin Karşılaştırılması

İngilizce Adı: Comparison of Regional States in Europe

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazarın Adı: Ahmet Bünyamin GÜNER

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Ahmet Bünyamin GÜNER tarafından hazırlanan “Avrupa’daki Bölge Devletlerin Karşılaştırılması” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans / tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Oktay ALKUŞ
(Kamu Yönetimi Anabilim Dalı-Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK
(Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı,Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: Doç. Dr. Mustafa ARSLAN
(Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı- Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi 01/02/2021

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih
ve.....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Öğrencinin
Ahmet Bünyamin GÜNER
İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU
İmza

Ailem, Bilime İnananlara ve Hakkaniyete...

TEŞEKKÜRLER

Bu günlere gelmem için her türlü fedakârlıkta bulunan annem Yıldız GÜNER ve babam Erdal GÜNER'e sonsuz teşekkürler ediyorum. Çalışmam boyunca desteğini esirgemeyen kardeşim Zeynep GÜNER'e, ikizim Mehmet Taha GÜNER'e ve motivasyon kaynağım, destekçim ve küçük kardeşim Şeyma GÜNER'e müteşekkirim.

Tez çalışmam konusunda yardımını esirgemeyen araştırmalarımın öncesi, araştırmalarım sırasında ve sonrasında fikir ve deneyimlerinden yararlandığım her an yanımda hissettiğim danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Oktay ALKUŞ hocama sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans ders dönemimde bilgi ve deneyimlerini esirgemeyen Prof. Dr. Nezahat Altuntaş DUMAN, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK, Dr. Öğr. Üyesi Bülent ESKİN, Dr. Öğr. Üyesi Ziya ABBAS, Dr. Öğr. Üyesi Özgür ÇINARLI hocalarıma ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Sekreteri Nazmi AKBULUT'a teşekkür ediyorum.

Lisans öğrenimim boyunca bizi hayata hazırlayan bilgilerini ve deneyimlerini aktarmaktan esirgemeyen ve bana alanımda nitelik kazandıran her hissettiğimde yanımda bulunan değerli hocalarım Prof. Dr. Nilüfer NEGİZ, Prof. Dr. Hüseyin GÜL, Prof. Dr. Yakup ALTAN, Prof. Dr. Murat OKÇU, Prof. Dr. Hamza Bahadır ESER, Prof. Dr. Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI, Prof. Dr. Mehmet AKTEL, Prof. Dr. Yüksel METİN, Prof. Dr. Faruk TURHAN, Prof. Dr. Mehmet Fahrettin ÖNDER, Prof. Dr. Timuçin KODAMAN, Prof. Dr. Kenan ÖREN, Doç. Dr. Hakan Mehmet KİRİŞ, Doç. Dr. Elvettin AKMAN, Doç. Dr. Çiğdem AKMAN, Doç. Dr. Muharrem GÜRKAYNAK, Doç. Dr. Pınar GÖKTAŞ, Dr. Öğr. Üyesi. Gökhan TURHAN, Dr. Öğr. Üyesi Vahdettin AYDIN, Dr. Öğr. Üyesi Burcu ÖZKUL, Dr. Öğr. Üyesi Adem Ali İREN, Dr. Öğr. Üyesi Aykut SEZGİN, Dr. Öğretim Üyesi Metin İŞÇİ, Arş. Gör. Süleyman TÜLÜCEOĞLU, Arş. Gör. Seda EFE

ve diğ er hocalarım ile Fak l te sekreteri Esin   ZKAN, Maliye bölüm sekreteri Kamil Eyüp KUMTEPE ve diğ er çalışanlara minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

 n lisans eğitimimde köy enstitülerinin önemli eğitimcilerinden aldığı dersler ile deneyim ve becerilerini bana aktaran değerli hocam Zübeyde C CEN hanımefendiye teşekkür ederim.

Lise, Ortaokul ve İlkokul hayatım boyunca gelişiminde katkısı bulunan başta Yüksel ALTUN, Sanem ALACALI ve diğ er öğretmenlerime ayrıca ailemden sonra eğitimimin temelini atan ve kişisel gelişimimde katkısı bulunan anaokulu  ğretmenim Ruhan ALAYBEYOğLU hanımefendiye minnettarım.

Ayrıca desteklerini esirgemeyen arkadaşlarıma teşekkür ederim.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA'DAKİ BÖLGELİ DEVLETLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

(Yüksek Lisans Tezi)

Ahmet Bünyamin GÜNER, Aksaray 2021

ÖZET

Bilinen tarih boyunca belli amaç, istek ve ortak fayda neticesinde bir araya gelerek oluşturulan toplum yapısı kendini yönetmek adına bir yapı geliştirmiş ve bazı haklarını üst yapıya devrederek yönetilme noktasına evrilmiştir. Bu noktada çeşitli teoriler gelişmiş ve süreç sonunda devlet yapısı ortaya çıkmıştır. Devletin yöneten ve yönetilen etkileşiminde siyasi bir teşkilatlanma olarak örgütlenmesi neticesinde Dünya'nın çeşitli ülkelerinde farklı siyasi yapılanmalar olduğu gibi yerel anlamda idari yapılanmalarda farklılık göstermektedir. Genel anlamıyla devletler konfederal, federal, üniter ve son zamanlarda karşılaşılan üniter yapılanmanın alt başlığı olarak kabul gören bölgesel devlet modelleriyle isimlendirilmiştir.

Bu tez çalışmasında devletin ortaya çıkışı hakkında tarihsel gelişimi, devletin genel olarak kabul edilen temel unsurları ve devlet şekilleri ele alınarak “Avrupa’daki Bölge Devletler” incelenmektedir.

Devlet tanım ve ortaya çıkış indeksi modern devlet öncesi ve sonrası olarak ikiye ayrılır. Devletlerin halk bakımından bugün en bariz özelliği her alana nüfus etmesidir. Bu yayılma devletin şekillenmesinde, varlığının devamında, hangi ideolojiyi benimsemesiyle doğru orantılıdır. Devlet organik yapı içerisinde gelişimini daim kılması, vasıflarını koruması bakımından güç, kudret kullanması ve hizmetlerin doğru oranda işlemesi teşkilatlanmayı gerektirir. Devletin teşkilatlanması çeşitli yol, yöntem ve unsurlara göre farklı devlet şekillerini oluşturmuştur. Devlet şekilleri gerek tek elde toplanma, gerek bir ailenin elinde toplanması veya diğer şekillere göre doğrudan ve direkt milletin temsil edildiği ve halkın temsilcilerinin parlamento ile halkın istekleri doğrultusunda karar alan üniter sistem şeklinin içinde yer alan ve birkaç özelliğiyle ayrılan bölgesel devlet şeklidir. Çalışmanın amacı, günümüzde ortaya çıkan yeni bir yönetim modelinin inceleyerek bireylerin daha fazla özgür ve yönetime katılma adına devletlerin uygulamalarından yola çıkılmıştır. Devletlerin bu minvalde benimsediği yöntemler neleri içermektedir sorusuna karşılaştırmalı olarak bakılmıştır.

Çalışmada niçin, nasıl, ne şekilde sorularına cevap aranmaya çalışılarak metin analizi, örnek olay incelemesi, tarihsel araştırma ve karşılaştırma yöntemi benimsenmiştir.

Çalışmada bireylerin yaşadıkları devletlerde yönetim adına daha fazla söz hakkı elde etmek istemi veya devletlerin devamlılıklarını koruma adına mevcut iki devlet modelinden ayrı üniter devletin alt kısmında yer alan bölgesel devlet modelini her devletin kendine özel şekillerde modellemeler ile model oluşturabilmişler midir? Sorusuna karşılaştırmalı olarak bakılmaktadır.

Avrupa’da bulunan Birleşik Krallık, İspanya, İtalya, Portekiz ve Finlandiya devletlerini ele alıp bölgesel devlet yapısı neden ve nasıl uygulanmaktadır sorularıyla anlatımlar yaptıktan sonra bu devlet modelinin diğer devlet modellerinden farklılıkları ve benzerlikleri açıklanmaktadır.

Çalışmada bölgesel devlet modelinin üniter devletin alt kısmında yer alan bir model olduğunu ve yeni bir devlet modeli olmadığı vurgulanmaktadır. Bu model 19. Yüzyılda kartelleşme etkisiyle zayıflayan devletler nedeniyle topraklarını ve ekonomisini koruma adına üniter devlet şeklinin revize edilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bölgesel devlet modeli

daha fazla adem-i merkezileşme ile bireylerin yönetime katılması ve kendini yönetmede daha fazla etkin rol oynaması hedeflemektedir.

Bilim Kodu : 114104

Anahtar Kelimeler : Federal Devlet, Üniter Devlet, Bölgesi Devlet, Avrupa, Devlet Şekilleri

Sayfa Adedi : 159

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Oktay ALKUŞ

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIALSCIENCES
COMPARISON of REGIONAL STATES in EUROPE

(M.A. Thesis)

Ahmet Bünyamin GÜNER, Aksaray 2021

ABSTRACT

Throughout the known history, the social structure created by coming together as a result of a certain purpose, desire and common benefit has developed a structure in order to govern itself and has evolved to the point of administration by transferring some of it's rights to the superstruture.At this point, various theories developed and the state structure emerged at the end of the process. As a result of being organized as a political organization in the interaction of the state governing and managed, there are different political structures in various countries of the world, as well as local administrative structures. States in general terms are named with Konfederal, Federal and Unitary and Regional State model that is accepted as asubtitles of the unitary state model that has been encountered recently.

In this thesis, we examine the historical development of the emergence of the state, the generally accepted basic elements of the state and the state forms, which is our main subject "Regional States in Europe".

State definition and emergence index is divided into two as before and after the modern state. The most obvious feature of the states in terms of the people today is that they penetrate every area. This spreading is directly proportional to which ideology the state adopts in the shaping of the state, in the continuation of its existence. The state requires organization in order to perpetuate its development within the organic structure, to use power and power in terms of preserving its qualifications, and for the services to function at the right rate. The organization of the state has formed different forms of state according to various ways, methods and elements. State forms are a form of regional state that is included in the form of a unitary system where the nation is represented directly and directly according to other forms, whether it is gathered in a single hand, gathered in the hands of a family, and the representatives of the people make decisions in line with the parliament and the people's wishes. The aim of the study is to examine a new management model that has emerged today, and the practices of the states in order to have more freedom for individuals and to participate in the administration. The question of what includes the methods adopted by states in this manner is analyzed comparatively.

In the study, by trying to find answers to why, how and how questions, text analysis, case study, historical research and comparison method was adopted.

In the study, have they been able to create a model by modeling the regional state model located at the lower part of the unitary state, which is separate from the existing two state models, in order to have more voice in the name of the government in the states where they live, or to protect the continuity of the states? The question is considered comparatively.

After discussing states of the United Kingdom, Spain, Italy, Portugal and Finland in Europe and explaining why and how the regional state structure is implemented, the differences and similarities of this state model from other state models are explained.

In the study, it is emphasized that the regional state model is a model located in the lower part of the unitary state and it is not a new state model. This model emerges with the revision of the unitary state form in order to protect their land and economy due to the states weakened by the effect of cartelization in the 19th century. The regional state model

aims at more decentralization and participation of individuals in government and playing a more active role in self-government.

Science Code : 114104

Key Words : Federal State, Uniraty State, Territorial State, Europe, State Scructure

Page Number :159

Supervisor : Asst. Prof. Dr. Oktay ALKUŞ

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜRLER.....	v
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xxi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xxii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xxiii
GİRİŞ	1
MATERYAL YÖNTEM	3
BÖLÜM 1	5
DEVLET KAVRAMININ TANIMI VE KÖKEN OLARAK TARİHSEL GELİŞİMİ	5
1.1. Devlet Kavramının Etimolojisi ve Tanımı	5
1.2. Devletin Etimolojisi Hakkında Teoriler ve Tarihsel Gelişimi	6
1.2.1. Genel Tarihsel Gelişim.....	6
1.2.1.1. Aile Teorisi	6
1.2.1.2. Biyolojik / Organizmacı Teori	7
1.2.1.3. Kuvvet ve Mücadele Teorisi	8
1.2.1.4. Ekonomik Teori	9

1.3.1. Devletin Kökenini İnsan Aklına ve Toplumsal Sözleşmeye Dayandıran Görüşler	10
1.3.1.1. Thomas Hobbes	10
1.3.1.2. John Locke	11
1.3.1.3. Jean-Jacques Rousseau	13
1.4.1. Tarihte İlk Devletlerin Ortaya Çıkışı.....	13
1.4.1.1. Devlet Öncesi Topluluklar	14
1.4.1.2. İlk Devletler	17
1.4.1.2.1. Mezopotamya (Sümer-Babil-Asur).....	17
1.4.1.2.2. Mısır	18
1.5.1. İlk Devletlerin Ortaya Çıkışı Teorileri	18
1.5.1.1. Platon	18
1.5.1.2. Aristoteles	21
1.5.1.3. Montesquieu.....	23
BÖLÜM 2	25
DEVLETİ OLUŞTURAN TEMEL UNSURLAR.....	25
2.1. Devletin Öncül ve Nesnel Unsurlarından Hazırlayıcı ve Maddî Unsuru: Halk.....	25
2.1.1. İnsan Topluluğunun Niceliği (Sayısı) Sorunu	26
2.1.2. İnsan Topluluğunun Niteliği Sorunu	27
2.1.2.1. Objektif Millet Anlayışı.....	27
2.1.2.1.1. Irk Birliği.....	28
2.1.2.1.2. Dil Birliği	28
2.1.2.1.3. Din Birliği	29
2.1.2.2. Sübjektif Millet Anlayışı.....	30
2.1.2.2.1. Vatandaşlık.....	30
2.1.2.2.2. Çifte Vatandaşlık.....	31
2.1.2.2.3. Vatansızlık.....	31

2.2. Devletin Öncül ve Nesnel Unsurlarından Hazırlayıcı ve Maddî Unsuru: Ülke	31
2.2.1. Ülkelerin Çeşitli Yollarla Kurulması.....	33
2.2.1.1. Keşfetme ve İşgal Etme Yoluyla Kurulma	33
2.2.1.2. Belli Bir Toprak Parçasını Devretme Yoluyla Kurulma.....	33
2.2.1.3. Fetih Etme veya İlhak Etme Yoluyla Kurulma.....	34
2.2.2. Ülke ve Egemenlik (Hâkimiyet) Arasındaki Bağ.....	34
2.2.3. Ülkenin Sınırları	34
2.2.3.1. Kara Sahası	34
2.2.3.2. Su Sahası.....	36
2.2.3.2.1. İç Sular: Birinci Alan-Tam Yetki.....	36
2.2.3.2.2. Karasuları: Birinci Alan-Tam Yetki.....	36
2.2.3.2.3. Boğazlar: Birinci Alan-Tam Yetki.....	37
2.2.3.2.4. Bitişik Bölge: İkinci Alan- Sınırlı Yetki	37
2.2.3.2.5. Sınırlı Ekonomik Bölge: İkinci Alan-Sınırlı Yetki	37
2.2.3.2.6. Kıta Sahaneliği: İkinci Alan-Sınırlı Yetki	38
2.2.3.2.7. Balıkçılık Bölgesi: İkinci Alan-Sınırlı Yetki	38
2.2.3.2.8. Açık Deniz: Üçüncü Alan-Olmayan Yetki	38
2.2.3.3. Hava Sahası.....	39
2.3. Devletin Kurucu Unsurlarından Tamamlayıcı ve Manevi Unsuru: Egemenlik.....	39
2.3.1. Egemenliğin Kökenine Göre Teoriler	40
2.3.1.1. Teokratik Egemenlik Teorisi	41
2.3.1.1.1. Tabiatüstü İlâhi Hukuk Doktrini	41
2.3.1.1.2. Providansiyel İlâhi Hukuk Doktrini	41
2.3.1.2. Demokratik Egemenlik Teorisi.....	41
2.3.1.2.1. Milli Egemenlik Teorisi	42
2.3.1.2.2. Halk Egemenliği Teorisi	43
2.3.1.2.3. Parlamento Egemenliği Teorisi.....	43

2.3.2. Rakip Devlet Teorileri	44
2.3.2.1. Plüralist (Çoğulcu) Devlet Teorisi	44
2.3.2.2. Kapitalist Devlet Teorisi	44
2.3.2.3. Leviathan Devlet Teorisi.....	45
2.3.2.4. Patriarkal (Ataerkil) Devlet Teorisi	45
2.3.3. Devletin Unsurlarından Egemenliğin Çeşitleri.....	46
2.3.3.1. İç Egemenlik	46
2.3.3.1.1. Nitelikler Üzerinden Egemenlik.....	46
2.3.3.1.2. Kendisi Üzerinden Egemenlik	47
2.3.3.2. Dış Egemenlik.....	47
2.3.3.2.1. Devletler Karşılıklı Egemen Eşittir	47
2.3.3.2.2. Devletler Birbirlerinin İçişlerine Karışamazlar.....	48
2.4. Tanınma.....	48
BÖLÜM 3	50
DEVLET ŞEKİLLERİ: FEDERAL DEVLET-ÜNİTER (TEKÇİ) DEVLET-	
BÖLGELİ DEVLET.....	50
3.1. Federal Devlet	51
3.1.1. Federal Devletlerin Oluşması	51
3.1.2. Federal Devlet Oluşmasının Nedenleri.....	52
3.1.2.1. Tarihsel Neden	52
3.1.2.2. Dışarıdan Gelen Tehdit	52
3.1.2.3. Ülkenin Coğrafi Büyüklüğü.....	53
3.1.2.4. Kültürel ve Etnik Bölünmüşlük	53
3.1.3. Federal Devletin Unsurları	53
3.1.3.1. Federal Devletin Devlet Unsurları	53
3.1.3.1.1. Ülke Unsuru	54
3.1.3.1.2. Millet Unsuru	54

3.1.3.1.3. Egemenlik Unsuru.....	54
3.1.3.2. Federal Devletin Egemenlik Kuvvetinin Organları Unsuru	54
3.1.3.2.1. Yasama Unsuru	55
3.1.3.2.2. Yürütme Unsuru.....	56
3.1.3.2.3. Yargı Unsuru	56
3.1.4. Federe Devletin Unsurları	56
3.1.4.1. Federe Devletin Devlet Unsurları	57
3.1.4.1.1. Ülke Unsuru	57
3.1.4.1.2. Millet Unsuru	57
3.1.4.1.3. Egemenlik Unsuru.....	57
3.1.4.2. Federe Devletin Devlet Organları Unsuru	57
3.1.4.2.1. Yasama Unsuru	58
3.1.4.2.2. Yürütme Unsuru.....	58
3.1.4.2.3. Yargı Unsuru	58
3.1.5. Federal ve Federe Devlette Yetki Paylaşımı	59
3.1.5.1. Federal Devletin Yetkilerinin Sayma Yoluyla Yetki Paylaşımı	59
3.1.5.2. Federe Devletin Yetkilerini Sayma Yoluyla Yetki Paylaşımı	59
3.1.6. Federal Devletin Özellikleri	60
3.1.7. Federal Sistemin Avantaj ve Dezavantajları	60
3.2. Üniter (Tekçi) Devlet	61
3.2.1. Üniter Devletin Tarihsel Gelişimi	62
3.2.2. Üniter Devletin Unsurları	62
3.2.2.1. Üniter Devletin Devlet Unsurları.....	63
3.2.2.1.1. Ülke Unsurunun Tekliği ve Bölünmezliği	63
3.2.2.1.2. Millet Unsurunun Tekliği ve Bölünmezliği	63
3.2.2.1.3. Egemenlik Unsurunun Tekliği ve Bölünmezliği.....	63
3.2.2.2. Üniter Devletin Devlet Organları Unsuru.....	64

3.2.2.2.1. Yasama Unsurunun Tekliği.....	64
3.2.2.2.2. Yürütme Unsurunun Tekliği	64
3.2.2.2.3. Yargı Unsurunun Tekliği	65
3.2.3. Üniter Devlet Çeşitleri.....	65
3.2.3.1. Merkezi Üniter Devlet	65
3.2.3.2. Âdem-i Merkezi (Yerinden Yönetim) Üniter Devlet.....	66
3.2.4. Üniter Devlet Modelinin İlkeleri	66
3-2-4-1- Üniter Devlet Modelinde Merkezden Yönetim İlkesi (Centralisation)	67
3.2.4.1.1. Merkezden Yönetimin Özellikleri.....	67
3.2.4.1.2. Merkezden Yönetimin Avantajları.....	68
3.2.4.1.3. Merkezden Yönetimin Dezavantajları	69
3.2.4.2. Üniter Devlet Modelinde Yerinden Yönetim İlkesi (Decentralisation).....	70
3.2.4.2.1. Yerinden Yönetimin Özellikleri.....	70
3.2.4.2.2. Yerinden Yönetimin Avantajları.....	71
3.2.4.2.3. Yerinden Yönetimin Dezavantajları.....	72
3.3. Bölgeîi Devlet	72
3.3.1. Avrupa Birliğinde Bölgecilik	74
3.3.2. Bölge Çeşitleri	75
3.3.3. Bölgeselleşmenin Nedenleri	76
3.3.3.1. Ekonomik Nedenler	76
3.3.3.2. Siyasal Nedenler	76
3.3.3.3. Kültürel ve Dilsel Nedenler	76
3.3.4. Bölgeîi Devletin İlkeleri	77
3.3.4.1. Siyasal Merkezîyetçilik.....	77
3.3.4.2. Siyasal Özerklik (Egemenlik)	77
3.3.4.3. Mali Özerklik	78
3.3.4.4. Bölgeler Yersel Örgütler.....	78

3.3.5. Bölgesi Devleti Özellikleri.....	78
3.4. Bölgesi Devlet ile Federal Devlet ve Üniter Devlet Karşılaştırması	79
BÖLÜM 4	81
AVRUPA’DA BÖLGELİ DEVLETLER	81
4.1. Birleşik Krallık.....	82
4.1.1. Birleşik Krallık’ta Bölgelerin Ortaya Çıkışı.....	84
4.1.2. Birleşik Krallık’ta Bölgelerin Yetki Dağılımı	84
4.1.2.1. İskoçya’da Yetki Dağılımı	84
4.1.2.2. Kuzey İrlanda’da Yetki Dağılımı.....	85
4.1.2.3. Galler’de Yetki Dağılımı	87
4.1.3. Birleşik Krallık’ın Bölgelere Müdahalesi.....	88
4.1.4. Bölgelerin Mali Özerklik Durumları	88
4.2. İspanya	89
4.2.1. İspanya Krallığı’nda Bölgelerin Ortaya Çıkışı.....	90
4.2.2. İspanya’da Bölgelerin Yetki Dağılımı.....	91
4.2.3. İspanya’nın Özerk Topluluklara Müdahalesi	94
4.2.3.1. Olağanüstü Yöntem	94
4.2.3.2. Olağan Yöntem	94
4.2.4. Özerk Toplulukların Mali Özerklik Durumları	95
4.3. İtalya.....	96
4.3.1. İtalya Cumhuriyeti’nde Bölgelerin Ortaya Çıkışı	98
4.3.2. İtalya’da Bölgelerin Yetki Dağılımı	99
4.3.3. İtalya’nın Bölgelere Müdahalesi	101
4.3.3.1. Olağanüstü Yöntem	101
4.3.3.2. Olağan Yöntem	101
4.3.4. Bölgelerin Mali Özerklik Durumları	102
4.4. Portekiz.....	102

4.4.1. Portekiz Cumhuriyeti’nde Bölgelerin Ortaya Çıkışı	104
4.4.2. Portekiz’de Bölgelerin Yetki Dağılımı.....	105
4.4.3. Portekiz’in Özerk Bölgelere Müdahalesi	106
4.4.4. Bölgelerin Mali Özerklik Durumları	107
4.5. Finlandiya.....	107
4.5.1. Finlandiya Cumhuriyeti Bölgelerin Ortaya Çıkışı.....	109
4.5.2. Finlandiya’da Bölgelerin Yetki Dağılımı	110
4.5.3. Finlandiya’nın Bölgelere Müdahalesi	113
4.5.4. Bölgelerin Mali Özerklik Durumları	114
5.1. Avrupa’daki Bölge Devletlerin Karşılaştırılması	115
SONUÇ.....	120
KAYNAKÇA.....	123
ÖZGEÇMİŞ.....	132
TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	133

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Avrupa'daki Bölge Devletlerin Karşılaştırılması	115
--	-----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Birleşik Krallık Devlet Arması-Dünya'daki Konumu ve Bayrağı.....	82
Şekil 2. Büyük Britanya Bölge Bayrakları ve Bağlı Bölgeler	83
Şekil 3. İngiltere'nin Bölgeleri ve Bölge İsimleri	84
Şekil 4. İspanya Devlet Arması-Dünya'daki Konumu ve Bayrağı	89
Şekil 5. İspanya Bölge Bayrakları	90
Şekil 6. İspanya'nın Bölgeleri ve 2 Özerk Şehri (Ceuta ve Meulla)	91
Şekil 7. İtalya Devlet Arması-Dünya'daki Konumu ve Bayrağı.....	96
Şekil 8. İtalya Bölge Bayrakları.....	97
Şekil 9. İtalya'nın Bölgeleri ve İsimleri	99
Şekil 10. Portekiz Devlet Arması-Dünya'daki Konumu ve Bayrağı	102
Şekil 11. Portekiz Bölge Bayrakları.....	104
Şekil 12. Portekiz'in Özerk Bölgeleri ve Anakara Şehirleri	105
Şekil 13. Finlandiya Devlet Arması-Dünya'daki Konumu ve Bayrağı.....	107
Şekil 14. Finlandiya Bölge Bayrakları ve Aland Özerk Bölge Bayrağı	109
Şekil 15. Finlandiya'nın 18 Anakara Bölgesi-Aland Özerk Bölgesi ve Bölge İsimleri.....	110

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
Age..	: Adı Geçen Eser
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
m.	: Madde
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OHAL	: Olağanüstü Hal
ÖT	: Özerk Topluluk
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
UMH	: Ulusal Mutabakat Hükümeti
v.b.	: ve benzeri
v.s.	: vesaire

GİRİŞ

Devlet tanım ve ortaya çıkış indeksi bakımından modern devlet öncesi ve modern devlet sonrası olarak ikiye ayrılmakta olup, bugün gelinen zamanda, devletin yönettiği halk bakımından, çeşitli özellikleri bulunmakta olup, en bariz ve etkin kullandığı özelliği, her alana nüfus etmesidir. Bu nüfus etme, devletin oluşmasında, varlığını devam ettirmesinde, hangi özellik, vasıf ve ideolojiyi benimsediğiyle doğru orantılı olarak gerçekleşmektedir. Devletin, bu organik yapısı içinde, gelişimi daim kılması ve vasıflarını koruması bakımından belirli bir kudret, bir güç kullanması ve hizmetlerin veya işlerin, doğru oranda işlemesi yönünde teşkilatlanması gerekmektedir. Devletler bu tür güç ve teşkilatlanma yolunu benimserken çeşitli yol, yöntem ve unsurları benimsemişler ve bu minvalde farklılık gösteren devlet şekilleri oluşmuştur.

Devlet şekilleri gerek tek elde toplanma yoluyla, gerek bir ailenin eline bırakılması yönünde veyahut diğer devlet şekillerine nazaran doğrudan ve direkt olarak milletin temsil edildiği bir yapılanmada olan, halkın temsilcilerinin bulunduğu parlamento ve halkın istekleri doğrultusunda şekillenen bir yapılanma olarak görülen üniter devlet şekli olarak görülmektedir. Aynı zamanda üniter devlet içinde bulunan lakin birkaç özelliğinin ayrılmasıyla ortaya çıkan bölgeli devlet şekli de görülmektedir..

Bu çalışmanın ana konusunu oluşturan bölgeli devlet modeli, son yüzyılın üçüncü çeyreğinde, 1950 yılından sonra ortaya çıkmıştır. Bu devlet modeli ekonomik, tarihsel, kültürel, etnik, idari ve siyasal olarak çeşitli sebeplerle ortaya çıkmıştır. Lakin daha geniş bir çerçeveden bakılacak olursa, tarihsel insan gelişimi ve evrimi, aynı zamanda küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan, bireylerin kendi özelliklerini ön plana çıkararak, daha fazla istek ve katılım doğrultusunda etkileşimle, dünyada son yüzyıla gelinceye değin uygulanan, genel anlamdaki devlet şekillerini yetersiz kılmıştır. Federal ve üniter devlet

modellerinin bu zaman diliminde yetersiz bulunmaya başlamasıyla bölgesel devlet modeli benimsenmeye başlamıştır.

Bölgesel devlet modeli, üniter devlet modelinin alt kısmında yer almaktadır ve bu model merkezde bulunan yönetim iktidarına sahip seçilmiş yöneticinin, merkez dışında devlete bağlı olarak çalışan yerelin, istek ve ihtiyaçlarına cevap verecek kurumlar eliyle devletin iradesini paylaşması durumudur. 1950 yılından sonra genel kabul gören devlet şekillerinden farklı bir yapının ortaya çıkması, kuşkusuz, devletin kendinin daimiliği ve devamı açısından olduğu, yadsınamaz bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Bu noktadan hareketle, ele alınan çalışmada, Bölgesel devlet yapısı içerisinde olduğunu gördüğümüz Birleşik Krallık, İspanya, İtalya, Portekiz ve Finlandiya devletlerinin Anayasalarını temel alarak, coğrafya ve özerklik yapıları incelenmiş, devlet modelini ortaya çıkaran kavramlar, model yapısı, kurumları, yetki paylaşımı ve merkezi devletle olan mali durumları ele alınmıştır.

Çalışma, uluslararası ilişkiler alanında “bölgesel devlet” adı altında yapılan ilk çalışma olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca Avrupa kıtasında bulunan “bölgesel devlet” yapısına haiz devletlerin tamamını karşılaştırmalı olarak inceleyen ilk çalışma olmasının yanında bu model üniter devlet modelinin altında yer aldığını savunmaktadır..

MATERYAL YÖNTEM

Avrupa'daki Bölge Devletlerin Karşılaştırılması adlı çalışmada, ana materyal olarak, yerli ve yabancı birincil ve ikincil kaynaklar, makaleler, kitaplar ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nde kayıtlı olarak bulunan yüksek lisans ve doktora tezleri, konu hakkında yapılan sempozyum ve konferanslardan elde edilen bildiri çıktıları kullanılmıştır. Ayrıca araştırması yapılarak incelenen devletlerin Anayasaları ve Anayasaya bağlı kanunlarından yararlanılmıştır. Çalışmanın hazırlanma sürecinde üniversite, belediye ve Cumhurbaşkanlığı kütüphanelerinden, çeşitli elektronik kütüphanelerden, internet arama motorlarından, Yükseköğretim Kurulu tez arama motorundan, çalışma konusunda yayınlanan bilimsel makale ve bildirilerden yararlanılmıştır.

Ayrıca çalışmada nitel yöntemi benimseyerek incelemeler yapılarak metin analizi, örnek olay incelemesi, karşılaştırma ve tarihsel araştırma yöntemlerinin hem tümevarım hem de tümdengelim araştırmalarıyla çeşitlendirilmiştir.

Çalışmada ilk olarak devlet kavramı tanımlanmış ve tarihsel olarak kökenine ve devletin gelişimine bakılarak ilk devletlerin ortaya çıkışı hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın ikinci kısmında genel kabul gören devleti oluşturan temel unsurlar üzerinde tanımlama ve açıklama yapılarak devletin öncül ve nesnel unsurlarından hazırlayıcı ve maddi unsurları olan halk ve ülke unsurları ele alınmış, ardından devletin kurucu unsurlarından tamamlayıcı ve manevi unsuru olan egemenlik unsurundan bahsedilmiştir. Sonrasında devletin dünya sahnesinde yer alması ve kendini kabul ettirmesi açısından tanınma unsurundan bahsedilmiştir.

Çalışmanın üçüncü kısmında devlet olma aşamasından sonra ortaya çıkan kendini yönetme ilkesinden hareketle devlet şekilleri ele alınmıştır. Dünya'da çıktığı günden günümüze kadar uygulanan iki temel devlet şekli olan federal (birleşik) ve üniter (tekçi) devletler ele alınarak açıklanmış ardından son yüzyılda ortaya çıkan üniter devlet şekli sistemi altında yer alan bölgesel devlet şekli incelenerek açıklanmıştır.

Çalışmanın dördüncü kısmında bölgesel devlet yapısının ortaya çıkmasında temel ana fikrin doğduğu Avrupa kıtasındaki bölgesel devletler olan Birleşik Krallık, İspanya, İtalya, Portekiz ve Finlandiya ülkeleri hakkında inceleme yapılarak bilgi verilmiştir.

Çalışmanın sonuç kısmında ise çalışmanın tamamı hakkında ve özelde Avrupa’da bölgesel devletlerin karşılaştırılması yapılarak bir değerlendirme yapılmıştır.

BÖLÜM 1

DEVLET KAVRAMININ TANIMI VE KÖKEN OLARAK TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Devlet Kavramının Etimolojisi ve Tanımı

Devlet “tedavül eden”, “elden geçen” anlamlarını içeren “iktidarın el değiştirmesi” olarak adlandırılmaktadır.¹ Tarih boyunca Machiavelli’ye kadar devlet tanımı bugün kullanılan tabirden farklı olarak bilinmektedir. Bugün kullanılan devlet kelimesi modern devletlerin karşılığı olarak kullanılmakta ve tarihin belli döneminden sonrasını kapsamaktadır.

Eski Yunan’da polis “şehir” kavramı olarak kullanılmıştır. Roma’da; civitas veya respublica “şehir devleti” olarak kullanılırdı. Ortaçağda imperium “hükümler”, regnum “krallık”, populusgens “kavim, halk”, terra “yer, ülke” olarak bilinmektedir. 16. yüzyılda monarşi ve cumhuriyetler için “stato” kelimesi kullanılmıştır.²

Bugünkü modern anlamda ise “stato” kelimesini kullanan, “Hükümdar” adlı eserinin başlangıcında karşımıza çıkaran Machiavelli’dir.³ Günümüzde devlet kelimesi “millet” olarak zaman zaman kullanılsa da genel kabul görmüş kullanım olarak modern anlamından bir şey kaybetmeyerek varlığını sürdürmektedir. Modern anlamda devlet; insan, toprak ve egemenlik unsurlarını bünyesinde barındıran ve bu üç unsurun birbirinden ayrılmadan yapılan tanımıdır. Nasıl ki insan, toprak unsuru olmadan devleti kuramazsa, insan ve toprak unsuru olduğunda da o toprakta egemenlik kuramazsa yine devletten söz edilemez. Esasen bu üç unsur birbirinden üstün değildir ve devlet bu unsurların üstünde tüzel kişiliktir. Buradan hareketle devleti tanımlarsak; belirli bir toprak parçası üzerine kurulmuş

¹ Bülent Nuri Esen, **Anayasa Hukuku; Genel Esasları**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1970, s.89

² George Jellinek, **L’Etat Moderne et Son Droit**, Paris, V. Giard & Brière, 1911, <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k11825177/f1.image>>, (ET:01.07.2020)

³ ‘Niccolò Machiavelli Prens’, <http://www.filosofico.net/mac01.htm>, (ET:01.07.2020)

ve egemen olan, üstünlüğü elde etmiş iktidar tarafından yönetilen, belirli bir insan topluluğunun oluşturduğu yasal bir varlıktır.

1.2. Devletin Etimolojisi Hakkında Teoriler ve Tarihsel Gelişimi

Devlet ne zaman, nerede, neden ve nasıl ortaya çıkmıştır soruları bizi hangi devletten bahsettiğimiz konusuna yöneltir. Devletten bahsederken ilkel toplumlarda oluşan yönetici ve yönetilen farklılıklarından dolayı ortaya çıkan olgudan mı hareket edilecektir, yoksa yeniçağ ve günümüzde anlaşılan devlet olgusundan mı söz edilecektir? Sorularının cevabını verebilmek için devletin kökenini ve nasıl doğduğuna bakmak gereklidir.

Esasen devletin kökeni ve doğuşunu ortaya koyan çeşitli teori ve görüşler vardır. Bunlardan ilki aileyi merkeze alan “aile teorisi”dir. İkincisi, toplumların bir arada yaşamasını sağlayan “toplum sözleşmesi teorisi”dir. Üçüncüsü, güçlü ve zayıf kavramlarını devletin elinde bulundurması ve zayıflar arası bağ kurması ile ilgilenen “kuvvet ve mücadele teorisi”dir. Dördüncüsü, devleti yaşayan organizmaya benzeten “biyolojik teori”dir. Beşincisi de insanların ekonomik etkenlerden dolayı hareket etmesini açıklayan “ekonomik teori”dir.

1.2.1. Genel Tarihsel Gelişim

Bu çalışmada genel tarihsel gelişim “aile teorisi”, “biyolojik/organizmacı teori”, “kuvvetle mücadele teorisi” ve “ekonomik teori” başlıklar halinde açıklanmıştır.

1.2.1.1. Aile Teorisi

Dini açıdan bakılırsa insan soyu Âdem ile Havva’dan gelmektedir. Tevrat’ta bundan şöyle bahseder: İsrail devleti bir aile temelinde var olmuştur, aile büyüyüp geliştikçe devlet meydana gelmiştir.⁴ İncil’de ise ailenin nasıl olması gerektiğinden, çocukların ailelerine karşı tavırlarından bahsederek sevap kazanacaklarını, anne ve babanın ise çocuklarla ilişkilerine yer vermiştir.⁵ Kuran-ı Kerim’de ise, Rûm Suresi 21. Ayette “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve

⁴ Yahya Kazım Zabunoğlu, **Devlet Kuramına Giriş**, İmaj Yayınevi, Ankara 2015, s.27

⁵ Yeni Yaşam Yayınları, **İncil**, Mat Yapım, Haziran 2012,

<<https://www.die-bibel.de/media/articles/pdf/8266.pdf>>, (ET:28.08.2020), s.38

merhamet var etmesi de O'nun(varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır” denilmektedir.⁶

Bu teoriyi savunan düşünürler devleti; ailenin zaman geçtikçe büyümesi ve gelişmesiyle, aynı kandan gelen bireyler olduğu görüşündedir.⁷ Devlet, ataerkil bir aile yapısından gelmekte ve bu ataerkil aile büyüdükçe, farklı dallara bölünerek ortaya çıkmıştır. Ataerkil ailede bütün bireyler evli ve çocuk sahibi olsa da ailenin babasının otoritesine boyun eğdi. Baba ataerkil ailede her koşulda ve her bakımdan üstün irade sahibidir. Ataerkil ailedeki babanın otoriterlik eğilimi, zamanla devlete tesir etmiş ve devlet, kudretini buradan almıştır.⁸ Bu nedenle baba, ailede neyi ifade ediyorsa, Kralda bir devlet içinde aynı şeyi ifade etmektedir.

Aile büyüdükçe sülaleler, sülalelerin birleşmesiyle aşiretler ve kabileler ortaya çıkmıştır. Aşiret ve kabileler göçebe yaşam sürerken kendilerini idare edebilmişlerdir, lakin yerleşik hayata geçince yetersiz kalmışlar ve komşu aşiret ve kabilelerle birleşme yoluna giderek devleti meydana getirmişlerdir.⁹

Bu teori günümüzde modern devleti açıklamakta eksik kalmaktadır. Çünkü modern devlette iktidarın yapısı ile babanın aile içindeki konumunu benzeştirmek mümkün değildir. Bu durum ancak mutlak monarşilerde görülebilir.

1.2.1.2. Biyolojik / Organizmacı Teori

Bu teoriye göre devlet, yaşayan canlı bir organizmaya benzetilmektedir. Platon, İngiliz düşünür Herbert Spencer ve Fransız düşünür Victor- Alfred Espinas düşüncelerini bu teoriye dayandırarak açıklamıştır. Nasıl ki canlı bir organizma hücrelerinden bir araya gelmişse, devlet de hücrelere benzetilerek, biyolojik kanunlara göre, insanların bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. İnsanlar nasıl ki doğar, büyür, gelişir ve ölürse, devlet de aynı şekilde doğar, büyür, gelişir, niteliğini kaybeder ve yıkılır. İnsanın ihtiyaçlarını karşılamak için organlara sahip olması gibi devletin de temel görevlerini gerçekleştirebilmek için

⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, **Kuran-ı Kerim Meali**, Yenigün Matbaacılık, Ankara 2011, <https://webdosya.diyaret.gov.tr/kuran/kuranikerim/dosyalar/document/kuran_meal.pdf> (ET:28.08.2020), s.509

⁷ Recai Galip Okandan, **Umumi Amme Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul 1968, s.26

⁸ Yahya Kazım Zabunoğlu, age, s.42

⁹ Recai Galip Okandan, age, s.28-29

organları bulunmaktadır.¹⁰ İnsan nasıl beslenirse, devlette üretir. İnsan nasıl yaşam için kana ihtiyaç duyarsa, devlette mal ve eşya dolaşımına ihtiyaç duyar. İnsan vücudundaki damarlar, devlette kara, deniz, hava ulaşımına benzer. Devletin polisi insanın savunmasını sağlayan akyuvarlarla özdeşleştirilebilir. İnsanı yöneten idare eden nasıl ki beyinse, devleti yöneten ve idare eden de merkezi yönetim, hükümettir.¹¹ Dolayısıyla organik bir birlik olan devlet, tabiatın bir yansımasıdır. Devlet insan gelişimiyle birlikte var olmuştur.¹²

Biyolojik teori, gerçek hayatta karşılığı belli ölçüde olsa da genelde insan organizması ile devlet organları arasında tam bir uyuma bulunmamaktadır. İnsan organizması biyolojik olarak bir araya gelirken, devlette bu psikolojik olarak karşımızda durmaktadır. İnsan biyolojik varlığının gereği olarak ürer ve çoğalır, devlette ise böyle bir durum söz konusu değildir. İnsanın varlığı son bulunca hücreleri beraberinde yok olurken, devlet yıkıldığında insanlar yeni bir devlet içinde yaşamlarına devam ederler.¹³ Dolayısıyla bu teori devletin ortaya çıkışını kanıtlayan bir yapıdan çıkarak, devletin ne olduğunu açıklamaktadır.¹⁴

1.2.1.3. Kuvvet ve Mücadele Teorisi

Bu teori daha çok kuvvet teorisi olarak bilinmektedir. Buna göre devlet, güçlüler ve zayıflar arasındaki mücadelenin neticesinde, güçlünün üstünlüğüyle sonuçlanan, zayıfın da bu durumu kabulüyle doğmuştur. Devlet, zayıfları zapt eder, yağmalar, fetih eder. Bu durum, tarih boyunca karşılaşılan durum olmuş ve bunu gerçekleştirirken de hukuku kendine araç olarak kullanmıştır.¹⁵ Devlet, gasp ve ekonomik birikimleri temel alma üzerine kurulmuş gözükmektedir. Gasp yapmak için baskıya ihtiyaç vardır ve bunu gerçekleştirecek olan da devlettir. Dolayısıyla, galiplerin, ezilenleri ekonomik olarak sömürmesi, devletin tek amacıdır.¹⁶

Tarihsel açıdan bakılırsa, bu teorinin doğru yanları olduğu görülebilir. Günümüze kadar gelen yaşanmışlıkta savaşlar, gasp, yağma ve fetihler devletleri çökertmiştir. Yağmacılar, tarımsal hayat süren çiftçilere saldırılar düzenleyerek ellerindekileri almış, elinde araç-gereç kalmayan çiftçi de boyunduruk altında yaşamayı kabul etmek durumunda kalmıştır.

¹⁰ Yahya Kazım Zabunoğlu, age, s.52-53

¹¹ Georg Jellinek, age, s.318

¹² Recai Galip Okandan, a.g.e., s.51

¹³ Age, s.56-63,

¹⁴ Zehra Odyakmaz, Ümit Kaymak ve İsmail Ercan, **Anayasa Hukuku**, Savaş Yayınevi, Ankara 2005, s.170-171

¹⁵ Recai Galip Okandan, age, s.37-38

¹⁶ Age, s.46-47

Lâkin devletlerin sadece gasp, yağma ve fetihle hayatlarına devam ettirdiklerini savunmak yanlış anlayış olarak görülse de gücü kullanan devlet egemenliği altında yaşayan tebaaya belli oranda hâkim olmak adına güç kullanmıştır. Bu hâkim yapıyı tesis eden devletler, tek etken olarak güç unsurundan faydalanmazlar. Eğer durum böyle olsaydı, isyanlar sürekli olarak devam eder ve bir türlü devlet kurulamazdı. Tarih bize göstermiştir ki gücü gerektiğinde kullanmış olan devletler, doğru yönetildiklerinde, varlıklarını uzun seneler boyunca devam etmiştir.

1.2.1.4. Ekonomik Teori

Ekonomi tarih boyunca devletlerde etkili bir unsur olarak görülmekte ve devletin varlığı açısından önem arz etmektedir. “Toplumların sınırsız ihtiyaçları kıt kaynaklarla karşılanır” düsturuyula hareket eden devletler için ekonomi, devlet yönetiminin merkezinde varlık bulmuştur. Ekonomik kökenli teoriyi açıklamak için iki kesimden söz edilebilir. Birincisi, devletin ortaya çıkışında, devamlılığını sağlamada ve işleyişinde ekonomi ve insan ilişkilerinden yararlanarak açıklar. Mülkiyet kavramından bahsederek arazi sahiplerinin devletin gerçek sahibi olduğunu savunmuşlardır veya ekonomik üretim araçları olmadan devletin varlığından söz edilemeyeceğini ileri sürmüşlerdir.¹⁷

İkincisi,; devletin ortaya çıkışı ve devamlılığını sağlamada, doğrudan ekonomik olay ve üretimi merkeze koyan anlayıştır. Bu kısımda birçok görüş bulunsa da en önemlisi Karl Marks’ın ortaya koyduğu görüştür. Marks’a göre ekonomik çıkarlar dünyayı yönetir. Bu yönetim devam ederken alt ve üst sınıflar olarak anılan gruplar oluşur. Bu gruplardan üst sınıf ise gelişmeyi sağlayan kesim olarak kabul edilmiştir. Bu görüş ekonomideki değişimin toplumların eğitim, refah ve gelişimini etkilediğini ileri sürmektedir.¹⁸

Ekonomik teori Marks’ın anlayışı olan ekonomik faktörlerin devletin nitelik ve biçiminin ortaya konmasındaki etkisinin abartılı olduğu düşünülür. Ekonomik faktör, devletin diğer faktörlerle ilişkili olduğu ve etkileşimini sürdüğü unsurdur. Öte taraftan Marks’ın dediği gibi tarih sınıfların savaşından ibaret değildir. Savaşlar olmuştur ama bu devleti etkileyen tek unsur olarak durmamaktadır.¹⁹

¹⁷ Yahya Kamil Zabunoğlu, age, s.54

¹⁸ Kemal Gözler, **Devletin Genel Teorisi**, Ekin Yayınevi, Bursa 2012, s.34-37

¹⁹ Recai Galip Okandan, age, s.66-67

1.3.1. Devletin Kökenini İnsan Aklına ve Toplumsal Sözleşmeye Dayandıran Görüşler

Bu görüş Thomas Hobbes, John Locke, Jean-Jacques Rousseau tarafından ortaya konulmuştur. Üç düşünüründe temelde benimsediği devletin kökeni, fikri, genel şema olarak aynıyken, aralarında birçok farklılıklardan dolayı örneğin sözleşme öncesi durum, sözleşme yapılma şartları ve sözleşme sonrası oluşan devlet yapısı gibi noktalarda ayrışmaktadırlar.

Düşünürlere göre, devlet ortaya çıkmadan önce insanlar “tabiat hali” diye adlandırılan bir dönemde yaşamaktadır. Doğal yaşam döneminde yaşarken bir şeyler değişir ve insanlar kendi düşünce ve iradeleriyle bu dönemden ayrılma iradesi gösterirler. Bunu yaparken de kendi aralarında anlaşma yapmaları gerektiğini benimsemişlerdir. Benimsenen bu anlaşmaya “sosyal sözleşme” denir. Bu sözleşme, düşünürlere göre devletin temelini oluşturmaktadır. Yani devleti, tabiat hali denilen doğal yaşam döngüsünden çıkarırken, insanların kendi hür irade, düşünce ve fikirleriyle bunu gerçekleştirmişlerdir. Bu nedenle devlet, birey olarak insan, birlik olarak insanların akıl, düşünce ve fikrinin bir çıktısıdır.²⁰

1.3.1.1. Thomas Hobbes

17. yüzyıl düşünürlerinden biri olan Thomas Hobbes 1588’de İspanya’da doğmuştur. Hayatında korku egemen olmuştur. , “korku ve ben ikiz kardeşiz” der. Babası küçük yaştaiken ailesini terk etmiş olan bir papazdı. Bu yaşantıdan Hobbes’u sıyıran amcası olmuştur. İyi bir eğitim almasını sağlamıştır. Hobbes yüksek öğrenme yeteneği ile 4 yaşında okuma-yazma öğrenmiş ve 15 yaşında Oxford Üniversitesi’ni kazanmıştır. Mezun olduğunda, aristokrat ailelerin yanında, onların çocuklarına eğitim vermiş ve onların kütüphanelerinden faydalanmıştır. Öğrencileri ile Avrupa turları yapmıştır. Galileo, Bacon ve Descartes ile tanışmıştır. İngiltere’nin kargaşalı döneminde yaşamış olan Hobbes için güven kavramı hayatında önemli bir yerdedir. Bu kavrama çok değer vermiştir. O dönemde Otuz Yıl Savaşları yaşanmış ardından da İngiltere’de iç savaş çıkmıştır. Kral ve parlamento arasında çıkan savaş parlamento güçleri komutanı Cromwell kazanmış ve kurdurduğu mahkemede, Kralı idam ettirmiştir. Böylece 10 yıl sürecek korku ve

²⁰ Kemal Gözler, age, s.37

güvensizlik dönemi başlamıştır. Böyle bir dönemde Hobbes eserlerini yazmış ve ortaya “Leviathan” isimdeki eseri çıkmıştır. Kitabın merkezinde “korku ve güven” vardır.²¹

Hobbes’un sözleşmecî düşünür olarak ortaya koyduğu fikir, iktidarı kutsal kaynaklara dayandırmaktan daha çok, bireylerin arasında yaptığını düşündüğü sözleşmeye bağlamaktadır. Bu nedenle de diğer iki düşünür gibi “doğa durumu” dediği devletin olmadığı yapıdan bahseder. İnsanlar bir şekilde bir araya gelir ve sözleşme yapar bu durum sonucunda ise devlet ortaya çıkacaktır.²²

Doğa durumunda insanların istek ve nefret duyguları vardır ve bununla hareket ederler. İnsanlar yaşadığı dönem boyunca yararlı gördükleri haz veren şeylere istek duyar. Acı duydukları şeylerden nefret ederler. Bu durum kendini koruma isteğidir. Bencillikten kaynaklanır. Bu durumu da akıl yönetir.²³

İnsan, doğa durumunda, kendisi için tehdit olmadığını fark ederse, başkası üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışacaktır. Bu durum, eşitlikten dolayı mümkün olmadığından, devamlı bir savaş ortaya çıkaracaktır. Bu savaş rekabet, şan, şeref, güvensizlik üzerinde devam edecektir. Böyle bir savaş ortamında da gelişme sağlanamayacaktır. Bunu Hobbes “insan insanın kurdudur” diyerek açıklamaktadır.

Böylesi bir savaş ortamında insanlar, düzen ve barış sağlamak için bir araya gelmişlerdir. Kendi aralarında anlaşmışlar ve ortaya bir sözleşme çıkarmışlardır. Bu sözleşmeyle kendi özgürlüklerini “Leviathan” diye adlandırdıkları devlete(ejderhaya) devretmişlerdir. Sözleşmeyle leviathan ne kural koyarsa uyma sözü vermişlerdir. Leviathan’ın tek görevi düzeni sağlamaktır. Böyle bir ortamda doğan, kendi aralarında yaptıkları anlaşmaya “sosyal sözleşme” adını vermişlerdir.²⁴ Esasen Hobbes’da devlet anlayışı otoriterdir ve sözleşme tek taraflıdır.

1.3.1.2. John Locke

John Locke, 1632 yılında İngiltere’de dünyaya gelmiştir. İktidarın nasıl sınırlanacağıyla ilgili düşüncelerini belirtmiştir. Liberalizm öncülerinden sayılmaktadır. Locke, orta sınıf

²¹ Cemal Baltacı, ‘Toplum Sözleşmesi Düşünürleri’, Önder Kutlu ve Betül Karagöz Yerdelen(Ed.), **Siyasi Düşünceler Tarihi** içinde, Lisans Yayıncılık, İstanbul 2015, s.247-248,

²² Thomas Hobbes, **Leviathan**, Çev: Hamiyet Ünal, LİTERA Yayıncılık, İstanbul 2019

²³ Mehmet Ali Ağaoğulları, Cemal Bâli Akal ve Levent Köker, **Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, İmge Kitabevi, Ankara 1994, s.182-183

²⁴ Kemal gözler, age, s.38

bir aileden gelmektedir. Babası hukukçuydu. Kral karşıtı ailede yetişmiştir. Oxford eğitimlidir ve orada öğretmenlik yapmıştır²⁵ İngiltere'nin çeşitli yönetimlerinin el değiştirmesiyle kendini bulan Locke, İngiliz devrimini hazırlayan grup içinde kendine yer bulmuştur.

Locke, teorisinde Hobbes ile benzer şekilde ilerlemiştir. İlk iktidarı, devletin olmadığı ortamda “doğa durumunda” açıklamıştır. Sözleşme ile devletin olduğu duruma geçilmesiyle devletin niteliğini ortaya koymuştur. Hobbes'ta olduğunun aksine savaş ortamından değil, barış ortamından bahseder.²⁶ İnsanların özgür ve eşit dünyaya geldiklerini, ilahi yaratan tarafından akıl ve vicdan verildiğini, bu sayede, insanların iyi ile kötüyü ayırt edebileceğinden bahsetmiştir. İnsanın bencil olduğunu bu nedenle de kendini geliştirebileceğini ifade eder.²⁷

Doğa durumunda yaşayan insanın diğer insanlarla savaşmayı değil, barış içinde yaşayarak beraber ihtiyaçlarını karşılamayla koruma sağlanabileceğini söylemektedir. Yani doğa durumunda yaşayan insan, kimseden izin almaz ama kendi akıl ve iradeleriyle ortaya çıkan toplumsal kurallara uyar. İnsanların mal-mülk edinme hakları vardır. Bunlar üzerinde istediklerini yapabilir. Herkes eşittir. Hiç kimse diğer kimseden üstün değildir. Bağımlı yaşamaz.²⁸

Böylesi bir barış ortamında insandan üstün bir otorite olmadığında herkesin ceza verebilme yetkisine sahip olması kargaşa ortamını oluşturur. Bu ise barış ve huzuru tehlikeye düşürür. İşte bundan dolayıdır ki insanlar cezalandırma haklarından vazgeçerek bir sözleşme (sosyal sözleşme) yaparlar. Buradaki önemli nokta, birey suç işlemedikçe devletin müdahalesinin bulunamamasıdır. Hatta bu durumun devleti de bağladığını söyler. Bu yüzden Locke'un anlayışında özgürlükçü, liberal anlayış olduğu söylenebilir.²⁹

²⁵ Mehmet Ali Ağaoğulları, Filiz Çulha Zabcı ve Reyda Ergün, **Kral-Devletten Ulus-Devlete**, İmge Kitabevi, Ankara 2005, s.129-130

²⁶ Cemal Baltacı, age, s.255

²⁷ Donald Tannenbaum ve David Schultz, **Siyasi Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri**, Çev:Fatih Demirci, Adres Yayınları, Ankara 2008

²⁸ John Locke, **Yönetim Üzerine İkinci İnceleme**, Çev: Fahri Bakırcı, Ebabil Yayınları, Ankara 2012, s.71

²⁹ Esin Örüçü, “John Locke ve Sosyal Mukavelesinin Özelliği”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**,C: 33/S:3-4 (1968), s. (177-196)

1.3.1.3. Jean-Jacques Rousseau

Rousseau, 1712'de İsviçre'nin Cenevre kendinde doğmuştur. Doğumundan kısa süre sonra annesi ölmüş, babasıyla 12 yaşına kadar yaşamıştır. Yunan ve Roma devlet adamlarına sempati duymuş olan Rousseau bazı fikirlerini bunlardan öğrenmiştir. Babasının kendisini terk etmesinin ardından, çeşitli zanaatlar öğrenmiş, yarışmalara katılmış ve ödüller almıştır.³⁰

Jean-Joacques Rousseau, devlet anlayışında, Hobbes ve Locke ile aynı yöntemi kullanmıştır. İktidarın kaynağını, insanlar ve bunların aralarında yaptıkları sözleşmeye dayandırmıştır. Sözleşmeyi de doğa durumuyla açıklar. Doğa durumunu açıklarken insanı, toplumla birlikte yaşarken kazandığı bütün özelliklerinden sıyrarak, sınırlı şekilde etkileşim içinde olan, doğal ihtiyaçlarını karşılayan, asosyal varlık olarak ele almaktadır.³¹

Doğa durumunda, insanlar arasında eşitlik, barış ve mutluluk vardı. Bu durumda yaşayan insanlar, artan ihtiyaçları için çalışmaya başladılar. Çalışan insanın ihtiyacından fazlasını elde etmesiyle mülkiyet hakkı doğdu. Mülkiyet ise sorunları başlatmıştır. Eşitlik bozulmuştur. Eşitlik bozulunca da insanlar arasında kavga hâkim olmuştur.³² Bu karmaşayı sonlandırmak üzere, insanlar kendi istekleriyle, sosyal sözleşme yapmışlardır. Sözleşmeye göre genel idare oluşmuştur.³³

Hobbes, Locke ve Rousseau laik düşünürlerdir. Devletin insan aklı ile ortaya çıktığını ileri sürmektedirler. Lakin devletin ne zaman ortaya çıktığı ve doğal yaşam diye bir durum gerçekten de var mıydı bilinmemektedir. Esasen doğal durumdan kurtulmak için yapılan sözleşmelerde varsayım olarak görülse de devlet olgusunu anlamlandırabilmek adına bu teoriler önemlidir.³⁴

1.4.1. Tarihte İlk Devletlerin Ortaya Çıkışı

Devletler hangi zamanda, nasıl ortaya çıkmıştır soruları, sürekli bir merak konusu olmuştur. Süregelen zaman boyunca düşünürler çeşitli teorileriyle, bunu açıklamaya çalışmışlardır. 20.yüzyılda, antropolojinin bilim olarak kabul edilmesinden sonra, bu

³⁰ Cemal Baltacı, age, s.260

³¹ Jean-Jacques Rousseau, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, Çev:Rasih Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul, 2016, s.94

³² Jean-Jacques Rousseau, age, s.135

³³ Recai Galip Okandan, age, s.84

³⁴ Kemal Gözler, age, s.40

alandaki doğru ve yanlışlar ayıklanarak, daha sağlıklı bir açıklama yapılmaya başlanmıştır. Antropoloji bilimi ile birlikte arkeolojik araştırmaların ve kazıların, devletlerin ortaya çıkışlarıyla ilgili bilgilerin günümüze ulaşmasındaki önemi yadsınamaz.

1.4.1.1. Devlet Öncesi Topluluklar

Devlet öncesi toplumlar, ilkel toplum olarak adlandırılan bir süreçle başlar. Bu ilkel toplumlar, emeği kullanarak diğer canlılardan kendilerini ayırtmalarını ve emek sayesinde farklı bilgiler (yetenek) ve beceriler kazanarak ortaya çıkmış toplumdur.³⁵

İlkel toplumlar, devletle bağları olmalarına rağmen, devlet anlayışı içinde olmayan, devlet kavramından ve yapısından önceki topluluklardır. Yaşam tarzlarını barınma, beslenme, korunma ve fizyolojik ihtiyaçları karşılama üzerine kuran, bireylerin birlikte yaşamaları üzerinde duran, doğal yaşamdan edindikleri bilgiler ile becerilerini kazanan ve yer şekillerine uyum sağlamada ürettikleri malzemeleri kullanan toplumdur.

İlkel toplum, yaşamdan edindiği edinim ve deneyimlerle, gelecek nesiller ile birlikte öğrenen ve öğreten bir yapıdaydı. Hayvanlardan elde ettikleriyle giyinme, barınma hatta silah olarak kullanma gibi, doğayı temel alan alet-araç kullanma yolunu daha çok benimsemişlerdir. Elde edilen deneyimler, daha çok gözlem ve deneme-yanılma yoluyla doğruyu bulma olarak gerçekleşmiştir.

Bu tür toplumlar, gezer-konar şeklinde göçebe olarak yaşadıklarından dolayı, toplumsal kuralları bulunmamaktadır. Ekonomik yaşamları daha çok avcılık ve toplayıcılıktır.³⁶

Bunların genel olarak özellikleri şöyle sıralanabilir:³⁷

- 1) Ekonomik olarak birbirine bağımlı asalak yapıdadır.
- 2) Üretim kaynakları avcılık ve toplayıcılıktır.
- 3) Aldıkları enerjinin temeli insandır.
- 4) Göçebe olarak yaşadıklarından yerleştikleri bir yer bulunmamaktadır.
- 5) Dünya görüşleri aklı ve bilimi yok sayan skolastik düşünce yapısındadır.

³⁵ Muzaffer Sencer, "Toplumların Evrimi", *Amme İdaresi Dergisi*, C:20/S:1 (1987), s.(33-58)

³⁶ Alâeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygur Topluma: Geçiş Aşamasında Ekonomik, Toplumsal, Düşünsel Yapıların Etkileşimi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, s.84-87

³⁷ Müslüm Yurseven, *Bilgi Toplumu Olma Yolunda Kütüphane ve Sivil Toplum Kuruluşu Etkileşimi, Türk Kütüphaneciler Derneği (TKD) Örneği*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015

- 6) Konar-göçer yapıda olduklarından eğitimleri büyükten küçüğe deneyim aktarımı şeklinde bir yapı vardır.
- 7) Aile veya toplum arasındaki iş bölümü soylular, köleler, askerler ve serfler şeklindedir.
- 8) Temelde aileye güvenmektedirler.
- 9) Birbirleriyle sözlü olarak iletişime geçip anlaşılmaktadırlar.

İlkel toplumlarda ayrıca eşitlikçi anlayış ve komün tarzında bir paylaşım bulunmaktadır. Bunun nedenleri de şöyle sıralanabilir:³⁸

- 1) Bu tür toplumlar rekabet ve saldırgan davranışlara karşı bir tutum ortaya koymuştur.
- 2) Yaşamlarını devam ettirecek olan kaynakları serbest şekilde bölüşmüştür.
- 3) Aile ve toplumda iş birliğine verilen önem ve karşılıklı değer anlayışına sahiptirler.

Tarım devrimi öncesinde yaşayan ilkel toplumlar, temel geçim kaynakları olarak, doğada var olan ürünleri toplamak ve avlamak şeklindeydi. Doğada hazır olarak var olan bitkisel kaynaklı ve hayvansal kaynaklı varlıklar toplanıp avlanmaktadır.³⁹

İlkel toplumlarda eşitlik kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Bundan dolayıdır ki ekonomik ve siyasi eşitsizlikler, bu toplumlarda yer bulamamıştır. Bu toplumlar, günlük hayatta neye ihtiyaç duyuyorlarsa onu doğadan elde etmişler ve fazlasına el sürmemişlerdir. Bunun sonucunda da depolama anlayışının olmayışı ile fazla mallara el koyacak bir grubu ortaya çıkarmamıştır.⁴⁰ Genel olarak ilkel toplumlar, hayatta kalma içgüdüsüyle gerekenden daha fazla üretim yapıp elde tutmaya çalışmamışlardır.⁴¹

Bazı batılı düşünürlere göre ilkel toplumlar, zannedildiği kadar sefalet içinde yaşamamışlardır. Hatta bu dönemin, ilk refah toplumu olarak ifade edildiği de olmuştur.⁴²

Diğer yandan Lewis Henry Morgan insanın dönemlerini üç dönem olarak sıralamıştır. Birinci dönem, insanın yabanilik dönemidir. İnsanlığın başlangıcı ateş, ok ve yayın kullanıldığı dönemdir. İkinci dönem, insanın barbarlık dönemidir. Ok, yay, çömlek yapımı,

³⁸ AYGÜN Banu ve MUTLU Ahmet, “Ekolojik Toplumun Organik Toplumla İlişkisi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C:1/S:61 (2006), s.(03-35)

³⁹ Alâeddin Şenel, **Kemirgenlerden Sürüngenlere İnsanlık Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara 2014, s.137

⁴⁰ Alâeddin Şenel, 2014, age, s.137-138

⁴¹ Pierre Clastres, **Devlete Karşı Toplum**, Çev:Mehmet Sert ve Nedim Demirtaş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2016, s. 181

⁴² Chris Harman, **Halkların Dünya Tarihi Taş Çağından Yeni Binyıla**, Çev:Uygur Kocabaşoğlu, Yordam Kitap Yayınları, İstanbul 2010, s.20

hayvancılık ve tarımla uğraşma ile demir yapımının olduğu dönemdir. Üçüncü dönem, alfabenin icat edilip kullanılmaya başlandığı ve günümüzü kapsayan uygarlık dönemidir.⁴³

Alâeddin Şenel ise tahıl dönemi ve avcılık toplayıcılık dönemini tahıl dönemine kadar toplayıcılık, leş yiyicilik, avcılık ve toplayıcılık dönemleri şeklinde sıralamıştır.⁴⁴ Avcılık ve toplayıcılık dönemini de “Karada avcılık ve toplayıcılık”, “Suda avcılık ve toplayıcılık”, “Uzman avcılık ve toplayıcılık” olarak üçe ayırmıştır.⁴⁵

İlkel toplumların, zaman içinde yaşam biçimleri de değişime uğramıştır. İnsanlar farklı coğrafya ve farklı iklimlerde yaşasalar dahi, belli bir süre alışkanlıklarından vazgeçememişler ve avcılık, toplayıcılık faaliyetlerine devam etmişlerdir. Avcılık anlayışı ise zamanla çobanlaşma dönemine girmiştir.⁴⁶

İnsanlar yiyecek sıkıntısı çektikleri dönemlerde tahıl tohumlarıyla tarım yapılabileceğini öğrenmişler ve tarım dönemi başlamıştır. Tarımla uğraşmak zahmetli bir iş olarak görülse de kış dönemine depolama ile elde edilen kolaylık durumu insanları tarımla geçinmeye yönlendirmiştir. Çiftçilik yanında çobanlık, yerleşik hayata geçişin temelini atmaktadır. Yerleşik hayata geçişle beraber kulübeler inşa edildi ve kulübelerin etrafı çevrilmiştir.⁴⁷ Bu yeni dönem üretim ekonomisine geçiş anlamı taşımakta ve insanlık tarihinde önemli bir devrim olarak görülmektedir.⁴⁸

İnsanın avcılık döneminden tarım dönemine geçmesi ile nüfusun artması doğru orantılı olarak gerçekleşen bir olgu olmuştur. Şöyle ki; tarımda insana olan ihtiyaç ile sayısı fazla olan aileler daha çok gelir elde ediyorlardı. Bunun sonucunda da tarım dönemine geçişle nüfus yaklaşık üç kat artmıştır. Tarım yapan toplumlar ile avcılık yapan toplumlar arasında zamanla farklı ve büyük değişiklikler oluşmuştur. Avcılıkla uğraşan toplumlarda ortaya çıkan anlaşmazlıklar bir şekilde çözüme kavuşuyordu. Tarımla uğraşan toplumlar arasında çıkan anlaşmazlıklar daha karmaşık yapıdaydı. Çözüm için bir teşkilatlanmaya ihtiyaç duyulmasına yol açmaktaydı. Tarımla uğraşan toplumlarda elde edilen ürünün stoklanması gerekiyordu. Tarımda kullanılan eşyaların saklanması ile kullanıma devam edebilmek

⁴³ Lewis Henry Morgan, **Eski Toplum ya da İnsanlığın Barbarlık Döneminden Geçerek Yabanilikten Uygarlığa Yükselmesi Üzerine Araştırmalar I**, Çec: Ünsal Oskay, Payel Yaynevi, İstanbul 1994, s.71

⁴⁴ Alâeddin Şenel, 2014, age, s.150-151

⁴⁵ Age, s.151-154

⁴⁶ DÜVENCİ Serhat, “Devletin Köken Teorisi Açısından Devleti Doğuran Etmenler: Çeşitli Uygarlıklar ve Topluluklar Üzerinden Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, C:1/S:2 (2008), s.(75)

⁴⁷ James C. Davis, **Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz İnsanın Hikâyesi**, Çev:Barış Bıçakçı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s.12

⁴⁸ Alâeddin Şenel, 1982, age, s.148

mümkündü. Eşyaları korumaları ile süreklilik sağlayan yaşam tarzı, gelen saldırılar ile tehlikeye giriyordu. Bu durum ise büyük sıkıntılar oluşturmaktaydı. Bu süreçlerin sonucunda toplumsal kontrolü sağlamak için toplumlar karar alma mekanizmalarına ihtiyaç duymuşlardır.⁴⁹

Devletin ortaya çıkması konusunda Alâeddin Şenel iki tarihsel faktörden bahsetmektedir.⁵⁰ Birinci faktör, göçebe toplumların çiftçi toplumlar üzerinde hâkimiyet kurmalarıdır. Göçebe toplumlar vurkaç yaparak çiftçi toplumlara zarar verdiler. Onlar üzerinde hâkimiyet kurdular. Bunun sonucunda hem kendileri beslendi hem de başka saldırılara karşı çiftçi toplumları korudular. Böylece göçebe toplulukların çiftçi toplumlar üzerindeki egemenlikleri devam etmiştir.

İkinci faktör, küçük sulamadan büyük sulamalı tarıma geçiştir. Mezopotamya ve Mısır'da, devletin ortaya çıkmasında büyük sulama tarımına geçiş büyük rol oynamıştır. Şöyle ki o dönemde, Dicle ve Fırat nehirlerinde bahar ayları geldiğinde, taşkın ve sel ortaya çıkmaktaydı. Yağmurun az yağmasıyla da tarımın etkisi azalmaktaydı. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için setler, barajlar ve sulama kanalları yapılması gerekmektedir. Bütün bu işlerin yapılması için etkin bir insan gücüne ihtiyaç duyuldu. Burada görev alacak insanları yönlendirmede ve kontrol etmede de bir teşkilata gereksinimi doğdu.

Mısır'da da Nil nehri tarım için önemli bir yere sahipti. Tarım için sulama kanalları ile iç kesimlere su ulaştırılması ve tarımda devamlılık için suni göllerin yapılması teşkilatlanma gerektirdi. Teşkilatlanma ile insanlar düzgün şekilde kontrol altına alındı ve gereksinimlere göre çalıştırıldı. Böylelikle ilk devletler ortaya çıkmıştır.

1.4.1.2. İlk Devletler

Tarihte ilk devletler “Mezopotamya” ve “Mısır” ile başladığı görülmektedir.

1.4.1.2.1. Mezopotamya (Sümer-Babil-Asur)

Dünya'da milattan önce 5000 yıllarında ilk devletler Mezopotamya'da ortaya çıkmıştır. Göçebe yaşam süren Sümerler, Mezopotamya üzerinde hâkimiyet kurmuş ve onları büyük sulama işlerinde çalıştırmışlardır. Milattan önce 4000'lerde uygar topluma ve milattan önce 3500'lerde köyden kente geçilmiştir. Milattan önce 3000'lerde ise Basra körfezi

⁴⁹ Chris Harman, age, s.27

⁵⁰ Alâeddin Şenel, **Siyasal düşünceler Tarihi**, Teori Yayınları, Ankara 1985, s.140-142

çevresinde şehir devletleri kurulmuştur.⁵¹ Milattan önce 2500’lerde Samiler, Sümer şehir devletlerini ele geçirmiş ve merkezi bir devlet kurmuştur.⁵² Milattan önce 1700’lerde Babil Hanedanı Kralı Hammurabi, Sümer ve Akad ülkelerini tek yönetimde birleştirerek bölgesel devletten imparatorluğa geçmiştir.⁵³ Daha sonrasında Asur Krallığı’na kadar imparatorluk devam etmiştir. Devletin doğduğu süreç boyunca, küçük sulama alanlarından büyük sulama alanlarına geçiş ve çiftçi halk üzerindeki hâkimiyet etkili olmuştur.

1.4.1.2.2. Mısır

Milattan önce 4000’lerde yerleşik hayatta yaşayan ve tarımla uğraşan toplulukların olduğu bilinmektedir. Mısır’da aşağı ve yukarı olmak üzere iki krallık kurulmuştur. Daha sonra Kral Menes bu iki Krallığı birleştirmiştir.⁵⁴

Mısır’da küçük sulama tarımından büyük sulama tarımına geçiş devleti ortaya çıkaran etmen olarak görülmektedir. Çünkü Nil nehri, Mısır için ilk kurulduğundan şimdiye kadar hep hayati öneme sahip olmuştur.

1.5.1. İlk Devletlerin Ortaya Çıkışı Teorileri

Bu teoriler “Platon”, “Aristoteler” ve ”Montesquieu” tarafından dile getirilmişlerdir.

1.5.1.1. Platon

Eski yunan felsefesinin önemli isimlerinden olan Platon milattan önce 429- 347 yıllarında yaşamıştır. İyi eğitilmiş bir ailenin çocuğu olan Platon Atina doğumludur. Yirmili yaşlarda Sokrates’le tanışması, felsefeye bakış açısını etkilemiş ve bu alanlarla ilgilenmeye başlamıştır. Uzun yıllar boyunca Sokrates’ten eğitim alan Platon felsefe, müzik, din, mantık, antropoloji alanlarında araştırmada bulunmuştur. Platon, Sokrates’in diğer öğrencileriyle yaptığı geziler sırasında korsanlar tarafından kaçırılması sonucu fidye ile kurtarılmıştır.⁵⁵ Platon’u düşünce tarihinde önemli kılan, hocasının Sokrates ve öğrencisinin de Aristoteles olmasıdır.⁵⁶

⁵¹ Alâeddin şenel, age, s.42-43

⁵² Age, s. 51

⁵³ Age, s.61

⁵⁴ Age, s.67-71

⁵⁵ Platon, **PlatonYasalar**, Çev:Candan Şentuna ve Saffet Babür, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1994, s.42-45

⁵⁶ Oğuz Tekin, **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s.122

Platon, Sokrates'in Polis'e (Devlet'e) dair görüşlerinden etkilenmiş ve kendince yorumlayarak siyasal elitizmi en uç noktaya taşımıştır. Siyaset bilimi üzerine çalışan Platon, bunu tarihte ilk olarak düşünen ve yorumlayan düşünür olarak tarihte yerini almıştır. Felsefe alanında ideal, eşitlikçi ve aristokratik düşünceler bu dönemde temelleri atılan düşünceler olsa da gelecekte birçok düşünürü etkilemiştir.⁵⁷

Platon yaşantısında birçok talihsiz olayla karşılaşmıştır. Peleponnesos Savaşından, Otuzlar Krallığının devrilmesine kadar, her olaydan etkilense de onu en çok etkileyen, Sokrates'in ölüme mahkûm edilmesi olmuştur. Bu talihsiz olaylar döneminde terörü ve demokrasinin hoşgörüsüzlüğünü gözlemlemiş olan Platon'un Polisi, Atina'yı kurtaracak ve bozulmanın görülmediği, düzenin sağlandığı dönemi ortaya çıkaracaktır.⁵⁸

Kargaşa döneminden sonra yurtdışında çalışmalarına devam eden Platon, yurduna döndükten sonra, Academia adında okul açmış, 81 yaşında ölene kadar, burada önemli çalışmalar yapıp eserler bırakmıştır. Kurulan bu okul, Avrupa'nın ilk üniversitesidir. Bu okulda geometriden coğrafyaya, botanikten felsefeye kadar, birçok dalda eğitim verilmiştir.⁵⁹

Platon, siyaset felsefesini temele alarak, genel felsefeyi, bunu destekler şekilde sistemleştirmiştir. Ona göre, herkeste aklın eşit olmadığı ortadayken toplumların, bilgiler tarafından yönetilmesi, aklın üstünlüğünü sağlamada önemlidir. Bilgeler ve filozoflar halkı yönetirken, halk ise onları beslemelidir. Bilgeler, her konuda bilgi sahibi olmalıdır. Böyle bir durumda da halk, çalışan-çalıştıran, yöneten-yönetilen şeklinde ikiye ayrılmalı ve bu sınıflarda herkes kendi işini yapmalıdır. Platon'a göre varlık, nesne (madde) ve idea (düşünce) olarak ayrılmaktadır. İnsanı düşünceler yönetmelidir. Evren, nesne ve idea evreni olarak ayrılır. Gerçekte var olanın idea evrenidir. Nesne evreninin, ideanın gölgesi olduğundan bahseder. Gerçek bilginin ise ideanın bilgisi olduğunu söyler. Böylece iki tür evren ve bilgi vardır. Kurumları olduğundan ideal olana yaklaştırmak gerekmektedir.⁶⁰

Platon'un gençlik dönemlerinde yazdığı, önemli ve kapsamlı eseri olan "Devlet" adlı kitabında, insan hayatının her konusunu ele almıştır. Bu eserde iyi insan ve iyi devlet nasıl olunur ve bunlara erişmek için ne yapmalı konuları işlemiştir. Platon'a göre bilgeler iyi

⁵⁷ Cemal Baltacı, age, s.62

⁵⁸ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Kent Devletinden İmparatorluğa**, İmge Kitabevi, İstanbul 2004, s.181-182

⁵⁹ Mete Tuncay, **Batı'da Siyasi Düşünceler Tarihi: Eski ve Orta Çağlar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s. 47

⁶⁰ Alâeddin Şenel, 1985, age, s.143-144

olanı bilirler ve gerçek devlet adamını da sahtesinden ayıran budur. Devlet adlı eserinde, bilimsellik yanında, ideal devlet nasıl olmalı sorusunun cevabı da bulunmakla birlikte, bu devlet modelini bütün devletlerin benimsemesi gerekmektedir.⁶¹

Bireylerin mutlu olması için iç düzen sağlanıp ruhsal birliğe evrilmesi gerekmektedir. Bunun için de devletin idealara göre düzenlenip, adalet ve birliğin kurulması gerekliydi. Platon'a göre, insan iyi olursa, yurttaş da iyi olur, iyi yurttaş ise iyi devlette bulunmaktadır. Bireyin kendi yaşamı ve devletteki yaşamı ayrılamaz görüşündedir.⁶²

Platon'a göre toplum, birbirine duyulan ihtiyaçtan doğmuştur. Eğer herkes birbirine muhtaçsa, toplumda iş bölümü olmalıdır. İş bölümü ise herkesin kendi yeteneğine göre ayrılmalı ve bireyler işlerinde uzmanlaşmalıdır. Buradan hareketle sınıflı toplum yapısına ulaşan Platon, besleyici ve koruyucu olarak ayırdığı sınıflardan, yöneticilerin koruyucu sınıf içinden seçilen, akıllı kişilerin eğitilmesiyle olacağını savunur. Platon'a göre toplumdaki ayırım, kalıtsal olarak geçişkenlik göstermekte ve içlerinden çok azı, bu kast sisteminden çıkarak kendini geliştirebilmektedir.⁶³

Platon devlet eserinde, adalet kavramından da bahsetmektedir. İdeal devletin adaletli olması gerektiğinden bahsetmiş ve ideal devlette olması gereken özellikleri sıralamıştır:

- 1) Bilgelik.
- 2) Yiğitlik.
- 3) Ölçülülük.
- 4) Adalet.

Bilgeliğin yöneticilerin ve yiğitliğin koruyucuların özelliği olduğunu söyler. Ölçülülüğün hem koruyucu hem de yönetici sınıfın özelliği olduğunu belirtir. Adaletin ise herkesin benimsemesi gerektiği üzerinde durmuştur.⁶⁴

Yine Platon'un devlet anlayışı şu özellikleri kapsamaktadır.⁶⁵

- 1) Devlet, bireylerin birbirleriyle yaptığı sözleşmeyle oluşmaktadır.
- 2) Devletin ortaya çıkmasında ana etken bireyler arası eşitsizliktir.

⁶¹ George Sabine, **Siyasi Düşünceler Tarihi I**, Çev: Harun Rızatepe, Türk Siyasi ilimler Derneği Yayını, Ankara 1969, s.35-41

⁶² Mehmet Ali Ağaoğulları, 2004, age, s.214-215

⁶³ Alâeddin Şenel, 2004, age, s.147

⁶⁴ Alâeddin Şenel, age, s.150

⁶⁵ Ahmet Cevizci, **İdealar Kuramı Platon'un Felsefesi Üzerine Araştırmalar**, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2010, s.78-82

- 3) Devlette egemenlik halkın iradesine dayanır.
- 4) Toplumların düzeni bireylerin yaşantılarına aykırıdır.
- 5) Toplumlara meydana getiren bireylere uygun gelecek bir devletten bahsetmektedir.

Platon devleti siyasal yönetim açısından seçkin kesimin yönettiği aristokratik bir sistemi savunmuştur. Bu görüş ise totaliterliğin temelini atmıştır. Bunun yanında Timokrasi, Oligarşi ve Demokrasi tanımlarına da yer vermiştir.

Platon, yaşlılık döneminde ise yasalar adlı eserinde karma bir yönetimi benimseyerek, her yönetim şeklinin doğru yanlarını alan bir yapı oluşturmuştur. Karma yönetim şeklinin iyilik sıralamasında ideal monarşi ve ideal aristokrasiden sonra üçüncü sırada olduğundan bahsetmektedir.⁶⁶

1.5.1.2. Aristoteles

Antik Yunan filozoflarından olan Aristoteles, milattan önce 384 yılında Makedonya’da dünyaya gelmiştir. Babası Makedon Kralı’nın doktoruydu. Bu nedenle çocukluğu soylular arasında geçmekle birlikte, iyi bir eğitime sahip olmuştur. Babasının makamından faydalanarak 18 yaşında Atina’ya giden Aristoteles burada Platon’un Akademia okuluna katılmıştır.⁶⁷ Yirmi yıl boyunca Platondan ders alan Aristoteles, sonrasında Makedonya’ya gitmiş ve Büyük İskender’e hocalık yapmıştır.⁶⁸ Milattan önce 335’de Atina’ya geri dönen Aristoteles, Lykeion adında okul açmıştır. Büyük İskender’in ölümünün ardından onun öğretmeni olması hasebiyle, Atinalılar tarafından tepkiyle karşılaşmış ve Atina’dan ayrılmak durumunda kalarak Aristoteles Khalkis’ e gelmiş burada 62 yaşında ölmüştür.⁶⁹

Aristoteles, Antik Yunan felsefecisi olarak en mükemmeli yakalamış bilimsel ve felsefi açıdan çalışmalarına kendini adanmıştır. Kendisinin incelediği konuda ise ele almadığı bir başlık neredeyse yok gibidir. Aristoteles’e göre devletin amacı, huzuru tesis etmektir. Devlet yönetiminde hukukun önemli bir yer tuttuğunu yine ilk Aristoteles bahsetmiştir.⁷⁰

Aristoteles en önemli eseri olan “Politika”da devlet üzerine olan görüşlerini açıklamaktadır. Politika’da çürüyen devlet kurumlarının yeniden inşa edilebileceğinden

⁶⁶ Alâeddin Şenel, 2004, age, s. 155-156

⁶⁷ Alâeddin Şenel, age, s.163

⁶⁸ John Fowles, **Aristos**, Çev:Serdar Rıfat Kiroğlu, Mitos Yayıncılık, İstanbul 1997, s.123-132

⁶⁹ Alâeddin Şenel, 2004, age, s.164

⁷⁰ David Ross, **Aristoteles**, Çev:Ahmet Arslan, İhsan Oktay Anar, Özcan Yalçın Kvasoğlu ve Zerrin Kurtoğlu, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2002, s.256-258

bahsetmiş olan Aristoteles zamanla görmüştür ki böyle bir inşa yolu çözüme ulaştırmıyor. O zamanda ideal devlet teorisini ortaya atmıştır.

İdeal devlet teorisine göre; devletin kökeni ilk insan topluluğu olan ailedir. Aile, insanların temel ilişkilerinin şekillenmesini sağlar ve aileyi daha da küçük parçalara ayırmak gerektiğinden bahsederek, efendi ile köle, koca ile karı, baba ile çocuk olarak üçe bölmektedir.⁷¹ Bu ikililer yönetici ve yönetilen temellerini oluştururken yönetim biçimi hakkında da fikir ortaya koymaktadır.

Aristoteles'e göre devletin ülke ve insan olarak iki unsuru vardır. Değerleri, akıllı insan belirlemekle birlikte hak, adalet ve ahlaklı toplumları akıllı insan oluşturabilmektedir. İnsan arzu ve tutkularıyla dünyaya gelir aldığı eğitimle de bunları nasıl kullanacağını yolunu çizer.⁷²

Aristoteles'e göre yönetim her zaman güçlü olan sınıfın elindedir ve hâkim olan sınıf kimse yönetim de o adı almaktadır. Yöneten kısım ya tek kişi ya azlık ya da çokluktur. Yönetenler genel yarar sağlamaları veya hâkim olan kişi ya da sınıfın çıkarlarını gözetmelerine göre gerçek ve bozuk yönetim olarak çeşitlenmektedir. Bunlar altıya ayrılmaktadır.⁷³

- 1) Ortak iyiliği bulmaya çalışan tek bireyin yönetimi: Monarşi.
- 2) Ortak iyiliği bulmaya çalışan tek azınlığın yönetimi: Aristokrasi.
- 3) Ortak iyiliği bulmaya çalışan çoğunluğun anayasaya dayanan yönetimi: Politeia.
- 4) Bir bireyin çıkarını ele alan bir bireyin yönetimi: Tiranlık.
- 5) Zengin olanların çıkarlarını öne çıkaran tek azınlığın yönetimi: Oligarşi.
- 6) Yoksulların çıkarlarını öne çıkaran çoğunluğun yönetimi: Demokrasi.

Aristoteles monarşi ve aristokrasinin en ideal yönetim şekli olduğunu savunsa da devletleri yönetmede bilge kişilerin zor bulunduğundan dolayı Politeia yönetim şeklinin gerçekleştirilebileceğini de desteklemiştir. Politeia yönetim şeklinde oligarşi ve demokrasi arasında daha çok demokrasi yönü ağır basan bir dengeden söz edebilmekle beraber her iki yönetim şeklinin olumlu yanlarını gösteren bir sentezden bahsetmiştir. İki kötü yönetim şeklienden oluşan Politeia bu sebepten dolayı doğru bir Anayasaya sahiptir.⁷⁴

⁷¹ Aristoteles, **Politika**, Çev: Mete Tuncay, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005, s.14

⁷² Saffet Babür, **Aristoteles: Eudemos'a Etik**, Dost Kitabevi, Ankara 1997, s.87-89

⁷³ Cemal Baltacı, age, s.74

⁷⁴ Age, s.75

Aristoteles'in bilime kattığı diğer konu ise ilk kez yapılan kuvvetler ayrımıdır. Buna göre; yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerini kesin bir çizgiyle birbirinden ayırmaktadır.⁷⁵

1.5.1.3. Montesquieu

1689 yılında dünyaya gelen Montesquieu, aydınlanma dönemi düşünürü olarak soylu biridir. Paris'te hukuk okumuş, çocukluğundan beri politika için eğitilmiş, sonunda da parlamento başkanı olmuştur. Montesquieu, gezmeyi çok sevdiğinden hayatı boyunca gezmiş ve gezdiği yerlerde sürekli çalışmış, araştırma yapmıştır. Bunun sonucunda da "Yasaların Ruhu" adlı önemli bir eseri yazmıştır. Bu esere göre, devam eden düzeni savunmak ya da kötülemek değil de sistemin aksayan yönlerini düzeltmenin daha doğru olduğunu savunmuştur.⁷⁶

Montesquieu, eserlerinde deney ve gözlem metodunu kullanmış, yapılan yasaların kendinden öncekine bağlı olduğunu ve yapılan her yasanın sosyal bir gerçekliği karşıladığını savunmuştur. Ona göre insanlar doğuştan akıl sahibidir lakin bilgisizdirler. Bundan dolayı da tutku ve hırslarına yenilerek hata yapmışlardır. Bütün bunlara rağmen insan öğrenmeyi ve birlikte yaşamayı istemiştir.⁷⁷ Toplumda ise en üstün olmak isteyenler savaşmışlar, sonucunda da yasalar ortaya çıkmıştır. Yasalar da her ulusun içinde bulunduğu şartlara göre belirlenmiştir.

Montesquieu, yönetim biçimi olarak kuvvetler ayrılığını benimsemiş ilk filozoflardan olmuştur. Kuvvetleri yasama, yürütme ve yargı olarak üç kuvvete ayırmıştır. Toplumların sahip olduğu egemenliği kullanmanın vekillere bırakılması gerektiğini söylemiştir. Tek bir ideal yönetim şeklinden söz etmemiştir. Her toplumun kendine özgü yapısından dolayı, bu yönetim şekilleri farklılık göstermektedir. Bunları şöyle belirtmiştir:

- 1) Cumhuriyet: egemenliğin halkın tamamının veya bir parçasının elinde olması durumudur.
- 2) Demokrasi: egemenliğin halkın çoğunluğunun elinde olması durumudur.
- 3) Aristokrasi: egemenliğin azınlığın elinde olması durumudur.

⁷⁵ Age, s.76

⁷⁶ Ergin Ergül, **Hukukçu ve Siyaset Bilimci Kimliği ile İbn Haldun Toplumsal ve Devlet Kuramının Hukuk, Adalet ve İnsan Hakları Boyutu**, Adalet Yayınları, Ankara 2018, s.119-123

⁷⁷ İoanna Kuçuradi, "Hepimiz için Onur ve Adalet başlığı altında Neredeyiz? ve Geleceğe Yönelik Beklentiler", İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin ilânının 60.yılında İnsan Hakları, 6-7 Kasım 2008, T.C. Maltepe Üniversitesi, İstanbul 2011, s.195-225

Montesqueiu, yönetim biçiminde erdem ilkesine önem vermiştir. Bu ilkeyi ülkesini sevmeyele bağdaştırmıştır. Tüm bunlardan ötürü de döneminin bilim insanı, sosyolojinin kurucusu, karşılaştırmalı hukukun öncüsü ve siyaset felsefecisi olarak anılmaktadır.⁷⁸

⁷⁸ Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş**, Say Yayınları, İstanbul 1985, s.377-378

BÖLÜM 2

DEVLETİ OLUŞTURAN TEMEL UNSURLAR

Devlet, iktidarın doğası olarak ortaya çıkar. Neyi temsil ettiği de tartışma çıkarmaktadır. Farklı devlet teorileri, devlet kökeninin açıklanmasındaki farklılıkları ortaya koyar. Devletin tarihsel gelişimi ve topluma etkisi farklıdır.⁷⁹

Hukuk tarafından bir devletten bahsedilecekse temelde var olan devletin unsurları bulunmaktadır. Bu noktada devletin hukuken ve sosyolojik olarak varlığı birbiriyle tamamen örtüşmemektedir. Uluslararası alanda ülke, halk ve iktidar kavramları sosyolojik açıdan devlet olgusunu karşılarsa da hukuken bu üç kavram karşılamamaktadır.⁸⁰

Bir yapıya devlet denileceği zaman genel olarak temelde kabul görmüş üç unsurundan ve kimi yazarlara göre dördüncü unsurundan da bahsedilebilir. Bunlar:

- 1) Halk (millet-insan).
- 2) Ülke.
- 3) Egemenlik (siyasi otorite-iktidar).
- 4) Tanınmadır.

2.1. Devletin Öncül ve Nesnel Unsurlarından Hazırlayıcı ve Maddî Unsuru: Halk

Devlet denilen sosyal, siyasal ve hukukî karmaşık yapı olan gerçeğin ortaya çıkması için zorunlu olan ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkelerin olmamasıyla ortada bulunan yeni kavrama ya da olguya devlet denmemektedir.⁸¹

⁷⁹ Andrew Heywood, **Siyaset**, Haz:Buğra Kalkan, Adres Yayınları, Ankara 2007, s. 127

⁸⁰ Davut Dursun, **Siyaset Bilimi**, Beta Yayınları, İstanbul 2016, s.149

⁸¹ Yahya Kamil Zabunoğlu, age, s.65

Devletin insan unsurunun belirtilmesinde bilim adamları değişik terimler kullanmışlardır. Bu terimler millet, halk, ahali, tebaa kavramlarıdır. Millet kelimesi sosyolojik bir kavramdır. İnsan topluluğu belirli bir kademeye ulaşmışsa bu kavramı hak etmiş demektir. Lakin tarihe bakıldığında milletleşmemiş toplumlarda devlet oluşturmuşlardır. O halde şu söylenebilir ki millet kavramı dünya tarihi içinde yeni kullanılan kavram olarak karşımızda durmaktadır. Mesela İlk ve Orta Çağlar'da millet kavramının bugünkü kullanılan karşılığını göremiyoruz. O çağlarda soy, dil, din üzerinden farklı toplulukların bir araya geldiğini ve imparatorluk oluşturduğu bir vakıadır. Modern Çağ ile birlikte bugün kullanılan terim karşılığı belirtilerini görmeye başlamaktayız. Fransız Devrimiyle birlikte millet terimi giderek kesinlik kazanmış ve daha sonraları da anayasalarda yerini almıştır.⁸²

Devletin temel unsurlarının başında gelen bu kavram bir araya gelen insan topluluğunun en geniş örgütlenmesi şeklinde ele alınabileceği gibi, bir topluluk bilincinde olan ortak kültür ve geçmişe sahip, geleceği birlikte tahayyül eden, kendi kendini yönetme kabiliyeti olan topluluk olarak da ele alınabilir.⁸³

Halkın, devletin temel unsurlarından biri olmasının nedeni, devlet olgusundan önce var olmasıdır. Halk, belli ihtiyaçları karşılamak üzere bir araya gelerek, esasen devleti meydana getirir.

2.1.1.İnsan Topluluğunun Niceliği (Sayısı) Sorunu

Devletin meydana gelmesi için en az kaç kişiye ihtiyaç vardır sorusu akla gelmektedir. Bu soruya verilecek cevap toplumun tarihi, gelişmişliği gibi faktörlere bakarak söylenebilir. Tarihte Aristoteles, Eflâton farklı sayı ve şahıslardan bahsetmiştir.⁸⁴

Günümüzde devletler, nüfus olarak tam bir denklem kurulamayacak kadar değişken sayıları içermektedir. Mesela, Vatikan ve Çin Halk Cumhuriyeti ile KKTC ve Hindistan karşılaştırmaları yaparsak, hangi sayıya göre devlet nüfusu belirleneceği belirsizdir. Bu noktada şu konuyu da belirtmek gereklidir. Bir devletin nüfus sayısı hangi düzeye ulaşırsa ulaşsın, belli bir toprak parçası ve egemenlik yoksa devletten söz edilemez.

⁸² Age, s.68

⁸³ Mustafa Aydın, **Siyasetin Sosyolojisi**, Açılım Kitap, İstanbul 2002, s.92

⁸⁴ Muvaffak Akbay, **Umumi Amme Hukuku Dersleri**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1958, s.235

Ayrıca tarih boyunca Dünya'yı yöneten küresel bir hegemonya hep düşünmüştür. Bir dünya devleti kurma hayali süregelmiştir. Bunu hayata geçirmek pratikte mümkün değildir. Böyle bir durum gerçekleşirse, dünyada tek bir egemenliğe bağlı kalınacak, tek devlet, tek ülke, tek insan topluluğu ifade eden bir yapı oluşacaktır ki bu durumun gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir.⁸⁵

2.1.2. İnsan Topluluğunun Niteliği Sorunu

Tarih boyunca insan toplulukları bir arada yaşamışlardır ama devlet olma olasılıkları düşük olan toplumlar, bir arada yaşayarak bir noktaya kadar gelebilmişlerdir. Bu nedenle, belli noktadan sonra benzer niteliklere sahip olan bireyler devleti meydana getirmişlerdir. Millet olabilmek bu bağın kurulmasının temeli olarak görülmüş ve tarih boyunca bağlar din, dil, ırk üzerinden kurulmuştur. Ancak millet olabilmek sadece belli ilkeler üzerine değildir, daha geniş faktörleri de içermektedir.

Milleti, belirli sınırlarla çizilmiş bir toprak parçası üzerinde yaşayan din, dil, ırk, gelenek, görenek, yasa, fikirlerin uyuşması, ortak gelecek tahayyülü, geçmiş tarihi bağlarını güçlendirmiş olarak bir arada yaşayan insan şeklinde tanımlamak mümkündür. Millet kavramı devlet için ne kadar önemliyse ve ne kadar korunabilirse, devletin geleceği ve büyümesi de o kadar güçlü ve devamlı olacaktır.

2.1.2.1. Objektif Millet Anlayışı

Objektif millet anlayışında maddî olarak beş duyumuzla hissedeceğimiz şekilde bir yapı görülmektedir. Bunlar milletin sahip olduğu, temelden gelen ırk bağları, her birinin kendi çıkardığı sestten oluşan ve çevresi tarafından duyulan dil bağları, inandığı değerler ve inanç üzerinden karşılaşılan ibadet üzerinde din bağlarından oluşmaktadır.⁸⁶ Kısaca objektif millet anlayışı, ırk, dil ve din görüşlerini de içermektedir.

⁸⁵ Zehra Odyakmaz, Ümit Kaymak ve İsmail Ercan, **İdare Hukuku**, Savaş yayınevi, Ankara 2005, s.165-171

⁸⁶ Kemal Gözler, age, s.52

2.1.2.1.1. Irk Birliği

Objektif millet anlayışından ilki olan ırk birliği, insan topluluğunu millet olarak bir araya getiren şeydir. Yani insanlar bir devlet oluşturmak istiyorlarsa, ırk olarak benzer olanlar bir araya gelmelidir. Bu tür insan topluluklarının nerede doğduklarının önemi olmamakla birlikte, köklerindeki kan neyse bugünde o devamlılıkta ilerleyen ve aynı soya dayanan insanlardan oluşmalıdır. Çünkü aynı ırktan gelen toplumlar, birbirlerini daha iyi anlayacaklarından, birbirlerine daha sağlam bağlanacaklarından, devletin devamlılığı o derece kuvvetli olacaktır. Geçmiş tarihiye bakılırsa aynı ırktan gelmeyen toplumlar, en ufak bir krize dahi dayanamamış ve dağılmışlardır.⁸⁷

Irk birliği teorisine göre, bir devlet aynı ırktan olan diğer toplulukları ya da devletleri kendi himayesine almalı veya başka devletin himayesinde yaşayan aynı ırktan topluluklar varsa onları kurtarmalıdır. Bu teori yayılcı politikasıyla emperyalist, diğer toplumları himaye altına alma görüşüyle de ırkçı bir bakış ačíısına sahiptir. Tarihte bunun örnekleri görülmüştür. Örneđin, Almanya kendi vatandaşlarının yanında yaşayan Çingeneleri ve Yahudileri ülkeden atmak istemiştir.⁸⁸

Günümüzde ırk bakımından birbiri içine geçmiş devlet ve devletler bulunmakla birlikte, aynı ırktan olan devletlerde mevcuttur. Esasen ırka dayalı oluşturulacak bir devlet günümüzde kolay şekilde parçalanmasına yol aćacak en tehlikeli unsuru da onaylamış olacaktır.⁸⁹

2.1.2.1.2. Dil Birliği

Dil birliği anlayışına göre, insan topluluğunu bir araya getiren aynı ortak dili konuşmasıdır. Buna göre, millet aynı dili konuşan insanlardan oluşmaktadır. Tarihe bakıldığında aynı dili konuşan insanlar önemli olmuş ve birlikte yaşamışlardır. Lâkin farklı dilleri konuşan toplumların da bir araya gelerek devlet kurdukları görülmektedir. Örneğin, Kanada ve İngiltere, aynı dili konuşsa da farklı devletlerdir. Aynı durumda Arap devletleri de aynı dili konuşsa da farklı devletler kurmuşlardır.⁹⁰

⁸⁷ İlhan Akın, **Kamu Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul 1987,s.56-58

⁸⁸ **Holokost**, Holokost Ansiklopedisi, <<https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/introduction-to-the-holocaust>>, (ET:02.02.2021).

⁸⁹ Yahya Kazım Zabunoğlu, **Kamu Hukukuna Giriş: Devlet, Kaynaklar ve Unsurları**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1973, s.109-111

⁹⁰ Ozan Erözden, **Ulus Devlet**, Dost Kitabevi, Ankara 1997, s.55-58

Bu görüşe göre, aynı dili konuşan insanların aynı devlette toplanması büyük risk ve tehlike içermektedir. Tarih boyunca insanların göç ettikleri düşünürsek farklı coğrafyalara dağılmış olan topluluklar farklı devletlerde yaşamaktadırlar. Örneğin, Türkçe Türkiye’de ve Azerbaycan’da konuşulmaktadır ama bunlar iki ayrı devlettir. Bu görüş özelliği itibarıyla emperyalist bir bakış açısına sahiptir.⁹¹

Günümüzde, dil üzerinden bir devlet kurmak zor görünmektedir. Hangi toplum, nereye göç ederse etsin, kendi dilini kullanmaktan ziyade, o devletin dilini kullanmakta ve kendini oraya ait hissetmektedir. Bundan dolayıdır ki bugün dil üzerinde devletlerde bir tehlike görülmemekle birlikte, sömürgeci güçlerin iç karmaşa tetikleme girişimleri ile bazı ülkelerde bu faktör kullanılabilmektedir.

2.1.2.1.3. Din Birliği

Din birliği teorisine göre, bir arada yaşayan insanların, millet oluşturma ve nihayetinde devleti kurabilmesi için, aynı dine mensup olmaları gerekmektedir. Bu görüşün gerçeklik payının olduğunu tarih göstermiştir. Şöyle ki aynı dil ve ırka sahip olan Müslüman Boşnaklar, Katolik olan Hırvatlar ve Ortodoks olan Sırlardan ayrı devlet kurmuşlardır. Aynı şekilde Pakistan ve Hindistan birbirleriyle sınırları olması ve aynı ırktan gelmelerine rağmen din faktörü üzerinden ayrılmışlar ve farklı iki ayrı devlet olmuşlardır.⁹²

Bazen millet kavramı bakımından, din üzerinden değil de mezhep üzerinden devlet kurma durumuyla karşılaşılır. Hırvat ve Sırp milletleri buna örnek verilebilir. Bunların yanında, aynı dine inanan ama farklı devlet kurmuş milletlerde bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti ile Arap devletleri ve bazı balkan devletleri İslam dini temelinde aynı dini kabul etmekle birlikte, farklı devletler olarak kurulmuşlardır.

Tarihte din özelinde çok savaş görülmüştür. Osmanlı ile İran devletleri Sünnî ve Şîî mezhep farklılığı görülmesinden dolayı savaşmışlardır. Keza haçlı seferlerinin yapılma amacı, din üzerinden Papa’nın talebi ile birleşen Hristiyanlar, Müslümanların toprak ve askerleri üzerinde egemenlik kurması için yapılan büyük savaşlar olarak tarih sayfalarında yerini almıştır.

⁹¹ Kemal Gözler, age, s.16

⁹² Adnan Güriz, **Hukuk Felsefesi**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2003, s.213-219

Günümüzde din üzerinden kurulmuş ve bu minvalde kullanılan devletlerin çoğunda, istikrarsızlık yaşandığı bilinmektedir. Din birliği, devletleri birleştirmekten öte parçalamasıyla da ön plana çıkarmıştır.⁹³ Genel olarak objektif millet anlayışının maddelerine bakılırsa ırk, dil ve din ayrımlarının birliğe değil millet ayrımlarına da yol açtığı görülür.

2.1.2.2. Sübjektif Millet Anlayışı

Sübjektif millet anlayışı, insanların duygu ve düşünce çerçevesinde, manevî olarak birbirlerine bağlanmasını içermektedir. Toplular mazileri, hatıraları, istikballeri ve inandıkları şeyler üzerinden bağlar kurmuşlardır. Geçmişlerinde yaşadıkları acı, tatlı olaylar, verdikleri mücadeleler, insanları birleştirmiş ve millet kavramını olgunlaştırarak bir arada yaşayan insanları oluşturmuştur.⁹⁴

2.1.2.2.1. Vatandaşlık

Devleti oluşturan milletle, bu milletin devlet ile ilişkisinden ortaya çıkan kavrama vatandaşlık denilmektedir. Günümüzde tanınmış her devlet, vatandaşlık konusunda, kendi belirlediği şartlar ile bu sıfatı kazandırmaktadır. Genel olarak devletler, kan bağı ve toprak üzerinden vatandaşlık konusunu değerlendirmektedir. Örneğin, hangi devlette doğulursa, o devletin vatandaşı olunur veya ebeveynler hangi devletin vatandaşıysa kişiye de o devletin vatandaşı olma hakkı verilmektedir.

Tarihe bakılırsa İtalya, 2000 yılına kadar, vatandaşlığı kan bağına bakarak vermiştir. 1867 İtalya Anayasasında bir şahsın nerede doğduğuna bakılmaksızın İtalyan birinin soyundan gelmesi yeterli görülüyordu.⁹⁵ Bunun yanında Amerika Birleşik Devletleri, vatandaşlığı toprak esasına dayandırarak vermektedir. Hangi ülkenin vatandaşı olursa olsun, Amerika Birleşik Devletleri, ülke sınırları içinde doğum yaptıysa vatandaşlığı hak etmesi Anayasal olarak kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nde ise kan bağı vatandaş olabilmenin temel esaslarındandır. Millet olarak bir araya gelmiş her bir birey olan vatandaş, ait olduğu

⁹³ Kemal Gözler, age, s.55

⁹⁴ Age, s.57-58

⁹⁵ Faruk Turinay, **Dil, Hukuk ve Siyaset Bağlamında Anayasa Düşüncesi**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012, s.124-130

devletin kurallarına tabi olarak yaşama hakkına sahiptir. Vatandaşlarda sadakat bağı ile devletlere bağlıdır.

2.1.2.2.2. Çifte Vatandaşlık

Vatandaşlık hakkı, bir bireyi devlete bağlayan ve o devletin vatandaşına karşı görevleri olan bir haktır. Bundan dolayıdır ki bir vatandaştan sadece bir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olması ve o devletin vatandaşı olması beklenmektedir.

Bir devletin başka bir devlet üzerinde egemenlik kurması nasıl olanaksızsa, çifte vatandaşlık konusu da bu bağlamda akla ve gerçeğe aykırı gibi dursa da bir istisna olarak kabul edilmektedir. Esasen kan bağı ve toprak esası, bu istisnaları barındırmakta ve çifte vatandaşlık kazandırmaktadır.⁹⁶

2.1.2.2.3. Vatansızlık

Vatansızlık, bir vatandaşın herhangi bir devlete bir veya birkaç sebeple bağlı olmaması veya o devlet tarafından çıkarılması sonucu karşılaşılan istisnai bir durumdur. Bugün dünya üzerinde sahiplenilmeyen tek bir kara parçası hatta deniz, hava ve yer altı kalmamışken, bireylerin herhangi bir devlete bağlı olamaması bugün garipsenecek bir durumdur. Bireyin vatandaşlık olarak kazandığı hakları bulunmasının yanında, devletin vatandaşlarına sunduğu haklardan yararlanabilmesi bu yöntemle mümkündür. Yasal olarak elde edilen haklar, vatandaş olma özelliği ile doğrulanabilir. Aksi halde hiçbir devlet, vatandaşı olmayan bir kişiyi verdiği haklardan faydalandırmaz. Aslında uluslararası hukuk, bu vatansızlık durumunu ortadan kaldıracak adımlar atsa da böyle bir durum bugün bir gerçek olarak insanlığın karşısında durmaktadır.

2.2. Devletin Öncül ve Nesnel Unsurlarından Hazırlayıcı ve Maddî Unsuru: Ülke

Devlet denilen karmaşık yapıdaki olgunun ortaya çıkmasındaki diğer unsur ülke (vatan) unsurudur. Ülke, insanların yaşayabilmesi, ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve birbirleriyle toplum olmayı başararak devamlılık sağlayacağı yerin adıdır. Bundan dolayı, devletin varlık unsurlarından insandan sonra gelen diğer unsurdur.

⁹⁶ Füsun Üstel, **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Dost Yayınları, Ankara 1999, s. 55-61

Ortada bir devletten söz etmek isteniyorsa, bir toprak parçasının olması, bu toprak parçasının sınırlarının belli olması, insan topluluğunun belirlenen bu bölgeye hâkim olması ve yönetmesi gerekmektedir. Sınırları belli olan bir vatan, coğrafi olarak, o devletin yetki alanıdır. O sınırın bittiği yer, sınırdaş diğer devletin yetki alanının başladığı yerdir.

Bir ülke içinde yaşayan bireyler ile o ülkede yaşamayan bireyler arasında, haklardan yararlanma bakımından farklılıklar, hukuki açıdan görülmektedir. Bu durum, çeşitlenerek farklılık da gösterebilir. Mesela, aynı ülkede yaşayan yabancı ve yurttaş olsun, bunlar, seçme ve seçilme hakkında, aynı yetkiye sahip olmamakla birlikte, göç ile ülkeye gelen ya da mülteci olarak ülke değiştirenler de farklı statülerde haklara sahip olabilmektedir.

Aynı zamanda, ülkede yaşayan yabancılar üzerinde, temel hak ve özgürlükler bakımından, bazı güvenceleri verebilmesi, ülkeler için önemliyken, büyükelçilik gibi kurumlar da o ülkenin vatandaşı için istisnai hukuki güvence sağlamaktadır. Keza, büyükelçilikler ve konsolosluklar, hangi ülke için tahsis edilmişse, o ülkenin toprağı sayılacağı Viyana Konvansiyonunda belirtilmektedir.⁹⁷

Ülke olmadan bir devletten söz edilemeyeceği gibi, bir devlet de sadece toprak parçası üstündekilerden ibaret değildir. Bir devletin sahip olacağı coğrafi alan, o vatan toprağının yer altındaki uzantısı ile uzaydaki boşluğa doğru uzanan kısmı yanında, deniz veya okyanusa kıyısı varsa, iç ve uluslararası hukuk temelinde belirlenen belli kısmını da içerecek şekildeki uzantısına “Kıta sahanlığı” denilen yerde devlete aittir. Aynı zamanda, devletlerin kıta sahanlığına girmeyen, açık deniz, denilen yerlerde bulunan kıta parçaları ile kutuplardaki bazı bölgelerde uluslararası hukuka tabi olarak yönetilmektedir. Bu hususta son dönemde tartışma yaratan Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan arasındaki kıta sahanlığı, adaların konumu gibi konular örnek gösterilebilirse de Türkiye Cumhuriyeti devleti açısından, uluslararası hukuktan doğan haklar neticesinde, durum açık ve net olarak anlaşılmaktadır. Kaldı ki İngiltere ve Fransa arasında bulunan adaların konumu ve hakları ne ise uluslararası hukuk düzleminde aynı statü ve açıklamalar aynı maddelere tabidir ve ikili oynamalar bu açıdan son derece sakıncalıdır.

⁹⁷ **18 Nisan 1961 Tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun**, TBMM Tutanaklar/Karar ve Kanunlar Bölümü, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc068/kanuntbmmc068/kanuntbmmc06803042.pdf>, Madde: 22/1-29-30-31,(ET:10.07.2020)

2.2.1. Ülkelerin Çeşitli Yollarla Kurulması

Bir ülkeye sahip olmak isteyen insanlar, tarih boyunca görülmüş ve bunun için çeşitli yollar denemişlerdir. Bu denemeler ışığında belli bedeller ödenerek toprak parçasına sahip olanlar, genel anlamda keşif-işgal, ülkenin bir parçasını devretme ve fetih şeklinde olmuştur.

2.2.1.1. Keşfetme ve İşgal Etme Yoluyla Kurulma

İçinde bulunduğumuz zaman diliminde karşımıza pek çıkmasa da keşfetme yoluyla insanlar toprak parçasını sahiplenebilirler. Geçmiş zaman diliminde sahibi olmayan bir kara parçasını çeşitli yöntemlerle arayıp bulma yoluyla eğer başka devletin egemenliğinde bulunmuyorsa orayı sahiplenip işgal yolu ile kendi egemenliğine almaları mümkündür.

2.2.1.2. Belli Bir Toprak Parçasını Devretme Yoluyla Kurulma

Bir ülke kurmanın diğer bir yolu ise bir egemen devletin kendi vatanından bir parçasını, diğer bir egemen devlete devretme yoluyla olabilmektedir. Böyle bir devir durumu iki devletin rızası ile bir sözleşmeye temelinde yapılabilmektedir.

Eğer bir devlet diğer devlete toprak parçasını kendi rızasıyla devrediyorsa, burada ön şart olarak bir savaşı kaybetmesi gerekmektedir. Mesela Alsace-Lorraaine(Alsas-Loren) 1871 tarihinde Fransa'dan Almanya'ya sonrasında 1.Dünya Savaşı sonunda Almanya'dan Fransa'ya devredilmiştir.⁹⁸

Devretmenin başka bir yolu ise toprak satma yöntemi ile olabilmektedir. Mesela Louisiana(Luisyana) eyaleti, Fransa tarafından Amerika Birleşik Devletlerine 15 milyon dolara satılmıştır.⁹⁹

Diğer bir yol ise devletlerin belli bir toprak parçasını devretmekle başka devletten destek almak istemesidir. Mesela 4 Haziran 1978'deki Anlaşma ile Osmanlı-Rus savaşında

⁹⁸ Joseph Gabriel. Sharke ve Ivan Anthony Shearer, **Starke's International Law**, Butterworths, London 1994, s.153

⁹⁹ Anthony Aust, **Handbook of International Law**, Cambridge University Press, UK 2005, <https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=74Zmct-7hGIC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Anthony+Aust,+Handbook+of+Internat%C4%B1onal+Law&ots=h3vdh-EvgW&sig=UNiYrvbdnltX9DchKtVY7VgEGRo&redir_esc=y#v=onepage&q=Anthony%20Aust%2C%20Handbook%20of%20Internat%C4%B1onal%20Law&f=false>, s.37, (ET:12.07.2020)

İngiltere'nin Osmanlıya destek vermesi karşılığında Kıbrıs'ın İngiltere'ye devredilmesi böyle olmuştur.¹⁰⁰

2.2.1.3. Fetih Etme veya İlhak Etme Yoluyla Kurulma

Tarih boyunca çokça karşılaşılan toprak parçası kazanma veya kazanılan toprak parçasında vatan kurma yollarından biri de fetih veya ilhak etme yöntemidir. Egemen olan bir devlet diğer devlete çeşitli nedenlerle savaş açar. Devletin savaşı kazanması veya kaybetmesine bağlı olarak toprak kazanır ya da kaybetmesi durumu diğer sonucu belirlemektedir. Mesela 1940 Estonya, Latviya ve Litvanya, o dönemdeki adıyla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği tarafından ilhak edilmiştir.¹⁰¹

2.2.2. Ülke ve Egemenlik (Hâkimiyet) Arasındaki Bağ

Bir toprak parçasının ülke olabilmesi için üzerinde insanların olması gerekliken, egemenlik kavramında, ülke üzerinde devlet var olduğu müddetçe devam edeceği aşîkârdır. Egemenlik, ülke ile doğrudan ilişkili bulunmaktadır. Bir ülkenin egemenliğine başka devlet karışamayacağı gibi, o devlet de o ülkede yaşayan bireyler üzerinde hukuksal mutlak egemenliğe sahiptir ve bu egemenlik karşılıklı bir bağıdır.

2.2.3. Ülkenin Sınırları

Ülke üzerinde devletlerin sahip olduğu sınırlar üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar kara, deniz ve hava sahalarıdır.

2.2.3.1. Kara Sahası

Kara sahası, devlet hâkimiyetinde bulunan toprak parçasına verilen isimdir. Ülkeyi üç boyutlu olarak kabul edersek, toprak parçasının altı ve üstü tamamını kapsayan bir alandan söz edilebilir. Devletten bahsedebilmek için üç boyutlu ülke sınırları içinde toprak parçasına bağlı kara sahası sınırın temelini oluşturmaktadır ve sadece hava veya su sahası

¹⁰⁰Tuğrul Özcan, “Modern Osmanlı Diplomasisine Geçiş Sürecinde Kıbrıs (1876-1908)”, **Dergipark**, C:16/S:2 (2017), s.(4-5)

¹⁰¹ Kemal Gözler, age, s.67

karşısında devlet kavramından bahsedilemez. Başka bir özelliği ise insanların o kara parçası üzerinde, en az hayatlarını devam ettirebilecek düzeyde, yaşayabilmelerine olanak veren bir yapıda olması gerekmektedir.¹⁰²

1970 tarihinde, Minevra adında Pasifik'te bir devlet kurulmak istenmiştir, fakat diğer devletler tarafından tanınmaması sonucu mülga olmuştur. Nedeni ise, devletin mercan kayalıkları üzerinde kurulmak istenmesi sonucunda, yıl boyunca, su yüzeyinde kayalıkların kalamamasıdır. Bundan dolayıdır ki devlet için, öncelikle kıta, en azda adadan oluşması gerekmektedir.¹⁰³

Birbirine sınırdış iki devletin kara sahası ise sınırlarla, yatay ve dikey olarak, üç boyutlu ayrılmaktadır. Bu sınırlar oluşturulurken, doğal yaşamdan hatlar akarsu, dağ gibi yerlerde belirlenirken bazen de enlem, boylam gibi matematiksel sınırlarla da oluşturulmaktadır.

2.2.3.1.1. Ülke Sınırlarının Çeşitleri

Ülkeler, birbirlerinden hukuki olarak belirlenmiş, anlaşmalar temelinde ayrılırlar. Yapay ve tabi sınır olarak ayrılan sınır çeşitleri dağlar, denizler, akarsular dikkate alınarak yapılmış olsalar da hangi dağ, hangi deniz, hangi akarsu olarak belirleneceği, uluslararası anlaşmalarda, devletler eliyle yapılmaktadır.

Devletlerde sınır belirleme, güç ve egemenlikle ilintilidir. Yapay olarak gösterilen sınırlar, genellikler çukur, tabela ve benzeri ile yapılmakta ve bunun temeli Lozan anlaşmasının 9. Maddesine dayanmaktadır.¹⁰⁴ Yapay sınırlar, daha çok siyasi durumlar göz önüne alınarak yapılmaktadır.

Tabi sınırlar ise iki veya daha fazla devletin, bir araya gelerek, anlaşma yoluyla dağ, nehir, akarsu gibi doğal yerleri sınır yapmalarıyla olur. Böyle bir sınır belirleme, belli kurallar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Mesela, dağlar sınır olarak alınmışsa, zirve noktalarından bölünme sağlanmış, böylelikle her tarafa da dağ sırası girmiş olmaktadır. Sınırı nehir olarak almışsa ya tam ortadan bölmüş ya da en derin noktasını belirlenerek ikiye ayrılmıştır. Esasen kara parçasında sınır belirlemek daha zor, su sahasında daha kolay olmaktadır.¹⁰⁵

¹⁰² Age, s.68

¹⁰³ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, Turhan Kitabevi, Ankara 1998, s.320

¹⁰⁴ Karl Doehring, **Genel Devlet Kuramı**, Çev:Ahmet Mumcu, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2002, s.33-42

¹⁰⁵ Coşkun Can Aktan, **Değişim Çağında Devlet**, Çizgi Kitabevi, Ankara 2003, s.9-13

Kara parçasında sınırlar belirlenirken, yakın çağa kadar, yer altı çok önemsenmemiş lakin yakın zamana gelindiğinde, yer altı kayaklarının keşfedilmesiyle, fazlasıyla önem kazanmıştır. Petrol, doğalgaz ve madenler, hangi ülkenin toprağındaysa ona bırakılsa da kara bağlantısı olan su sahaları, yeni uğraş alanları olarak yerin almıştır. Günümüzde bu durumun çözümü MEB kısa adıyla ya da “Münhasır Ekonomik Bölge” ad açılımıyla devletler tarafından belirlenmesi yoluyla çözümlenmektedir.

2.2.3.2. Su Sahası

Su ülkesi de denilen su sınırı, devletin egemenliği altında bulunan su parçasıdır ve devletin su ile alakası olduğu ölçüde bu sınırdan bahsedilebilir. Kara sahası nasıl ki üç boyutlu olarak değerlendiriliyorsa, su sahası da üç boyutlu olarak ele alınarak suyun üstü ve altı o devletin egemenliğine ait olduğu belirtilmektedir. Su sahası denilen kavramın deniz, göl, boğaz ve benzeri çeşitleri bulunmaktadır.

Devletler su sahalarını belirlerken, kara ile deniz arasında sorun görülmemekle beraber, deniz alanına çıkıldığında, çeşitli hesaplamalar ve anlaşmazlıklar görülmektedir. Denize kıyısı olan devletler, kıyı devletin egemenliğinin tam olması, sınırlı olması ve olmaması durumu olarak üç şekilde belirlenmektedir.¹⁰⁶ Su sahaları, devletin ticari ve ekonomik olarak kullandığı alan olarak, son dönemde hem yeraltından çıkan kaynaklar hem de nüfusun refahı için kullanılacak suyun ticari olarak karşılığı önem arz etmektedir.

2.2.3.2.1. İç Sular: Birinci Alan-Tam Yetki

Ülkenin iç suları, körfezler, iç deniz ve limanlarını kapsayan alanlardan oluşmaktadır. Bunlar deniz sahasında birinci alan olarak kabul edilir ve kıyı devleti tarafından tam yetkili olarak kullanılırlar.

2.2.3.2.2. Karasuları: Birinci Alan-Tam Yetki

Karasuları, kıyısı olan kara devletinin çevrelediği ve uluslararası hukuka göre belirli genişliğe kadar uzanan kıyı devletinin haklarıdır. Karasuları özelinde anlaşmaya gidilerek

¹⁰⁶ Christopher Pierson, **Modern Devlet**, Çev:Neşet Kutluğ ve Burcu Erdoğan, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul 2015, s.23-24

genişlik ve derinlik konuları ele alınmış ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 12 mil olarak belirlemiştir.¹⁰⁷ Bunlar deniz sahasında birinci alan olarak kabul edilir ve kıyı devleti tarafından tam yetkili olarak kullanılırlar. Lakin bu anlaşmalar Birleşmiş Milletler sözleşmeleri haricinde, kıyısı birbirine bakan devletlerin karşılıklı anlaşmaları ile mil bazında azaltılabilmektedir.

2.2.3.2.3. Boğazlar: Birinci Alan-Tam Yetki

Boğazlar, karalar arasında bulunan iki denizi birleştiren, doğal yolla oluşmuş ve dar olarak meydana gelmiş yollardır. Bunlar deniz sahasında birinci alan olarak kabul edilir ve kıyı devletleri tarafından tam yetkili olarak kullanılırlar.

2.2.3.2.4. Bitişik Bölge: İkinci Alan- Sınırlı Yetki

Karasularına bitişik olarak sınırı bulunan kıyı devletlerin belli mesafeye kadar belli yetki ve haklar çerçevesinde denetim alanına sahip deniz bölgesidir. Bu alanda devletler tam yetki ile egemen haklara sahip değildirler ve devletlerin hakları karşılıklı uluslararası hukuka bağlıdır.

1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne bitişik bölge karasularının ölçüldüğü asıl çizgiden itibaren 24 deniz milidir. Bu alan içinde devlet maliye, sağlık ve göç gibi konuları, tam yetkili bulunmamakla beraber, denetleyebilir.¹⁰⁸Bunlar deniz sahasında, ikinci alan olarak kabul edilir ve kıyı devletler tarafından sınırlı yetkiyle kullanılabilir.

2.2.3.2.5. Sınırlı Ekonomik Bölge: İkinci Alan-Sınırlı Yetki

Bir kıyı devletinin karasularının asıl noktasından başlanarak, 200 deniz miline kadar olan bölgedir. Bu bölge, karasuları dışında kalan su ile deniz yatağı ve altındaki yerleri kapsar. Burada bulunan devletler, canlı ve cansız bulunan doğal kaynakları kullanma hakkına

¹⁰⁷ Hüseyin Pazarcı, age, s.341

¹⁰⁸ **Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi**, Madde.33, <<https://denizmevzuat.uab.gov.tr/uploads/pages/uluslararasi-sozlesmeler/denizhukuku.pdf>>, (ET: 12.07.2020)

sahiptir.¹⁰⁹ Bunlar deniz sahasında ikinci alan olarak kabul edilir ve kıyı devletler tarafından sınırlı yetkiyle kullanılabilir.

2.2.3.2.6. Kıta Sahanelığı: İkinci Alan-Sınırlı Yetki

Kıta sahanlığı, kıyı devletinin kıtasının suyun altındaki uzantısıdır. 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesine göre, kıta sahanlığı, kıta devletinin doğal uzantısıdır ve 5-10 mil olabileceğı gibi, 300-400 milde olabilir.¹¹⁰ Devletin kıta sahanlığı içerisinde bulunan doğal kaynaklarını, sadece o devlet kullanabilmektedir. O devlet dışındakiler ise uluslararası hukuk bağlamında değerlendirilir. Bunlar deniz sahasında ikinci alan olarak kabul edilir ve kıyı devletler tarafından sınırlı yetkiye sahiptir.

2.2.3.2.7. Balıkçılık Bölgesi: İkinci Alan-Sınırlı Yetki

Denize kıyısı bulunan devletlerin, balık avlama üzere egemenliğini kullandığı bölgedir. Uluslararası anlaşmalara göre, devlete 12 millik balıkçılık bölgesi tanınmıştır. Bunlar deniz sahasında ikinci alan olarak kabul edilir ve kıyı devletler tarafından sınırlı yetkiye sahiptir.¹¹¹

2.2.3.2.8. Açık Deniz: Üçüncü Alan-Olmayan Yetki

Açık deniz olarak da bilinen bu alan iç sular, karasuları ve münhasır ekonomik bölge dışında bulunan alan olarak bahsedilir. Bu alan, hiçbir devletin hâkimiyetinde olmadığı gibi, burada serbestlik de geçerlidir. Bu alanda devletler bilimsel araştırma, kablo döşeme gibi uluslararası hukuka uygun haklara serbest olarak sahiptir.¹¹²

Devletler aynı zamanda serbest olmanın yanında, bu bölgede güvenlikten de sorumludurlar. Bundan dolayı da her gemi bayrak asmak zorundadır. Bayrak hangi devlete aitse, sorumluluk o ülkeye ait olacaktır. Korsancılık, köle ticareti uyuşturunca kaçakçılığı gibi konular serbestlik dışında olup devlet müdahalesine tabidir.¹¹³

¹⁰⁹ Hüseyin Pazarcı, age, s.410

¹¹⁰ BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, age, Madde.76

¹¹¹ Hüseyin Pazarcı, age, s.389

¹¹² Age, s.418

¹¹³ Kemal Gözler, age, s.74

2.2.3.3. Hava Sahası

Devletlerin hava sahaları, kendi kara toprağı ile karasuları üzerinde, hayali uzantılarından başlayıp uzaya kadar olan alanı kapsamaktadır. Hem kara hem de su sahasında olduğu gibi, hava sahasında da devletler tam yetkiye sahiptirler ve kendi alanlarında istediklerini gerçekleştirebilirler. Hava sahasına üç boyutlu olarak bakılırsa, altta bir sınırı olan sahanın üst sınırını ise uzay oluşturmaktadır. Üst sınır tartışmalı olsa da sonrası uluslararası hukuka tabi alanı kapsamaktadır ve hiçbir devlete ait değildir.¹¹⁴

19. Yüzyılda, Wright kardeşlerin balonlarının ağır yük taşımasıyla başlayan süreç, 20. Yüzyılda, hava sahasından gelebilecek tehlikelere karşı, 1919 Paris Antlaşması ile her devletin kendi hava sahasındaki egemenliğini kullanma hakkını kabul etmiştir.¹¹⁵

2.3. Devletin Kurucu Unsurlarından Tamamlayıcı ve Manevi Unsuru: Egemenlik

Devlet olgusunun temel unsurlarından olan halk ve ülkeden sonra, tamamlayıcı ve manevi unsur egemenliktir. Egemenlik ifadesi ayı zamanda siyasi otorite ve İktidar kavramlarıyla da ifade edilmektedir. Bir ülkeden bahsedilecekse, toprak parçası üzerinde yaşayan insanlar yeterli olmayacak, o insanların bir araya gelerek örgütlenmesi ve kendilerini yönetmesi gerekecektir. Bu yönetim, kendi iradeleri ile oluşmuş, kurallarını ve sınırlarını kendilerinin çizdiği, aynı zamanda da denetleme yapabilecek, şeffaf kurumların oluşumu son derece önemlidir.

Egemen olan ve halk arasında karşılıklı bağ ile hâkim olanın kuralları ve bireyin sadakati ile oluşmuş, sistemde cebir kullanma yetkisinin sadece devlete ait olduğu ve bunu gerçekleştirirken, adil davrandığı bir düzen ile merkezileşmiş, herkesin kabul ettiği bir sistem oluşturulmalıdır. Yani egemen bireyler adına devlet yetkisini kullanır. Yasa yapar, yürütür(uygular) ve yargılar.

Devletler siyasi açıdan kendilerine bir kimlik belirlerler. Bu kimlik kendisinde, yaşam biçiminde, uluslararası arenada ve yönetim biçiminde yol gösterir. Devlet olabilmek için çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Barışçıl yöntem olarak, egemenlik altında bulunan insanlar, mevcut devletlerinden toprak isteyerek ayrılma talebinde bulunabilirler. Bu yol

¹¹⁴ Hüseyin Pazarcı, age, s. 459

¹¹⁵ Fahir Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s.109-113

genel olarak hiçbir devlet tarafından hoş görülmez, çünkü tarih sahnesinde devletler mevcut toprak sınırlarının küçülmesini istememişlerdir. Barışçıl yöntem dışında, genelde izlenen yol olarak görülen kuvvet kullanımı yöntemi, daha yaygın bir yol olarak seçilmektedir. Bu yöntemle, mevcut egemenden toprak talebinin çeşitli sebeplerle reddedilmesiyle, devlete karşı savaş açma ya da ayaklanma şeklinde kendini gösterir.

Egemenlik kavramını ilk defa tanımlayan ve teori haline getiren isim Jean Bodin'dir.¹¹⁶ Ona göre egemenlik “yurttaşlar ve üstünler arasındaki en yüksek, mutlak ve en sürekli güç”tür.¹¹⁷

Egemenlik unsurunun belli özellikleri bulunmaktadır.¹¹⁸ Bunlar şöyle sıralanabilir:

- 1) İktidarın geçerli bulunduğu ülkede kendisinden üstün başka güç bulunmamaktadır.
- 2) İktidarın devamı ve kontrolü için cebir kullanma yetkisi bulunmakta ve gerektiğinde zor kullanmak üzere kontrol sağlama yetkisi tekel niteliğindedir.
- 3) Hukukta ve kendi devleti dışında iktidar kudreti bağımsızdır.
- 4) İktidar tektir ve bölünemez.

Egemenliği elinde bulunduran iktidarın temel görevleri şunlardır:¹¹⁹

- 1) Düzen.
- 2) Kamu yararı.
- 3) Hizmet.

2.3.1. Egemenliğin Kökenine Göre Teoriler

Egemenliğin kökeninin kime ait olması gerektiğine ilişkin çeşitli teoriler bulunmaktadır. Bunlar “teokratik egemenlik”, “demokratik egemenlik” ve “rakip devlet” egemenlik teorileridir.

¹¹⁶ Yavuz Abadan, **Amme Hukuku ve Devlet Nazariyeleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1952, s.256

¹¹⁷ Mete Tuncay, **Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara Teori Yayınları, Ankara 1986,s.163

¹¹⁸ Yahya Kamil Zabunoğlu, age, s.102-104

¹¹⁹ Age, s. 105-106

2.3.1.1. Teokratik Egemenlik Teorisi

Teokratik egemenlik teorisine göre, Tanrıya ait olan egemenlik, papazların yönetimi olarak geçmektedir. İlk ve orta çağda karşılaşılan bu teori, bütün iktidarların tanrı tarafından verildiğine ve ondan geldiğine inanılmaktadır. Egemenliğin sahibinin tanrı olmasının yanında, bizzat kendisi yeryüzüne gelerek yönetim sağlayamayacağına göre, ona aracılık yapacak olan insan, yeryüzünde tanrının aracı olacaktır. İktidar kökeninin tanrıdan geldiği görüşünde olanlar aynı fikirde buluşmuşlar lakin iktidarın kullanımı konusunda fikir ayrılığına düşmüşlerdir. Bundan dolayı iki kuram geliştirilmiştir. Biri“Tabiatüstü İlâhi Hukuk Doktrini” ve diğeri “Providansiyel İlâhi Hukuk Doktrini”dir.¹²⁰

2.3.1.1.1. Tabiatüstü İlâhi Hukuk Doktrini

Bu doktrine göre, toplumun düzeni ve korunması için iktidar ortaya çıkarılmıştır. İktidarı kullanacak bireyler belirlenmiştir. Tanrının belirlediği kişi, hükümdar olur ve Tanrı adına egemenliği kullanır. Bu doktrin, Tanrı tarafından seçilen iktidarı söylerken, papalığın hükümdar üzerindeki etkisini de kırmayı amaçlamıştır. Aynı zamanda iktidar, sadece Tanrıya hesap verir ve sadece Tanrıya karşı sorumludur. Bu görüş monarşiyi güçlendirmek adına, Fransız hukukçular tarafından ortaya atılmıştır.¹²¹

2.3.1.1.2. Providansiyel İlâhi Hukuk Doktrini

Bu doktrine göre, iktidarın temeli ve iktidarı oluşturan güç tanrıdır. Egemenlik, tanrıya aittir. İktidarı kullananları kendileri belirlememiştir. Tanrı’nın üstün iradesi sonucunda belirlenirler. Yani tanrı gücü sayesinde meydana getirdiği kurallarla iktidarı kullanacaklar belirlenmektedir.¹²²

2.3.1.2. Demokratik Egemenlik Teorisi

Demokratik egemenlik teorisine göre, Tanrı tarafından verilen iktidar anlayışı, yerini, zamanla, iktidarın kaynağının insandan geldiği görüşüne bırakmıştır. Bu doktrin, Tanrı iktidatlarını tartışmaya açmış ve zayıflatmıştır. Buna göre, egemenlik halka aittir, devredilmez. Kurucu olarak devam eder niteliktedir. İktidarı kullanmak ise egemenlik

¹²⁰ Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul 2009, s.92-93

¹²¹ Erdoğan Teziç, age, s.94

¹²² Age, s.95-96

adına yapılır ve kim seçilirse o yönetir.¹²³ Bu teori, milli egemenlik teorisi, halk egemenliği teorisi ve parlamento egemenliği teorisi olarak üçe ayrılmaktadır.

2.3.1.2.1. Milli Egemenlik Teorisi

Milli egemenlik teorisi, Fransa'da halk egemenliği düşüncesini törpülemek amacıyla ortaya çıkmıştır. Teoriye göre, egemenlik millete aittir. Tek meşru temelini millet oluşturmaktadır.

1789 Fransız Devrimi'nden sonra kurucular iki düşünce üzerine birleştiler ve bu düşünceye göre Kral, yetkilerini millet adına kullanmalı kanısı, ortak anekdotlar halini almıştır.¹²⁴

Buna göre;

- 1) Yönetenler egemenliğin sahibi değildir, sadece onu kullanma yetkileri vardır.
- 2) Hiç kimse doğuştan üstün iktidar kavramına sahip değildir ve kullanamaz.

Millet, kendisini meydana getiren bireylerin tamamı değil, onların iradelerinden ayrı üstün varlıktır. Millet, geçmiş ve gelecek her anı kapsayan bir olgudur. Buna göre egemenlik ise geçmişte yaşamış ve gelecekte yaşayacak bütün kuşaklara aittir.¹²⁵

Bu teorinin görüşleri şunlardır:¹²⁶

- 1) Seçmenlik hak değil görevdir.
- 2) Seçmenlikte oy kullanmak zorunluluktur.
- 3) Millet iradesi hakkında karar veren seçmen, millet iradesini açıklamaya yetkili en üstün kişidir.
- 4) Bu teori temsili demokrasi ilkesini ortaya çıkarır.
- 5) Bu teori emredici vekâlet yetkisini yasaklar.
- 6) Egemenlik geçmiş ve gelecekteki millete dayandığına göre mutlak iktidarı sınırlandıracak ve kontrol edecek sistem kurulmalıdır. Mesela; kuvvetler ayrılığı gibi.
- 7) Kanunların Anayasaya uygunluğu ilkesine uyum sağlanır.

¹²³ Kemal Gözler, age, s. 88-89

¹²⁴ Erdoğan Teziç, age, s.110

¹²⁵ Age, s, 99-104

¹²⁶ Kemal Gözler, age, s. 90-91

2.3.1.2.2. Halk Egemenliği Teorisi

Halk egemenliği teorisini göre, Fransız devrimiyle ortaya çıkan Rousseau'nun fikirlerine dayanmış egemenliğin halka ait olduğunu savunan görüştür. Genel irade denen kavram bireylerin her birinin özelinde ortaya çıkar ve egemenlik meşruluğunu buraya dayandırır. Halk denilen olgu şu anda yaşayan bireylerden oluşan toplumu kastettiğine göre egemenlikte o anda yaşayan her bir kişiye aittir. Rousseau göre, egemenliği genel olan istemeli, vekiller kesin karar vermemeli, geçici işleri yapmalı ve vekiller halk ne kadar izin verirse o kadar yasa yapabilirler.¹²⁷ Bu teoriye göre egemenlik bölünebilir bir olgudur ve herkes egemenlik üzerinde hakka sahiptir.

Teorinin görüşleri şöyle sınırlanabilir:¹²⁸

- 1) Seçmenlik görev değil, haktır.
- 2) Hak olan seçmenlikte oy kullanmak isteğe bağlıdır.
- 3) Egemenlik herkesin özelinde ayrı ayrıysa herkes oy kullanmalı yani genel oy ilkesi vardır.
- 4) Doğrudan veya yarı doğrudan demokrasi ilkesini ortaya çıkarır.
- 5) Vekâlet yetkisini gerektirir.
- 6) Kuvvetler birliği sistemine de yatkındır.
- 7) Kanunların Anayasaya uygunluğu ilkesine karşıdır, çünkü halkın iradesine sınırlama konulamaz.

2.3.1.2.3. Parlamento Egemenliği Teorisi

Parlamento egemenliği teorisine göre, toplumu koruyan iktidarların esas gücü yasalardan gelmektedir. İngiltere'de ortaya çıkan bu görüşe göre, egemen olan İngiltere parlamentosudur ve bu parlamento yasa yapar, kural koyar ve ondan üstün güç yoktur.¹²⁹

Genel olarak bakılırsa, Fransa'da ortaya çıkan millet egemenliği teorisi ve halk egemenliği teorisi ile İngiltere'de ortaya çıkan parlamento egemenliği teorisi, feodal toplum

¹²⁷ Jean-Jacques Rousseau, age, s.47

¹²⁸ Kemal Gözler, age, s.92-93

¹²⁹ Aslan Gündüz, "İktidar ve Milletlerarası Sınırları", **İstanbul Barosu Dergisi**, C:64/S:2-3 (1990), s.(15-17)

yapısından burjuvazi toplum yapısına geçmiş, siyasal iktidarlar da çeşitli yollarda meşruluklarını sağlamışlardır.¹³⁰

2.3.2. Rakip Devlet Teorileri

Tarih boyunca devlet anlayışları farklı bakış açılarına sahne olmuş ve yaşayan ulusların kaderini belirlemiştir. Buna göre de rakip devlet teorileri ortaya çıkmıştır. Bu teori dörde ayrılmaktadır. Bunlar “Plüralist(çoğulcu)”, “Kapitalist”, “Leviathan” ve “Patriarkal(ataerkil)” devlet teorileridir.

2.3.2.1. Plüralist (Çoğulcu) Devlet Teorisi

Plüralist(çoğulcu) devlet teorisinde Hobbes ve Locke’nin bakış açılarının etkisi görülmektedir. Hobbes istikrar, güven ve düzenin mutlak devlet otoritesinde oluşacağına inanır. Locke devletin insan yaşamını, doğal haklarını koruması gerektiğini ve yaşamının kalitesinin artırılmasından başka görevinin olmadığı görüşündedir.¹³¹

Liberal felsefeden doğan bu görüş bireyi ön plana alan devleti ise ikinci plana atan yapıya sahiptir. Devlet tarafsız ve yansız olarak hakemlik ve bilirkişilik yapar. Bunu yaparak ortak iyiye ulaşmış olur. Devletin olmadığı yerde bireyler kandırılabilir, aynı zamanda devlette bireyleri kandırabilir. Bunu önlemenin yolu anayasal düzendir. Böylelikle devlet bireyleri kandıramayacak, devletin varlığı da diğer istismarcıları engelleyecektir. Bu devlet anlayışına göre liberal demokrasiler eşit ve yaygın şekilde yayılırlar. Her türlü grup devleti etkileyebilirler. Devletin kendi çıkarı olmadığı gibi tarafta tutmaz.

2.3.2.2. Kapitalist Devlet Teorisi

Kapitalist devlet teorisi, Marksist bakış açısına göre ortaya çıkmış ve toplumu ekonomik yapısıyla doğru orantılı olarak incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Devletler sınıf sisteminden doğar ve altyapının koşullandığı üstyapının sonucudur. Bu bakış açısı hegemonya kavramını ortaya çıkarmış. Hegemonya ekonomik değil düşünce ve inançla kabul edilmektedir.

¹³⁰ Mustafa Koçak, **Batı’da ve Türkiye’de Egemenlik Anlayışının Değişimi, Devlet ve Egemenlik**, Seçkin Yayınları, Ankara 2006, s. 27-44

¹³¹ Kenan Arıbaş ve Ünal Şimşek, **Siyaset Bilimine Giriş**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2014, s.109

Bu teori, burjuva çıkarlarını koruyan bir yapıda olduğunu savunan Marksistlerin eleştirileriyle karşılaşmıştır. Bunlar şöyle sıralanabilir:¹³²

- 1) Devlet toplumun sırtında parazit gibidir, ekonomi ve üretimde rol oynamamaktadır.
- 2) Devlet alt yapı-üst yapı denkleminde ele alınmaktadır.
- 3) Devlet bütünleştirici rol oynayarak baskı aracını kullanır.
- 4) Devlet burjuva sınıfının elinde araçtır ve diğer çıkar grupları rahatça devlette yer alamaz.
- 5) Devlet kurumları bütündür ve sınıf mücadelesi sonucudur.
- 6) Devlet sınıf mücadelesi üstünde hâkim etkisi vardır ve sınıfsal bölünmeyi koruyarak burjuvaziye çıkar sağlar.

2.3.2.3. Leviathan Devlet Teorisi

Leviathan devlet teorisi, Thomas Hobbes'in fikirlerinin karşılığıdır. Bu devlet teorisi yeni sağcı ve neo-liberallere aittir. Onlara göre devlet, bireyi kısıtlar ve ekonomik özgürlüklere müdahale eder bu ise ekonomiye tehdittir. Buna göre, devletin kendi çıkarları vardır. Toplumunda kendi çıkarı vardır. Devletin müdahaleci olmasının nedeni sınıfsal farkları ortadan kaldırmaktır. İstikrarı gözetmek değil, kendi çıkar ve dinamiklerinin gözetilmesi olarak benimsemişlerdir.¹³³

2.3.2.4. Patriarkal (Ataerkil) Devlet Teorisi

Patriarkal devlet teorisi, Türk devlet geleneğinde bulunan babanın devlet olduğu anlayışına dayanan görüştür. Toplumlardaki ast-üst ilişkisi evlat-baba ilişkisine benzetilmiştir. Nasıl ki baba yol gösteren, yönlendiren, koruyan yönündeysen, üstte alta böyle davranmalıdır. Alt ise tıpkı evlat gibi itaat ve bağlılık göstermelidir. Bu yapı zamanla iş alanına sızar ve yöneten-yönetilen, usta-çırak ve benzeri ilişkisine zemin hazırlar. Bu bakış açısını feministler eleştirmişlerdir. Erkek egemenliğinin cinsiyet ayrımını ortaya koyarak, kadına haksızlık yapıldığını söylemişlerdir. Sonuç olarak, bu devlet teorisi cinsiyetçi bir yapıdadır.¹³⁴

¹³² Kenan Arıbaş, age, s.110-111

¹³³ Andrew Heywood, **Siyasi İdeolojiler**, Adres Yayınları, Ankara 2007, s.134

¹³⁴ Kenan Arıbaş, age, s.113-114

2.3.3. Devletin Unsurlarından Egemenliğin Çeşitleri

Egemenlik kavramı, tarih boyunca çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Monarşi döneminden, modern devlet dönemine kadar egemenlik, devlette ya da kurum ve kişilerden bağımsız şekilde görülmektedir. Egemenlik, geçmişten günümüze değin, devletlerin iç ve dış ilişkilerinde önemli etken olmuştur. Egemenliği anlamlandırmada iki tanımlama kullanılmaktadır. Bunlar “İç Egemenlik” ve “Dış Egemenliktir”.¹³⁵

2.3.3.1. İç Egemenlik

İç egemenlik, tarihte dış devlet ya da ülkelerin olmadığı zaman diliminde de var olan ve egemenlik kavramının oluşmasının temelinde yatan ana unsurdur. Bir ülkede en üstün egemen devlettir. Bu egemen güç her noktada kendini hissettirirse var olabilir.

İç egemenlik, bir devletin sosyal, siyasal, ekonomik, toplumsal ve benzeri her alanda kendisini üstün olarak görmesidir. İç egemenlik kendi içerisinde iki anlamda kullanılır. Bunlardan birincisi, devleti meydana getiren iktidarın kendisi değil, nitelikleri olan bölünmez, devredilmez, sınırsız ve üstün güç olmayla ilgilidir. İkincisi, egemen olan ve yetkileri kullanan devletin kendisi yani içeriğidir. Bu tanım egemenliği somut olarak ele almış ve yasa yapma dışında para basma, savaş-barış ilanına karar verme ve benzeri içerdiğini de gösterir.¹³⁶

2.3.3.1.1. Nitelikler Üzerinden Egemenlik

Bu anlamıyla egemenlik devlet iktidarı en üstün, sınırsız, devredilmez ve bölünmez niteliklerini taşımaktadır. Bu nitelikler şöyle sıralanabilir:¹³⁷

- 1) Egemen iktidar, bir başkası tarafından ortaya çıkmamıştır asli olan kendisidir.
- 2) Egemen iktidara herkes bağlıdır, en üstün olandır.
- 3) Egemen iktidar sınırlandırılmaz.
- 4) Egemen iktidar yasama, yürütme, yargısıyla bir bütündür, tek ve bölünmezdir.

¹³⁵ Meryem Korkmaz, **Antik Yunan'dan Günümüze Devlet**, T.C. Maltepe üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018

¹³⁶ Münici Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınları, Ankara 1992, s.57-58

¹³⁷ Kemal Gözler, age, s.82-83

- 5) Egemen iktidar, devredilemez çünkü egemenlik devletin var olma unsurlarından biridir.

2.3.3.1.2. Kendisi Üzerinden Egemenlik

Bu anlamıyla egemenlik devlet iktidarının kendisini yani yükümlülüklerini taşımaktadır. Bu yükümlülükler şunlardır:

- 1) Yasama: Kuralları koyma.
- 2) Yürütme: Kuralları uygulama.
- 3) Yargı: Kurallar ile uygulamalar arasındaki uyumsuzlukları karara bağlama.

2.3.3.2. Dış Egemenlik

Dış egemenlik, devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde doğan uluslararası ilişkilerde karşılaşılan unsurdur. Devletlerin diğer devletlerden gelecek herhangi bir müdahale olmadan kendi varlıklarını sürdürmesiyle ilgilidir. Dış egemenlik denilen kavram devletin başka devlete tabi olmaması, diğer devletlerle aynı düzeyde ilişki yürütmesi yani bağımsızlıktır.¹³⁸ Uluslararası hukukta devletin egemenliği tanımında, devlet egemenlikten doğan yetkisini kullanırken başka hiç kimseden emir almaz, izin istemez ve hesap vermez şeklindedir.¹³⁹

Tarihte dış egemenlik anlayışı ilk olarak Otuz Yıl Savaşları sonunda imzalanan 1648 Westphalia Antlaşması ile ortaya çıkmıştır. Devletler bu antlaşmayla birbirlerinin sınırlarını kabul etmiş ve ayrı devletler oluşmuştur.¹⁴⁰ Dış egemenlik anlayışında bağımsızlıktan doğan iki ilke vardır. Biri “Devletler Karşılıklı Egemen Eşitliği” ve diğeri “Devletler Birbirlerinin İçişlerine Karışamamasıdır”.

2.3.3.2.1. Devletler Karşılıklı Egemen Eşittir

Devletlerin karşılıklı egemen eşit olması egemenlikten doğan bir sonuçtur. Buna durum devletlerin uluslararası alanda hak, yükümlülük ve sorumluluk açısından eşit olması

¹³⁸ Meryem Korkmaz, age, s.107

¹³⁹ Hüseyin Pazarcı, age, s.21-22

¹⁴⁰ Meryem Korkmaz, age, s.108

anlamına gelir.¹⁴¹ Yani devletlerin askeri, ekonomik, siyasal ve benzeri gücü karşılıklı denklemde ne olursa olsun egemenlikten doğan yetkilerini kullanırken temel ilke karşı devletin egemen sınırlarına taşmamasıdır.

2.3.3.2.2. Devletler Birbirlerinin İçişlerine Karışamazlar

Devletlerin birbirinin içişlerine karışamaması her devletin içte kendi iktidarını sağlaması ve buna diğer devletlerin müdahale edememesiyle ilgilidir. Yani bir devlet ülkesiyle ilgili olarak ekonomik, siyasal, sosyal ve benzeri her alanda alacağı kararlar milletiyle bir bütün olarak oluşturduğu iktidar eliyle gerçekleştirir. Buna dışarıdan hiçbir devletin ne tavsiye yoluyla dolaylı olarak ne de doğrudan müdahalesi kabul edilemez.

Devletler birbirlerinin içişlerine karışamama konusunda BM tarafından net olarak ifade edilirken son yıllarda bir istisna olarak müdahale yasağı içinde insani müdahale bulunmaktadır. Bir devlette yaşayan insanların yaşam hakları elinden alınmış ve ağır şekilde ihlâl durumu ortaya çıkmışsa kimilerine göre başka devlet müdahale edebilir. Örneğin NATO 1999 yılında Kosova'ya müdahale etmiş ve Sırbistan Kosova'dan çekilmiştir.¹⁴² Lakin son yıllarda BM müdahalesi beklenen alanların olması gerektiği görüşü hâkimken maalesef hiçbir şekilde hareket göstermemesi uluslararası arenada meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmakta ve itibarı zedelenmektedir.

Devletlerin birbirinin içişlerine karışmama konusunda diğer bir istisna ise 1998 tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi Antlaşması'na göre, soykırım, insanlığa karşı suç ve savaş suçları ve benzeri yargılama yetkisinin tanınmış olmasıdır. Lakin Çin, Rusya, İsrail gibi ülkeler imzalamamış. A.B.D. ise imzalamış fakat onaylamamıştır.¹⁴³

2.4. Tanınma

Devleti oluşturan temel unsurlardan halk, ülke ve egemenlikten sonra kimi yazarlara göre olması gereken diğer unsur tanınmadır. Devletin kişiliğiyle alakalı olan bu unsur uluslararası alanda devletin diğer devletlerle ilişkilerinde ve uluslararası hukuk gibi

¹⁴¹ Hüseyin Pazarcı, age, s.25

¹⁴² **1999 Kosova Krizi ve NATO Müdahalesi**, Tuiç Akademi Araştırma Merkezi, <<http://www.tuicakademi.org/mehmet-nizam-199-kosova-krizi-ve-nato-mudahalesi/#:~:text=24%20Mart%201999%20tarihinde%2C%2078,Kosova'dan%20%C3%A7ekilmek%20zorunda%20kald%C4%B1.>> (ET: 17.07.2020)

¹⁴³ Kemal Gözler, age, s.81

konularda faydalanabilmesi için gerekenlerden biridir. Eğer uluslararası alanda bir devletin tanınmama durumu varsa, diğer unsurlar olsa bile, hukuken devlet sayılamayacağından, sorun ortaya çıkacaktır ki böyle bir devlet, içinde kendi siyasi durumuyla alakalı olabilecek ve diğer devletlerle de ilişki kuramayacaktır. Örneğin KKTC ve GKRY tanınma bakımında farklı devletlerle ilişki yürütmektedir. Devlet bir tüzel kişilik olduğundan var olabilmesi için diğer devletler tarafından hukuken tanınırsa tanıyan devlet bakımından tüzel kişilik kazanacaktır. Dolayısıyla devlet denilen yapı, bir toprak parçası üzerinde yaşamını sürdüren halkların ve bu halklar kendi aralarında bir bağ kurarak çeşitli nedenlerle ortaya çıkardığı siyasal bir iktidar eliyle yönetilmesinden ibaret değildir. Bütün bunların üstünde hukuksal bir yapıya sahip tüzel bir kişiliktir. Bu kişilik sürekli olup devletin organları veya organlar içinde çalışan bireylerden ibaret değildir.

Devletin sona ermesi için ortada bir savaş veya devletlerarası barış gibi durumların olması gerekir. Mesela Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşını kaybettiğinde yıkılan devletin yerine, devletler karşılarında muhatap olarak Türkiye Cumhuriyetini kabul etmiş devleti tanımış ve Antlaşmaları ona göre müzakerelerle imzalamıştır.¹⁴⁴ Bir devlet uluslararası alanda tanınmışsa bazı yükümlülükler ve sonuçları ortaya çıkacaktır. Bunlar şöyle sıralanabilir:¹⁴⁵

- 1) Bir devletin tanınmasıyla belli coğrafyadaki varlığı resmi olarak kabul edilmiş anlamı taşımaktadır.
- 2) Tanınarak tüzel kişiliği hukuken kabul edilen devlet hukuk devleti özelliğini kazanacaktır.
- 3) Hukuk devleti kimliğini kazanan devlet devletler hukukunun korumasını alırken bazı yükümlülükler de üstlenmiş olacaktır. Örneğin evrensel hukuk gereklerini yerine getirip, insan hakları sözleşmesinin maddelerini ihlal etmeyeceğini kabul eder.
- 4) Tanınan devlet sınırları diğer tanınmış devlet sınırlarının hareket alanıyla karşılıklı sınırlı olacaktır. Bu durum ise devletlerarası ticari, siyasi ve benzeri ilişkilerin sınırını çizmektedir.

Tüm bunlar ışığında, bir devlet tanınırken yapı ve işleyişi uluslararası hukuk tarafından ortaya konulmuş ve düzenlenmiştir.

¹⁴⁴ Davut Dursun, age, s.152

¹⁴⁵ Erol Turan, **Siyaset Bilimine Giriş**, Palet Yayınları, Konya 2013, s.116-117

BÖLÜM 3

DEVLET ŞEKİLLERİ: FEDERAL DEVLET-ÜNİTER (TEKÇİ) DEVLET-BÖLGELİ DEVLET

Devlet kavramının ortaya çıkmasından bugüne kadar birçok tanım yapılmış ve unsurları ortaya koymuşlardır. Devlet şekillerini açıklarken bu unsurlar siyasi iktidarın kurallarını oluşturmada önem arz etmektedir.¹⁴⁶Devlet şekilleri hukuka göre “bileşik(karma) devlet” ve üniter(basit-tekçi) devlet” olarak ikiye ayrılmaktadır. Ayrıca üniter ve federal devlet şekli arasında kalan ama üniter devlet şeklinin alt başlığı olarak da bölgesel devleti ele alabilmektedir.¹⁴⁷

Birleşik devletler, devletlerin birleşmesi yoluyla ortaya çıkan yapıdır. Bu devlet biçimi kendi içinde “devlet birlikleri” ve “devlet toplulukları” olarak ayrılır. Devlet birlikleri, iki devletin ayrılıklarını az çok koruyarak birleşmesiyle oluşmaktadır.¹⁴⁸ Kendi içinde “şahsi” ve “hakikî” birlik olarak ikiye ayrılır. Şahsi birlik, iki veya daha fazla devletin başına aynı hükümdar geçerse oluşan yapıdır.¹⁴⁹ Hakikî birlik, birden çok devletin kendi iç işlerinde bağımsız ama dış ilişkilerde bir devlet oluşturacak şekilde birleşmeleriyle oluşmaktadır.¹⁵⁰ Bu birlikler günümüzde görülmemektedir.

Devlet toplulukları, iki veya daha fazla devletin sıkı bağlarla birleşmesiyle oluşmaktadır. Bu devlet biçimi kendi içinde “konfederasyon” ve “federasyon” şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Konfederasyon, birden fazla bağımsız devletin hukukî kişiliklerini

¹⁴⁶ Atilla Nalbant, **Üniter Devlet: Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s.25

¹⁴⁷ Gonca Kozanoğlu, **Üniter Devlet Modelinde Mahalli İdarelerin özerkliği İlkesi**, Adalet Yayınevi, Ankara 2015, s.1

¹⁴⁸ Hüseyin Nail Kubalı, **Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 1971, s.160

¹⁴⁹ Şeref Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara 2007, s.21

¹⁵⁰ Gonca Kozanoğlu, *age*, s.2

koruyarak menfaatlerinde birleşerek kurduğu topluluk olup federasyon¹⁵¹ ise, uluslararası merkezi kişiliğe sahip bir merkezi devletin uluslararası kişiliğe sahip olmayan bölgesel devlet ile arasındaki güvenceli yetki paylaşımı sonucu ortaya çıkan topluluktur.¹⁵²

Üniter devletlerde bölünmez bir bütün olarak “ülke”, “millet” ve “egemenlik” unsurları tek olarak bulunmaktadır. Üniter devlet türünde bölgesel devlet şekline de bahsedilebilir. Böyle bir devlet biçiminde üniter devlet içinde bazı bölgelere yasama ve buna benzer yükümlülükler verilebilir.

3.1. Federal Devlet

Federal devletler bugün dünyanın en çok tercih edilen sistemlerinden biri olarak durmaktadır. Bu sistemler Amerika Birleşik Devletleri’nden Brezilya’ya, Avustralya’dan Malezya’ya kadar birçok devlet bu sistemi kullanıyor olsa da bu devletlerin alt yönetimlerine indikçe farklılık göstermektedir. Günümüzde modern federasyonun öncüsü olarak Amerika Birleşik Devletleri gösterilmektedir.¹⁵³

Federal sözcüğü “foedus” kelime kökeninden gelmekte olup antlaşma, sözleşme, birleşme anlamına gelmektedir.¹⁵⁴ Federalizm ise, devletlerarası yetki dağıtımını değil de, belirlenmiş kurumların yetki dağıtması olarak tanımlanır.¹⁵⁵ Federal devletlerde “federe” ve “federal” olarak iki yönetim bulunmakta ve bu yönetimler birbirlerini tamamlayıcı niteliktedir. Federal devlet şekilleri, birlik ve bölgesel çeşitliliğin korunması, etkili bir merkezi yönetim ile federe ve federal arasındaki gücün korunması ve sınırlandırılması üzerine uzlaşma olarak temellenmektedir.¹⁵⁶

3.1.1. Federal Devletlerin Oluşması

Federal devletler birleşme ve ayrılma yoluyla iki farklı yöntem üzerine oluşmaktadır. Birincisi yöntem birleşme yoluyla federal devletin oluşmasıdır. Farklı egemenlikteki üniter

¹⁵¹ Hasan Tunç, Faruk Bilir ve Bülent Yavuz, **Türk Anayasa Hukuku**, Berikan Yayınevi, Ankara 2011, s.67

¹⁵² Kemal Gözler, age, s.130

¹⁵³ Demet Çelik Ulusuy, ‘‘ABD’de Federal Hukukun Üstünlüğü/Preemption İlkesi: Federalizmden Bir Sapma’’, Bertil Emrah Oder (Ed.), **Anayasa Hukuku Araştırmalarında Genç Yaklaşımlar** içinde, Onikilevha Yayınları, İstanbul 2013, s.81

¹⁵⁴ Mehmet Emin Akgül, **İdari Örgütlenme ve Siyasi Yönetim İlkesi Olarak Özerklik Kavramı**, Turhan Kitabevi, Ankara 2013, s.41

¹⁵⁵ Ünal Yıldız, **Üniter ve Federal Devletlerde Yerel Yönetimler: Latin Amerika Ülkeleri Üzerinden Bir İnceleme**, Onikilevha Yayınları, İstanbul 2018, s.23

¹⁵⁶ Andrew Heywood, age, s.234

devletlerin bir araya gelerek önce bir konfederasyon oluşturma daha sonrasında ise federasyona dönüşerek devlet oluşturmalarıdır.¹⁵⁷ Bu oluşum şekli bir devletin işgali, ortak bir tehdidi savuşturma ya da ortak çıkarlar yoluyla olabilmektedir.

İkincisi, yöntem ayrılma yoluyla federal devletin oluşmasıdır. Egemen bir üniter devletin içindeki il, bölge veya bir birimin belli istekler doğrultusunda ayrılma talebinden ileri gelmektedir. Bunlar devletten ayrılıp başka egemenlik oluşturma isteğinin dışında mevcut devlete bağlı kalarak belli özerklikler doğrultusunda federe olarak federal devlete bağlanma şeklinde olabilir.

3.1.2. Federal Devlet Oluşmasının Nedenleri

Federal devletin oluşmasında bireylerin farklı ihtiyaçları veya devletin kendine yetememesinden kaynaklanan çeşitli nedenler bulunmaktadır. Bu nedenlerden bazıları tarihsel nedenler, dışarıdan gelen tehdit, ülkenin coğrafi olarak büyük olması ve bireyler özelinde kültürel ve etnik bölünmüşlüklerdir.

3.1.2.1. Tarihsel Neden

Bir bölgede koloni şeklinde yaşayan bireylerin aynı gelecek ve geçmiş neticesinde kimliklerini muhafaza ederek bir araya gelmeleri ile devlet oluşturmaları tarihsel bir nedendir. ABD ve İsviçre örnekleri bu tarihsel nedene örnek teşkil edecek ülkelerdir. Geçmişleri koloniler şeklinde olan bu egemenlerin üniter devlet yapıları olmamakla birlikte bir noktada uzlaşmaları federal yapılı devleti meydana getirmiştir.

3.1.2.2. Dışarıdan Gelen Tehdit

Her ne kadar bu tehdit dışarıdan gelen tehdit olarak tanımlasak da bunun yanında uluslararası arenada etkin rol oynaması özelliği de bu başlık altına alınabilir.¹⁵⁸ Küçük ve stratejik konumda olan devletlerin savunmasız durumları kendilerini daha güçlü olan yapılara katılmaya mecbur etmektedir.¹⁵⁹ Örneğin, 1787’de İngiliz kolonileri Amerika’ya

¹⁵⁷Ünal Yıldız, age, s.24-25

¹⁵⁸ Mustafa Erdoğan, **Anayasal Demokrasi**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1999,s.23

¹⁵⁹ Andrew Heywood, age. S.235

karşı kendilerini korumak üzere “Philadelphia Konvansiyonu” adı altında bir araya gelerek ABD’nin ilk anayasasını kabul etmişlerdir.

3.1.2.3. Ülkenin Coğrafi Büyüklüğü

Dünyada coğrafi olarak belli büyüklükte olan devletler devlet sistemi olarak daha rahat yönetim sağlamak amacıyla federal yönetimi seçmişlerdir. Bir devletin coğrafi alanı büyüdükçe içinde yaşayan bireylerin kültürel farklılıkları da çeşitlilik göstermektedir. Bu nedenle bile bölge bazında bölünme doğru seçenektir. Rusya, Brezilya bu nedene örnek verilebilecek federal yapıdaki ülkelerdir.¹⁶⁰

3.1.2.4. Kültürel ve Etnik Bölünmüşlük

Federal devletlerin oluşmasının nedenlerinden sonuncusu farklı dil, din etnik ve kültürden oluşan farklılıktan doğan nedenlerdir. Örneğin, İsviçre ülkesinde dört farklı dil kullanılmaktadır. Kanada kültürel olarak on bölgeye ayrılmaktadır. Hindistan’ın Pencap ve Keşmir gibi dinsel farklılıktan doğan eyaletleri vardır. Nijerya’nın kuzey ve güneyinde farklı kabile yapıları bulunmaktadır.¹⁶¹

3.1.3. Federal Devletin Unsurları

Federal devletler, devlet unsurları olarak ülke, millet ve egemenlik olarak ayrılırken, devletin egemenlik kuvvetinin organları olarak yasama, yürütme ve yargı diye ayrılmaktadır. Bundan dolayı federal devletin unsurlarını federe ve federal olarak ayırarak incelemek gereklidir.

3.1.3.1. Federal Devletin Devlet Unsurları

Federal devletin devlet unsurları Dünya’da genel kabul gören devlet sayılabilmemenin ilkeleri olan ülke, millet ve egemenlik olarak üçe ayrılır.

¹⁶⁰ Ünal Yıldız, age, s.26

¹⁶¹ Andrew Heywood, age,s.236

3.1.3.1.1. Ülke Unsuru

Ülke unsurundan bahsedildiğinde topraktan söz etmiş olunur. Federe devletler bir araya gelerek federal yapıda bir devlet oluştururlar. Bu devletlerin toprakları da aynı şekilde federeden federale birleşme şeklinde bir bütünü oluşturmaktadır. Örneğin Avustralya'nın altı federe devletinin toprağı ulusal ölçekteki federal devletin toprağıdır.¹⁶²

3.1.3.1.2. Millet Unsuru

Millet unsurundan bahsedildiğinde insandan söz etmiş olunur. Federe devlette yaşayan ve oranın yasalarına bağı olan bir vatandaş federal devletinde yasalarına bağı ve ulusal devletin bir parçası kabul edilir. Yani her federe devletin vatandaşı aynı zamanda federal devletinde vatandaşdır.

Federasyon tipi ülkelerde iki farklı vatandaşlıktan söz edilmektedir. Bunlardan biri “federal vatandaşlık” diğeri“ federe vatandaşlıktır”.¹⁶³ Örneğin, İsviçre'nin Bern kantonunda yaşayan bir vatandaş hem Bern'in hem de İsviçre'nin vatandaşıdır. Uluslararası vatandaşlık bağlamında ise yalnızca federal vatandaşlık dikkate alınmaktadır.¹⁶⁴

3.1.3.1.3. Egemenlik Unsuru

Egemen olan federal bir devletin federe birimleri de kendi içinde egemendirler. Federal olan bir devlet federal ve ulusal alanda her nokta da egemendir. Aynı zamanda bir federe devlette kendi vatandaşları ve toprağı üzerinde egemendir. Bir federe biriminde yaşayan bir vatandaş hem o federe egemenin hem de ulusal bağlamda federal devletin egemenliğine tabidir.

3.1.3.2. Federal Devletin Egemenlik Kuvvetinin Organları Unsuru

Federal devletin egemenlik kuvvetinin organları yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayrılır.

¹⁶² Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Ekin Yayınları, Bursa 2015, s.201

¹⁶³ Ahmet Selçuk Özçelik, **Esas Teşkilât Hukuku Dersleri: Umumî Esaslar**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 1982, s.171

¹⁶⁴ Ahmet Selçuk Özçelik, age, s.171

3.1.3.2.1. Yasama Unsuru

Federal devletler yasama organlarını oluştururken iki ilke üzerinde şekillenmektedir. Birincisi, federe devletlerin kendi yasama organı olduğu gibi federal devletinde yasama organı bulunmaktadır. Bu nedenle federal yasama organına federe devletler kendileri devlet olarak katılırlar. Federal yapıdaki egemen devletler iki meclisli yapı görünümündedirler. İkincisi, federe devletlerin her biri federasyonu oluştururken her noktada hukuken eşittirler. Federe devletlerin nüfusu veya nüfus oranları farklılık gösterse de federe devletler bir araya gelerek federal yapı kurmaları özelinde eşit statüdedirler. Bu eşitlik ise federe devletlerin federal yasama organında eşit temsil ilkesini ortaya çıkarmıştır.¹⁶⁵

Yasama unsurundan hareketle iki meclislilik, eşit iki meclislilik ve ikinci mecliste eşit temsil gibi özellikler bulunur. Burada iki meclislilik ile federe devletler federal devletlerin yasama organına katılmaları için her bir federe devletin kendinin katılımı sağlamaktadır. Dolayısıyla hem federe devletin yasama organı hem de federal devletin yasama organı ortaya çıkmıştır ki bu yapıya iki meclisli sistem denmektedir. Mesela Kanada’da, Avam Kamarası ve Senato; Rusya da Devlet Duması ve Federasyon Konseyi; İsviçre de Ulusal Konsey ve Devletler Konseyi ve benzeri bu sistemde oluşturulan ikinci meclis sayesinde federe yapıdaki vatandaşlar federal yasama organına katılmaktadırlar.¹⁶⁶

Eşit iki meclislilik ise federal devletin yasama organına federe devletin katılması mecburiyet arz ettiğinden ikinci meclis de federal meclis kadar önemli, etkin ve federal yetkiye yakın olmasıdır. Yani federal ve federe devletlerin yasama organlarındaki yetki ve irade birbirine yakındır.¹⁶⁷ Bir örnek olarak İsviçre de federe yasama organı federal yasama organıyla aynı yasama yetkisine sahiptir.

İkinci mecliste eşit temsil durumunda federal yapıdaki devletlerin yasama organı birinci meclise gelen, federe yasama organındaki ikinci meclisten gelenler ile eşit şekilde temsil edilir. Federe devletlerin yasama organına katılan üyeler federe devletin toprağı ve nüfusu oranında değil, eşit olarak temsil edilmektedir. Yani iki farklı eyaletteki nüfus ve coğrafi farklılık dolayısıyla federal meclise gönderilen temsilci sayısı eşittir. Böylelikle her federe

¹⁶⁵ Hüseyin Nail Kubalı, **Anayasa Hukuku Dersleri**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 1971, s. 70

¹⁶⁶ Kemal Gözler, age 2015, s.202

¹⁶⁷ Kemal Gözler, age 2015, s.202

devlet diğ erinin farklılıklarından dolayı üst-alt ayrımında olmadan eş it şekilde temsil edilir.¹⁶⁸

3.1.3.2.2. Yürütme Unsuru

Federal yapıdaki devletlerin yürütme organı devlet yapısı itibariyle değ iş iklik göstermektedir. Bu yapıdaki devletlerde tek yürütme organı olabileceğ i gibi çift yürütme organı da olabilmektedir. Amerika’da yürütme organı devlet başkanırken, Kanada’da yürütme organı devlet başkanı ve hükümet şeklinde çift yapıdadır. Aynı zamanda devlet başkanının kim olduğ unun da önemi yoktur. Bir tek kiş i, başkan ya da cumhurbaşkanı olabilir.¹⁶⁹

3.1.3.2.3. Yargı Unsuru

Federal devletler kurulurken hem federe hem de federal yapılar kendi kurum ve iş leyişlerini oluştururlar. Bu oluş um yargı organında da aynıdır. Hem federal devlette hem de federe devlette yargı erki bulunmaktadır. Her iki devlette da basamaklı sistem yer alır. Federal devlette bu yargı erki yüksek mahkeme olarak bulunur. Federe devlette ise Eyalet yüksek mahkemesi olarak vardır ve yargıçlar seçimle atanır.¹⁷⁰ Aynı zamanda federe ve federal devletler arasında yetki uyuşmazlığı gibi durumlar ortaya çıkarsa sorunun çözümü yüksek mahkemeye aittir.

3.1.4. Federe Devletin Unsurları

Federe devletler, federal devleti oluşturan devletlerdir. Federe yapılar farklı olarak kanton, eyalet ve benzeri adlandırılırlar da devletlerin iç hukuku bağlamında ayrı kiş ilığ e sahiptirler. Lakin bu kiş ilik ulusal devlet düzeninde geçerli olup uluslararası alanda federal denilen ulusal devlete bağı ldırlar.

¹⁶⁸ Age, s.203

¹⁶⁹ Oktay Uygun, **Federal Devlet: Temel İlkeleri, Başlı ca Kurumları ve Türkiye’de Uygulanabilirliğ i**, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul 2007, s.239-242

¹⁷⁰ Oktay Uygun, age, s. 242-246

3.1.4.1. Federe Devletin Devlet Unsurları

Federe devletin devlet unsurları Dünya’da genel kabul gören devlet sayılabilmenin ilkeleri olan ülke, millet ve egemenlik olarak üçe ayrılır.

3.1.4.1.1. Ülke Unsuru

Bir federal egemen devlet kendi içinde çeşitli nedenlerle federe devletlere ayrılmıştır. Bu federe devletler, diğer federe devletlerle komşu olmanın yanında bir bütün olarak federal devletin de parçasıdır. Her federe devlet ülkesinin sınırlarında egemen olup federal anayasanın izin verdiği oranda her konuda karar alma yetkisine sahiptir.

3.1.4.1.2. Millet Unsuru

Federal devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olan her birey milleti oluştururken, federe devletlerde yaşayan herhangi bir vatandaş hukuken federal devletinde vatandaş sayılmaktadır. Bu durumun tersi de geçerli olmakla birlikte her federal devlet vatandaş yerel hangi federe yapıya bağlıysa oranında vatandaş sayılır.

3.1.4.1.3. Egemenlik Unsuru

Federe devletler ülkesi ve milletiyle bir bütünü oluşturması nedeniyle egemendir. Nasıl ki federe devletler ülke ve vatandaşıyla egemen konumdaysa aynı zamanda federal devlette federe devletleri kapsayacak şekilde ülke ve vatandaşlarıyla bir bütün olarak egemendir. Federal yapı içinde bulunan federe devletlerin diğer federe devletlerin egemenliğine karışma yetkisi yoktur. Her federe yapı ulusal anlamda bazı özerklikler dışında federal devlete tabidir.

3.1.4.2. Federe Devletin Devlet Organları Unsuru

Federe devletin egemenlik kuvvetinin organları yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayrılır.

3.1.4.2.1. Yasama Unsuru

Her federe devlet çeşitli nedenlerle federal yapıdan ayrı kendi devletini kurmuş ve kendine has özellikler ile devamlılığını sağlamaktadır. Bu devamlılık sağlanırken belli kural ve düzen içinde gerçekleşmesi için yasama organının bulunması ve bu yasama organının belli kurallar ile seçilmesi gerekmektedir. Yasama organı halk tarafından seçilmekte olup, kanun yapma yetkisine sahiptir. Bir federe devlette yasama organı federal devletlerde olduğu gibi tek meclisli olabileceği gibi çift meclislide olabilmektedir. Örneğin, İsviçre kantonlarının yasama meclisi tek meclislidir. Avustralya’da federe devletlerinin yasama meclisi ise çoğunlukla çift meclisli olarak görülmektedir.

3.1.4.2.2. Yürütme Unsuru

Federe devletler bir devlet olarak organlarını belirleme yetkisine sahiptir. Bu nedenle yasama organını belirleme ve devam ettirme yetkisi kendisinde olduğu gibi yürütme organını da belirleme ve devam ettirme yetkisini elinde bulundurmaktadır. Federe devletler yürütme organlarını federal devletlerin yürütme organlarından esinlenerek düzenlemişlerdir. Şöyle ki bir federal devlette yürütme organında bir devlet başkanı varsa federe yapıda da aynı şekilde uygulanmaktadır. Federal devlette yürütmenin başında devlet başkanı ve başbakan varsa federe düzeyde de yürütmenin başında devlet başkanı ve başbakan görülmektedir.

3.1.4.2.3. Yargı Unsuru

Federe devletlerin devlet organı unsurlarından sonuncusu ise yargı unsurudur. Yasama ve yürütmede olduğu gibi federe devletler kendi kurumlarını kurabiliyorsa, bunları denetleyecek organın varlığı olarak da yargı kurulmalıdır. Her federe devlet, kendi anayasası ve kendi kanunlarını yapma yetkisini elinde bulundurduğu gibi, kendi sınırları içindeki vatandaşlarının hukukundan da kendisi sorumlu olacaktır. Yürütme organında olduğu gibi federe devletler yargı organını federal yapıdan esinlenerek kurmuşlardır. Örneğin federal devletlerde bulunan yüksek mahkeme federe devletlerde eyalet yüksek mahkemesi olarak görülmektedir.

3.1.5. Federal ve Federe Devlette Yetki Paylaşımı

Federe ve federal devletler oluşturulurken güvenceli yetki paylaşımının esas olması gerekmektedir. Federal devlet federe devletin yetkilerini istediği zaman kısımaz, kesemez ve iradesine ipotek koyamaz. Güvenceli yetki paylaşımının üç ilkesi vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- 1) Yetki paylaşımının güvenceli olabilmesi için yazılı ve katı bir Anayasa ile yapılmış olması gerekmektedir. Anayasanın katı olması kuvvetler ayrılığının net şekilde belirtilmesi demektir.
- 2) Anayasa yapımında federal devletin katılmasının yanında federe devletlerde katılmalıdır.
- 3) Eğer federal ve federe devletler arasında uyuşmazlık sorunu yaşanırse çözüm yolları olmalıdır. Genelde yüksek mahkeme bu uyuşmazlıkları çözmektedir.

Bu üç ilke federasyon tipi ülkelerin olmazsa olmazlarıdır. Bu ilkelere birinin var olmaması bile federasyonu tehlikeye sokmaktadır.¹⁷¹

Federal devlet ile federe devlet arasındaki yetki paylaşımını federal devlet anayasaya uygun olarak yapmaktadır. Bu paylaşım yapılırken de iki ilke göz önüne bulundurulmalıdır.¹⁷² Bunlardan biri “Federal Devletin Yetkilerinin Sayma Yoluyla Yetki Paylaşımı” ve diğeri “Federe Devletin Yetkilerinin Sayma Yoluyla Yetki Paylaşımı”dır.

3.1.5.1. Federal Devletin Yetkilerinin Sayma Yoluyla Yetki Paylaşımı

Bu yetki paylaşımı yapılırken federal devletin yetkileri anayasada tek tek sayılır. Diğer yetkiler federe devletlere kalmaktadır. Böyle bir yetki paylaşımı federe devletin avantajına olup, genel yetki federe devlette ve verilmiş yetki federal devlette bulunmaktadır.

3.1.5.2. Federe Devletin Yetkilerini Sayma Yoluyla Yetki Paylaşımı

Bu yetki paylaşımı yapılırken federe devletin yetkileri Anayasada tek tek sayılır ve diğer yetkiler federal devlete kalmaktadır. Böyle yetki paylaşımı Federal devlet avantajına sahip olup genel yetki federal devlete, verilmiş yetki de federe devlette bulunmaktadır.

¹⁷¹ Kemal Gözler, 2015, age, s.207

¹⁷² Oktay Uygun, 2007, age, s.132-168

3.1.6. Federal Devletin Özellikleri

Federal devletler yönetim olarak anayasal kurallar bütünü değil aynı zamanda sosyal, coğrafi ve benzeri özellikleri de içerisinde barındıran karmaşık yapı bir sistemdir. Bu konuda Lijphart'a göre "yazılı anayasa, kurucu birimlerin federal anayasanın değiştirilmesi sürecine katılmakla birlikte kendi anayasalarını tek taraflı olarak değiştirebilme hakları, küçük kurucu birimlerin federal mecliste eşit oranlarının üzerinde temsili ve âdem-i merkezîyetçilik"¹⁷³ gibi özellikler vardır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

- 1) İki katmanlı özerk yönetim düzeyi bulunmaktadır. Federe ve federal olarak ayrılan bu katmanlar yasama, yürütme yetkisini ve gelir elde etme gücünü elinde bulundururlar.¹⁷⁴ Bu güç birbirini etkileme olarak değil kendi iç sistemlerinde işleyiş biçiminde gerçekleşir.
- 2) Yazılı Anayasa ile yönetilirler. Federal devlet Anayasası federal ve federe devletlerin üstünde ve tüm milletin hakkını koruyan bir belgedir.¹⁷⁵ Federe ve federal devletler arasındaki kuralların yazılı olması birbirlerine etki etmede negatif olarak statü vermiştir.
- 3) Anayasal olarak çıkacak uyuşmazlıklarda hakem görevi üslenecek bir yüksek mahkeme bulunmaktadır. Bu nedenle federe ve federal yönetimler arasında çıkan uyuşmazlıkları çözecek Federal Yüksek Mahkeme kurulmalıdır.¹⁷⁶
- 4) Federe ve federal devletler arasında birleştirici görevi üstlenen kurumlar bulunmaktadır. Bu birleştirici kurumlar uzlaşma, işbirliği gibi konularda yer alarak merkezi politikada iki tarafında bulunmasını sağlar.¹⁷⁷

3.1.7. Federal Sistemin Avantaj ve Dezavantajları

Her sistemde görüldüğü gibi, federal sistemde de negatif ve pozitif yanları bulunmaktadır. Federal sistemin avantajları şunlardır:

- 1) Federe yapıda olan birimleri sayesinde yereldeki istemlere büyük ölçüde karşılık verir.

¹⁷³ Arend Lijphart, Çağdaş **Demokrasiler Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri**, Çev: Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran, Yetkin Basımevi, Ankara 1996, s.149

¹⁷⁴ Andrew Heywood, age, s.237

¹⁷⁵ C.F. Strong, **The Federal State A History of Modern Political Constitutions**, Capricorn Books, Usa 1963, s.110

¹⁷⁶ Hasan Tahsin Fendoğlu, **Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara 2015, s.422

¹⁷⁷ Andrew Heywood, age, s.238

- 2) Devlet egemenliği federe ve federal olarak bölünmesiyle devletin hâkimiyetini sınırlandırır.
- 3) Vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin korunmasında sınırlandırılmış devlet anlayışı ülkede yaşayan bireylere daha fazla özgürlük alanı sağlar.

Federal sistemin dezavantajları şunlardır:

- 1) Federasyon yapılı sistemlerde devletin işleyişı ve yapısı karmaşık yapıdadır. Bundan dolayı da devletin işleyen sisteminde etkili olma olasılığı düşmektedir.
- 2) Federasyon sistemlerinde genel işleyişte aksamalar yaşanabilir; düzensizlikler, gerilimler, sistemin tıkanması ve benzeri.
- 3) Federal sistemlerde diğer sistemlere oranla ekonomik ve sosyal olarak değişiklik yapmak görece olarak zordur.
- 4) Federal sistemlerdeki federe ve federal yetki paylaşımları yetki çakışması sonucunda sorumluluk belirsizliğine yol açabilir.

3.2. Üniter (Tekçi) Devlet

Üniter devletler dünyada en çok uygulanan sistemdir. Türkiye, Çin ve Norveç gibi ülkeler bu sistemi tercih etmişlerdir. Bu model Fransa’da 18.yüzyıl sonları ve 19. yüzyılda ortaya çıkmış devlet şeklidir.¹⁷⁸

Üniter kelimesi Fransızca kökenlidir. “Unitaire” kelimesinden türemiş olan kavram tekliği amaçlamaktadır. Üniter devlet doktrinde tekil, tekli, basit, merkezi, tek yapılı gibi farklı isimlerle adlandırılmaktadır.¹⁷⁹ Bir devlette tek ulus, tek dil, tek sınıf, tek kültür varsa o devlet üniter yapıdadır.¹⁸⁰ Yani bu devlet şeklinde devletin “millet, ülke, egemenlik” unsurları ve yasama, yürütme, yargı organları tektir.¹⁸¹

Bir devlet üniter yapılı bir sistemi tercih etmişse bunu tarihi, kültürel, ekonomik, coğrafi ve sosyal etkenler ışığında yapılandırmıştır.¹⁸² Üniter devletlerde merkezi yapının yanında yerel idarelerde bulunmaktadır. Yerel idareler Anayasa ile verilmiş belli özerkliklere sahip olsalar da bu özerklikleri merkezin kontrolü altında gerçekleşir. Merkezi idari yerel

¹⁷⁸ Gonca Kozanoğlu, age, s.5

¹⁷⁹ Jale Sarmaşık, **Anayasa Hukuku**, Der Kitabevi, İstanbul 1996, s.27

¹⁸⁰ Yılmaz Çamlıbel, **Üniter Devlet Kafayı Yemiş Toplum**, Deng Yayınları, Diyarbakır 2008, s.19

¹⁸¹ Hasan Tahsin Fendoğlu, **Türkiye’de Başkanlık Sistemi**, Yetkin Yayınları, Ankara 2015, s.45

¹⁸² Erdoğan Teziç, age, s. 129

idareleri kaldırabileceği gibi hak(yetki) verme konusunda da cimri davranabilir.¹⁸³ Üniter devletlerde olan merkezi ve yerel birimler arasındaki ilişkide gücün merkezde olduğu dikey düzlem ya da piramit olarak görülmektedir.¹⁸⁴

Üniter sistemler dar ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı tanımla tanımlanabilir. Dar anlamda; devleti oluşturan ulus ve siyasi yapı buna bağlı olarak tek görülüyorsa dar anlamdadır. Buna Fransa ve Türkiye örnektir. Geniş anlamda; tek merkezden yönetilen devletlerde görülen anlamdır. Galler ve Kuzey İrlanda'nın da bağlı olduğu Birleşik Krallık buna örnek verilebilir.

3.2.1. Üniter Devletin Tarihsel Gelişimi

Devletler tarih boyunca değişim ve dönüşüm içinde olmuşlardır. Bu değişimde askeri, siyasi ve sosyal etkiler kırılma noktaları olmuş hatta devletlerin yönetim yapılarını da etkilemiştir. Ulus kavramı 17. ve 18. yüzyılda yerelde farklılıkların dışlandığı ve ortak yararın öne çıktığı kavram olarak algılanmıştır. Doğal olarak da bu algı Fransız Devrimiyle toplumsal bütünleşme aracına dönüşmüştür.¹⁸⁵ Fransa, bu dönemde merkeze dayalı yönetilmiş güçlü krallıkla yönetilmiştir. Bu nedenle de 18. yüzyılda merkezi devlet yapısını ortaya çıkarmıştır.¹⁸⁶ Devrimden sonra güçlü merkezi yapı devam etmiş ama egemenliğin ulusa aitliği ve bireysel haklar ön plana çıkmıştır.¹⁸⁷ Bütün bu gelişmeler ışığında ise 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl ortalarında modern anlamdaki üniter devlet şekli ortaya çıkmıştır.¹⁸⁸

3.2.2. Üniter Devletin Unsurları

Üniter devletler, devlet unsuru olarak ülke, millet ve egemenlik olarak ayrılırken, devletin organları olarak yasama, yürütme ve yargı diye ayrılmaktadır.

¹⁸³ Brian Duignan, **U.S. Constitution and Constitutional Law**, Britannica Educational Publishing, Chicago 2013, s.120

¹⁸⁴ Ünal Yıldız, age, s.12

¹⁸⁵ Atilla Nalbant, 1997, age, s.27

¹⁸⁶ Tacettin Karaer, "Fransa'da Yerel Yönetim Reformu Üzerine", **Amme İdaresi Dergisi**, C:23/S:3 (1990), s.47-48

¹⁸⁷ Ünal Yıldız, age, s.9

¹⁸⁸ Gonca Kozanoğlu, age, s.5

3.2.2.1. Üñiter Devletin Devlet Unsurları

Üñiter devlet unsurları ÷lke, millet ve egemenlik olarak üçe ayrılmaktadır.

3.2.2.1.1. Ülke Unsurunun Tekliğı ve Bölünmezliğı

Üñiter devletlerde ÷lke tek ve bölünmez bir bütündür. Ülke bir bütün olarak il, ilçe veya bölgelere ayrılabilir. Bu ayrılma hakkında yasama ve yargı yetkileri tanınmamış olup basit bir idari bölümlenme şeklinde gerçekleşir. Yürütme yetkisi ise merkezin izin verdiği ölçüde gerçekleşir.¹⁸⁹ Diğer taraftan üñiter devletlerde il, ilçe veya bölgeler ayrılma talebinde bulunamazlar çünkü hem üñiter yapı itibariyle hem de ÷lke anayasalarına aykırılık teşkil eder.

Ülke unsuru üñiter devletlerde ulus, egemenlik ve devlet unsurlarından ayrılamayacağına göre sıradan toprak parçası niteliğı vatan olarak değişmiştir.¹⁹⁰ Vatan denilen kavram ise hiçbir devlete bağlanamaz, devredilemez ve terk edilemez.

3.2.2.1.2. Millet Unsurunun Tekliğı ve Bölünmezliğı

Üñiter devletlerde millet tek ve bölünmez bir bütündür. Millet kendi içinde dil, din, ırk, mezhep ve benzeri gibi alt kökenlere ayrılrsa da üñiter devlette bu farklılıklar kendi içinde korunarak tek millet olarak devamlılık sağlar. Üñiter yapılı devletlerde azınlık hakları korunma yoluna gidilerek toplumlar ve cemaatler temelinde bölünme yoluna gitmeyi reddetmiştir.¹⁹¹ Diğer bir ifadeyle üñiter devletler coğrafi olarak değil, aynı zamanda cemaat ve etnik gruplar özelinde korporatif federalizme kapalıdır.¹⁹²

3.2.2.1.3. Egemenlik Unsurunun Tekliğı ve Bölünmezliğı

Üñiter devletlerde egemenlik tek ve bölünmez bir bütündür. Egemenlik tek olarak bütün ÷lke sınırlarını kapsar ve bu sınırlar içinde yaşayan herkes bu ilkeye tabidir. Bu sınırlar içinde yaşayan bireylerin oluşturduğu iktidar da yasama, yürütme ve yargı erklerini bu ilke

¹⁸⁹ Kahan Onur Arslan, **Üñiter, Federal ve Bölgesel Devletlerde Yerel Yönetim Esasları (Fransa, Almanya ve İspanya Örnekleri)**, Adalet Yayınevi, Ankara 2016, s.12-13

¹⁹⁰ Mümtaz Soysal, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1992, s.181

¹⁹¹ Gonca Kozanoğlu, age, s.10

¹⁹² Kemal Gözler, 2016, age, s.131

çerçevesinde kullanır. Egemenliğin tek ve bölünmez olması millet kavramıyla ilişki olup buradaki egemenlikten kastedilen ulusal egemenliktir.¹⁹³

Ayrıca belirtmek gereklidir ki üniter devletlerde federal devletlerde olduğu gibi birden fazla egemen bulunmamaktadır. Yani kendisinden başka üst bir yapıya boyun eğmesine karşıdır.¹⁹⁴

3.2.2.2. Üniter Devletin Devlet Organları Unsuru

Üniter devletin egemenlik unsurları yasama, yürütme ve yargı olarak üçe ayrılmaktadır.

3.2.2.2.1. Yasama Unsurunun Tekliği

Üniter devletlerin bir tane yasama organı bulunmaktadır. Doğal olarak da yasama yetkisini tek bir yapı kullanır. Yerel olarak bölünmüş olan il, ilçe veya bölgelerin yasa yapma yetkisi bulunmamaktadır. Yasama organı illa tek olacak diye bir kural bulunmamakla birlikte, bazen çoğunluk iradesi ve nitelikli yasalar çıkarmak için çift meclis kurulabilir.¹⁹⁵

3.2.2.2.2. Yürütme Unsurunun Tekliği

Üniter devletlerin yürütme organının yetkisi ve kendisi tektir. Dolayısıyla ülkelerin yönetim sistemlerinde yaşanan değişiklikler bu tekliği engellememektedir. Örneğin, parlamenter yönetim sisteminde olan üniter devletlerde başbakan ve bakanlar kurulu yürütmedeyken başkanlık sisteminin olduğu üniter devletlerde başkan tek başına yürütmededir. Bunun yanında geniş coğrafyaya sahip üniter devletler idari teşkilatlanmaya ihtiyaç duymuştur.¹⁹⁶ Üniter devletler idari teşkilatlanma olarak merkezi idare ve mahalli idare diye ikiye ayrılmaktadır.

¹⁹³ Atilla Nalbant, 1997, age, s.65

¹⁹⁴ Mümtaz Soysal, age, s.182

¹⁹⁵ Ünal Yıldız, age, s.15

¹⁹⁶ Kemal Gözler, 2016, age, s.132

3.2.2.2.3. Yargı Unsurunun Tekliği

Üniter devletlerde yargı organı ve yargılama yetkisini yapan kurumlar da tektir. Federal devletlerde olduğu gibi ayrı eyaletlerde yüksek mahkemeler kurulamaz. Ülkenin her noktasında aynı tür mahkeme bulunur ve bütün yargılamalarda aynı yetki kullanılır.¹⁹⁷

3.2.3. Üniter Devlet Çeşitleri

Üniter devletlerde devletler merkezi üniter devlet ve âdem-i merkeziyetçi (yerinden yönetim) üniter devletler olarak ikiye ayrılmaktadır. Merkezi yönetim ilkesi, yerinden yönetim ilkesinin tersidir ve merkezi idare açısından geçerli bir ilkedir.¹⁹⁸ Yerinden yönetim ilkesi ise o yerde yaşayan insanlara en yakın yerden hizmet sunmak ve idarece alınacak kararlar doğrultusunda idarecileri o yerin halkının seçmesi anlamına gelmektedir.¹⁹⁹

Üniter devletlerde bu ilkeler geçerli olduğundan sadece merkezi bir devletten söz edilmez. Günümüzde yerelde yaşayan insanların ihtiyaçları göz önüne alınıp devlet daha fazla büyütülemeyeceğine göre yerinden yönetim uygulamalarına önem verilmelidir.

3.2.3.1. Merkezi Üniter Devlet

Merkezi üniter devlet denildiğinde kastedilen yasama, yürütme ve yargını tek merkezde, ülkenin başkentinde toplanmasıdır. Bu devlet modeli merkezden yönetim ilkesini önemsemekte ve yereli ikinci plana yerleştirmektedir ki bu nedenle demokratik değildir.²⁰⁰

Merkezi üniter devlette ortaya çıkan sorunların giderilebilmesi amacıyla yetki genişliği kavramı ortaya çıkmıştır. Yetki genişliğine göre merkezin bazı yetkilerini taşradaki temsilcilerine vererek sorunların giderilmesine çalışılmıştır.²⁰¹ Yetki genişliği merkezin yereldeki memuru olan ve yerelin en üst idarecisi sayılan valiler tarafından kullanılır.

¹⁹⁷ Gonca Kozanoğlu, age, s.13

¹⁹⁸ Kemal Gözler, **Mahalli İdareler Hukuku**, Ekin Yayınevi, Bursa 2018, s.52

¹⁹⁹ Ünal Yıldız, age, s.16

²⁰⁰ Gonca Kozanoğlu, age, s.15

²⁰¹ Süleyman Sırrı Terzioğlu, **Anayasa Hukuku**, Karahan Kitabevi, Adana 2011, s. 10-11

3.2.3.2. Âdem-i Merkezi (Yerinden Yönetim) Üniter Devlet

Âdem-i merkezi üniter devlette kamu hizmetleri görülürken merkezi egemen dışında bazı özerk yetkiler verilmiştir. Yerel yönetimlerde kamu hizmetlerine katılmaktaysa buna da yerinden yönetimci üniter devlet denmektedir.

Yerel yönetimlerde görev alan kuruluşlar devlette ayrı tüzel kişilikleriyle idari ve mali olarak bağımsız hareket eder ve yükümlülük üstlenirler. Verilmiş olan bu tüzel kişilik üniter yapıyı ortadan kaldırmaz çünkü kanun ile düzenlenmiştir.

Merkezi devlet yerel kuruluşlara yetki verirken iki önemli noktaya değinmektedir.²⁰² Bunlardan biri “Hizmet sunarken etkinliği ve etkililiği artırmak” ve diğeri “Yerelde yaşayan insanlara söz hakkı tanımaktır”.

Âdem-i merkezi üniter devletlerde merkezi devletin yönetimi yanında yerel ihtiyaçları giderme adına yereldeki halkla müşterek iş yapabilmesi önemli olduğuna göre bu tür devletlerde idari örgütlenme yetki genişliği yanında, yerinden yönetim ilkesini de barındırır.²⁰³

3.2.4. Üniter Devlet Modelinin İlkeleri

Devletler idari olarak yapılanırken geçmişten gelen tarihi mozaigi, sosyal yapısı, ekonomisi ve konuşlandığı toprak parçasının etkisi görülmektedir. Bu etki devlet şeklini belirlemede daim olduğu gibi bunun devamı olarak devleti yönetmede belirlenecek alt kısımlar olan idari yönetimlerde de görülmektedir.

Dünyanın her noktasında devlet unsurlarını barındıran ve tanınan uluslar devletlerinin nasıl yönetilmesi gerektiğiyle ilgili idari yapılanmalarını merkezi ve yerel olarak ele alarak düzenlerler. Bu düzen halka daha iyi hizmet verme amacı gütmektedir. Bu iki ilke devletlerin idare olarak yönetilmesinde yeterli değildir.²⁰⁴ Hizmetlerin görülmesi yerelde halkın istekleri dikkate alınarak merkezin verdiği yetkilerle ve atadığı kişiler aracılığıyla gerçekleştirilecektir. Bunu gerçekleştiren merkezi yapı karmaşık ve kırtasiyeciliği fazla tutarak yapmaktadır.

²⁰² Peter Willmott, Local Government Decentralisation and Community, Policy Studies Institute, 1987, s.4

²⁰³ Atilla Nalbant, age, s.28

²⁰⁴ Şeref Gözübüyük ve Turgut Tan, **İdare Hukuku Genel Esaslar**, Turhan Kitabevi, Ankara 2011, s.143

Üniter devletler merkezi ve yerinden yönetim ilkelerine göre ayrıldığı gibi yerel yönetimlere önem vermiş belli konularda özerklik tanımıştır. Bu özerklik merkezin kontrolü altında olduğundan merkezi ve üniter yapıya uygun olmaktadır.²⁰⁵

3-2-4-1- Üniter Devlet Modelinde Merkezden Yönetim İlkesi (Centralisation)

Merkezden yönetim ilkesi, devlet denilen kurumun hepsinde bulunan ve idare olarak ülkeyi yönetmede uygulanan kurallar, kamu hizmetleri gibi konularda karar veren tüzel kişiliğe haiz yapıdan bahseder. Merkezden yönetimde bütün iş, hizmet ve kararlar merkezden verildiğinde yönetimde birlik ve teklik geçerlidir.²⁰⁶

Merkezden yönetimde idare olarak farklı bir yapılanma vardır. Bu yapılanmada idarenin yetkileri tek elde toplandığından kamu hizmetleri başkente toplanmış ve burada çalışan bireylerde başkent teşkilatını meydana getirmiştir. Bu merkez başkent teşkilatında Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu ve Bakanlıklar bulunmaktadır. Başkent teşkilatının dışında kamuda sunulacak hizmet niteliğine göre taşrada da örgütlenen bakanlık yapıları bulunmaktadır. Bu taşra yapılanması merkeze bağlı, hiyerarşik olarak örgütlenmiş ve merkezden emir alır niteliktedir olup yetki genişliğine sahiptir.

3.2.4.1.1. Merkezden Yönetimin Özellikleri

Merkezden yönetimin özellikleri vardır. Bu özelliklerde biri merkezin tek kamu tüzel kişiliği olmasıdır. Merkezden yönetimin devlet tüzel kişiliği olarak adlandırılan yapılanması bulunmaktadır. Ülke de bulunan diğer idari bölümlenmeler merkeze bağlı olduklarından başka tüzel kişilikleri olmayıp yönetim kolaylığı bakımından gerçekleştirilen bölünmelerdir.

İkincisi, devleti yönetmedeki bütün yetkiler merkezde toplanmıştır. Bir ülkeyi yöneten egemen iktidarın kamu hizmetlerinin görülmesinde aldığı kararlar, bunların uygulanması ve feedback sağlaması devletin kamu tüzel kişiliğiyle ilgilidir. Bütün bu kararları tek

²⁰⁵ Gonca Kozanoğlu, age, s.27-28

²⁰⁶ Ender Ethem Atay, **İdare Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara 2009, s.194

başına alan tüzel kişilik organları sorumluluğu da üstlenmiş olmakta ve bunun pozitif ve negatif yönlerinin etkilerini değerlendirmektedir.²⁰⁷

Üçüncüsü, merkezi idare yerel konularda devlete bağlı taşra teşkilatına sahiptir. Devletler bütün konularda karar alma ve uygulama yetkilerini merkezde toplamaları çeşitli sakıncaları doğurduğundan merkeze bağlı ve merkezin verdiği emirleri yerine getirmekle yükümlü taşrada teşkilatları bulunmaktadır.

Dördüncüsü, merkezi idare elde ettiği gelirlerin tamamını merkezi bütçede toplar. Devlet kamu hizmetlerini sunarken nasıl ki merkezden karar alır ve uygularsa bunları uygulamada kullanılacak olan bütçeyi de merkezde toplamıştır. Bu bütçede gelir ve gider kalemleri birlikte bulunduğundan merkezi yapıda tek bütçeden bahsedilebilir.²⁰⁸

Beşincisi, devleti yöneten merkezi idare bütünlük içindedir. Merkezden yönetimde kamu tüzel kişiliğine haiz bakanlıklar taşra da örgütlense de merkezi yapıyla bir bütün halindedirler.²⁰⁹ Bu bütünlük hiyerarşik bağ ile sağlanmaktadır.

3.2.4.1.2. Merkezden Yönetimin Avantajları

Merkezden yönetimin avantajları vardır. Avantajlardan biri devletin birliği ve bütünlüğü korunmuş olmaktadır. Tarihte geçmiş yönetimlere bakıldığında güçlü olma ve her yere hâkim olma ilkesi özelinde güçlerini merkezden yönetmişlerdir. Bu durum bugünde geçerli olup merkezi yapıyı tercih eden ülkeler hayli fazladır. Çünkü yönetimin merkezileştirilmesi birliği sağlamaktadır.²¹⁰

İkinci avantajı, devlet hizmetlerini sürdürürken tasarruf sağlamaktadır. Devlet ülke genelinde hizmetlerini sürdürürken merkezde topladığı bütçeyi kullanarak planlamalar yapar bu durumda yapılacak harcamalarda pozitif etki yapmaktadır. Böyle bir harcama ortamında ise hizmetler etkin, etkili, hızlı ve akılcı şekilde gerçekleştirilmiş olmaktadır.

Üçüncü avantajı, devlet hizmetlerini halka sunarken tarafsızlık sağlar. Merkezi idare hizmetleri sağlarken yerelden gelen etkilerden kurtularak kendi tarafsızlığını sağlamış

²⁰⁷ Metin Günday, **İdare Hukuku**, İmaj Yayınevi, Ankara 2011, s.66

²⁰⁸ Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, **Türk İdare Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2011, s.173

²⁰⁹ Kemal Gözler, **İdare Hukuku**, Ekin Yayınevi, Bursa 2009, s.145

²¹⁰ Metin Günday, age, s.67

olmaktadır.²¹¹ Bunun nedeni ise kamuda görev alan bireylerin sadece merkeze karşı sorumlu olmalarıdır.

Dördüncü avantajı, hizmetler sunulurken tek elden ve bir bütün olarak yürütülür. Merkezi idare hizmetleri sunarken yerelden gelen merkezi bütçeye katkısı oranında gelir ile değil de kendi aldığı kararlar ile bütçeyi yönlendirmesidir. Bu durum ise ülkenin her noktasına eşit hizmet götürülmesini ve farklı alt örgütlenmelerde fark oluşmamasını sağlar.

Beşinci avantajı, idarenin harcadığı bütçeyi mali olarak denetlemesi daha kolay olmaktadır. İdare hizmetleri sunarken tek merkezde toplayıp tek elden sunduğundan gelir ve gider tablosunu denetlemesi daha kolay olmaktadır. Böylelikle yolsuzlukları engellemiş olmaktadır.²¹²

3.2.4.1.3. Merkezden Yönetimin Dezavantajları

Merkezden yönetimin dezavantajları vardır. Dezavantajlardan biri merkezden yönetim demokratik olarak uygun değildir. Devletlerin merkezi olarak yönetilmeleri ve bunda aşırıya kaçmaları yerelde yaşayan halkın isteklerinin göz ardı edilmesine ve ihtiyaçlarına karşılık verilmemesine yol açmaktadır. Yani halk yönetimde alınacak kararlara katılamamaktadır.²¹³

İkinci dezavantaj, merkezden yönetim bürokrasi ve kırtasiyeciliğe yol açar. Merkezden yönetimde alınan karar ve uygulamalar bireyler açısından fazla bürokratik engele takılma ve kırtasiyecilik olarak adlandırılan gel-git olayının yaşanmasına yol açar. Bu durumun nedeni ise merkezin yerelde bulunan kamu hizmetlerini yürütmekle görevli personelleri alınacak kararlarda merkezle sürekli diyalog halinde bulunmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Böylelikle zaman kaybı ve işlerde yavaşlama yaşanmaktadır.²¹⁴

Üçüncü dezavantaj, merkezi yönetimde yerelde yaşayan halkın istekleri göz ardı edilir. Merkezi yönetim hizmetleri sunarken yerelde bulunan halkın görüşünü almadan karar verir ve uygular. Bu durum ise yerelde bulunan halkın ihtiyaçlarının ne olduğuyla ilgili fikir sahibi olmayan, hizmette yanlış uygulamaların görüldüğü sonucunun çıkabilmesidir. Yani sorunların uzaktan tespit edilmesi oldukça zordur.

²¹¹ Turan Yıldırım, **Türkiye'nin İdari Teşkilatı**, Alkım Yayınları, İstanbul 2005, s.41

²¹² Turan Yıldırım, age, s.41

²¹³ Gonca Kozanoğlu, age, s.33

²¹⁴ Metin Günday, age, s.68

Dördüncü dezavantaj, merkezi yönetimce atanan memurlar rahat davranabilirler. Merkez tarafından çeşitli yollarla kamu hizmeti sunmaya atanan memurlar merkeze iyi görünme adına halkın isteklerine gerekli önemi vermeden hizmet sunabilirler.²¹⁵

3.2.4.2. Üniter Devlet Modelinde Yerinden Yönetim İlkesi (Decentralisation)

Yerinden yönetim, merkezden yönetimden farklı olarak kamu hizmetlerinin dışında kalan diğer hizmetlerin sunulmasında merkezi hiyerarşiye bağlı olmadan yürütülen işlerdir.²¹⁶ Halil Kalabalık'a göre "Yerinden yönetim, devlet idaresini küçük ünitelere bölerek ve yeniden teşkilatlandırarak idarenin etkili ve verimli hale getirilmesi suretiyle demokratik uygulamaların geliştirilmesi anlamına gelmektedir".²¹⁷

Yerinden yönetimde merkezden ayrı olarak kamu hizmetlerinin sunumunda yer alan birimler karar alabilirler. Bu kurumların ayrı kamu tüzel kişiliği bulunmaktadır. Ayrı tüzel kişilikleri bulunan kamu hizmeti sunan kurumlar yer bakımından ve hizmet bakımından ikiye ayrılırlar.

Yerinden yönetim, merkezi yönetimden kaynaklanan dezavantajları gidermede ön plana çıkmakta ve uygulanmaktadır. Bu uygulamada hangi yetkilerin yerele devredileceği hususu ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle birlikte vatanın, milletin ve egemenliğin birliği açısından önemli bir konudur.

3.2.4.2.1. Yerinden Yönetimin Özellikleri

Yerinden yönetimlerin özellikleri vardır. Özelliklerden biri yerinden yönetimde kamu hizmetleri bir bütün olarak ele alınmalıdır. Yerinden yönetimden söz edebilmek için merkezi idarenin üstüne düşen görevleri karşılaması gerekir. Bunu yaparken de ülkenin bir bölgesine ya da bir kısmına hizmet götürme eğiliminde olmamalıdır.²¹⁸

İkinci özellik yerinden yönetimin tüzel kişiliği bulunur. Bir devletin yerinden yönetim kuruluşundan bahsedebilmemiz için devlet kişiliğinden ayrı kamu tüzel kişiliği

²¹⁵ İsmet Giritli, Pertev Bigen ve Tayfun Akgüner, **İdare Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul 2011, s.212

²¹⁶ Metin Günday, age, s.70

²¹⁷ Halil Kalabalık, **Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku**, Seçkin Yayınevi Ankara 2005, s.476

²¹⁸ Ender Ethem Atay, age, s.205

bulunmalıdır. Böyle bir durumda ise bu kuruluşlar sorumluluk elde edip gerekli hizmeti sunabilmektedirler.

Üçüncü özellik yerinden yönetimler özerktirler. Yerinden yönetimlerin sahip olduğu tüzel yapı idari ve mali özerkliği kazandırır.²¹⁹ Özerk yapıda olan bu yönetimler kendiliğinden karar alırlar. Önceden merkezden izin almazlar. Mali açıdan ise kendi bütçeleri olabilmektedir.

Dördüncü özellik yerinden yönetimde çalışan personel merkezden bağımsızdır. Yerinden yönetimde çalışan personel hiyerarşik olarak merkezden atanmadığından bağımsız yapıdadırlar. Bu bağımsızlık yerinden yönetime bağlılıkla sınırlıdır. Personel bağımsızlığını sağlamak yerelde görev alan şahısların seçimle gelmesiyle güvence altına alınmaktadır.²²⁰

Beşinci özellik yerinden yönetim kuruluşları ile merkez arasında hiyerarşik bağ yoktur. Yerinden yönetim kuruluşları hiyerarşi bağıyla bağlı bulunmadığına göre merkez yereli idari vesayet diye adlandırılan bir uygulama ile denetler. İdari vesayet uygulanırken merkez bunu çok katı şekle dönüştürürse özerklik tehlikeye girer. Çok esnek şekilde uygularsa ülke birliğinde sıkıntılar oluşabilir.

3.2.4.2.2. Yerinden Yönetimin Avantajları

Yerinden yönetimin avantajları vardır. Avantajlarından biri yerinden yönetim demokratik olarak uygundur. Yerinden yönetimler demokratik olarak uygun olması doğal bir durumdur. Çünkü yerelde bulunan kurumların yönetici ve karar organlarını seçerler. Böylelikle kendi istekleri ışığında ve o bölgeyi tanıyan kişiler tarafından yönetilir ve karar alırlar.

İkinci avantaj, yerinden yönetim bürokrasi ve kırtasiyeciliği azaltır. Merkezden yönetimde oluşan bürokrasi ve kırtasiyecilik hizmetin yerinden verilmesiyle azalacak belli noktalarda ortadan kalkacaktır. Yerinden yönetimde verilen hizmette halk zaman ve ekonomik kolaylık kazanacaktır.

Üçüncü avantaj, yerinden yönetimde verilen hizmetler yerelin ihtiyacına göre şekillenir. Yerinden yönetim kuruluşları halka sundukları hizmette çıkan sorunlara karşı daha hızlı,

²¹⁹ Age, s.205-206

²²⁰ Gonca Kozanoğlu, age, s.37

verimli ve etkin çözümler üreterek uygulayacaktır. Bu nedenle merkezi yönetime göre daha çok başarı elde etmektedirler.²²¹

3.2.4.2.3. Yerinden Yönetimin Dezavantajları

Yerinden yönetimin dezavantajları vardır. Dezavantajlarından biri yerinden yönetim devletin birlik ve bütünlüğüne zarar verebilir. Yerinden yönetim ile elde edilen idari ve mali özerklik çeşitli nedenlerle amacının dışına taşarsa sakıncalar ortaya çıkaracaktır. Bu sakıncalar ileri taşınarak bölünmeye yol açabilmekte ve devlete zarar verebilir. Bundan dolayı da özerklik yetkisini doğru ayarlamak önemlidir.

İkinci dezavantaj, yerinden yönetim partizanlığa neden olabilir. Yerinden yönetim kuruluşları karar organları ve yöneticileri seçimle iş başına geldiklerinden seçime girerken elde ettikleri parti desteğini kaybetmek istemezler. Bundan dolayıdır ki kendilerine destek sağlayan partiye yakın durabilir ve fazla oy aldıkları yerlere daha fazla hizmet yapmaları gibi sakıncaları görülebilmektedir.

Üçüncü dezavantaj, yerinden yönetimde hizmetler bir bütün olarak sunulamayabilir. Yerinden yönetimde yer alan kurumlar ve bunun personelleri bazı nedenlerden dolayı bulundukları bölgelerin her noktasına aynı hizmeti veremeyebilirler. Bu durum beraberinde bölgelerde arasında farklılıklar doğurabilmektedir.

Dördüncü dezavantaj, yerinden yönetim merkezden veya yerelden yeteri desteği alamayabilir. Yerinden yönetim kuruluşlarının elde ettikleri gelir ya da aldığı destek yeterli değilse sunulan kamu hizmetinde eksiklikler ortaya çıkacaktır.

Beşinci dezavantaj, yerinden yönetim merkezden yönetimin mali denetiminde zorluk yaşatabilir. Yerinden yönetim kuruluşlarının veya organlarını özerklikten dolayı sahip oldukları ayrı mali malvarlıkları ve bütçeden aldıkları payın denetimi zorlaşabilmektedir. Çünkü bütçenin nereye harcandığı tam denetlenemeyebilir.

3.3. Bölge Devlet

Dünya'nın çeşitli yerlerinde ülkeler geçmiş deneyimleri ve çeşitli nedenlerle devlet şekillerini belirlemişlerdir. Genel anlamda belirlenen devlet şekilleri federal ve üniter

²²¹ Gonca Kozanoğlu, age, s.39

yapılı olsa da 1950 yılına gelindiğinde üniter devlet yapısı içinde gösterilen bölge devlet ortaya çıkmıştır. Bölge kavramı ilk olarak Roma İmparatorluğuna dayanmaktadır. Roma İmparatorluğu zamanında civitas ile imparatorluk arasında oluşturulan yönetim şeklidir.²²²

Bölge, “regio” latince kökenli bir kelime olup “çevre veya alan” anlamına gelmektedir. Siyasi ve idari olarak da yerel yönetim birimi veya kademesi olarak adlandırılmaktadır. Bölge kavramının iki kullanımı bulunmaktadır. Birincisi, devlette büyük olan parça anlamında kullanılır. Türkiye’deki Marmara bölgesi buna örnektir. İkincisi ise, Avrupa menşeli olan ilden büyük ama devletten küçük olan devlet-altı yapı anlamındadır.²²³

Bölge devlet(etat regional) üniter devlet ile federal devlet arasında kalan, bölgelerin sıradan bir üniter devletten daha çok özerkliğe sahip olduğu lakin federal devlet kadar özerkliğin bulunmadığı devlet şeklidir. Bu devlet şekli düalizm(ikili) yapılı görünse de aslen üniter devlet şekline haizdir ve federal yapıda görülen federe birimlerin kendi anayasalarının olması durumu ve federal devletin anayasa yapımına katılma süreci gibi unsurları bulunmamakla birlikte tek anayasalıdır.

Bölge devletler üniter devletten farklı olarak fazla özerkliğe sahip olsalar da merkezi devletin kontrolü altında yapılarını devam ettirirler. Anayasalarında bölgelerin özerkliği geçmiş olması devletin birliği, beraberliği bölünmezliği ile sınırlandırılmıştır.

Bölgelerde, bölge valisi görevlidir. Merkezden atanan valilerin görevleri saf üniter devletteki gibi geniş değil sınırlıdır. Bölgenin güvenliğinden sorumlu olan vali, idari bölgelerin eylemleri ve işlemlerinin anayasaya uygunluğunu denetler ki bu durumuyla federalizmden ayrılır.

Bölge devletler, klasik üniter devletler gibi katı ve aşırı merkezi yapı olarak görülmez. Bunun yerine ılımlı merkezi yapı ve güçlendirilmiş yerel yönetimler bu sistemin özünü oluşturur. Bu tip devlet sistemlerinde her bölge ulusal devletten ayrı ama ulusal devletin bayrağının yanında kendi bölgesine ait bayrağın da sahibidir.

Bölge devlet modeli devletin tekliğine dayanmasına karşın etnik, kültürel ve ekonomik nedenlerle farklılaşan bölgelere tanınmış özerklik neticesinde klasik üniter devletin tek merkezli siyasi karar alma özelliğini ortaya koyan modeldir. Diğer taraftan ise bu model,

²²² Cristopher Harvie, **The Rise Of The Regional Europe**, Routledge Publishing, London 1994, s.11

²²³ Seyfullah Tosun, **Bölge Devlet: İspanya, İtalya ve Birleşik Krallık Örnekleri**, Oniki Levha Yayınları, İstanbul 2018, s.11

farklılıkları kendi içinde soğurarak koruyan ve destekleyen bir yapıdır. Dolayısıyla bölgesel devletler yerindelik ve âdem-i merkeziyet ilkelerinin kesiştiği nokta da bulunmaktadır.²²⁴

Bölgesel devlet, kendi kaderini tayin hakkı diye adlandırılan ilkeye tabi olarak gerçekleşir. Kendi kaderini tayin etme içsel ve dışsal tayin hakkı olarak ayrılır. Kendi kaderini içsel tayin etme hakkı kendi kimliğini ve kaderini tayin hakkı olarak bulunur ki bu bölgesel devletle bağdaşır. Dışsal tayin etme hakkı ise bağımsızlıkla ilgili olup bireyin kendi egemenliğini kurmayla ilgili olup bölgesel yapıyla bağdaşmamakta yeni devletin ortaya çıkması durumudur.

3.3.1. Avrupa Birliğinde Bölgecilik

Avrupa Birliği bölgeler politikasını iki şekilde ele almıştır. Birincisi Avrupa Birliği bütünleşmeye giderken bölgeler, yerel yönetimlerin doğrudan temas yerine istişare edebilme niteliğinde olmasıdır. İkincisi ise bütünleşmenin ilk olarak ekonomik boyutta düşünülmesidir.²²⁵

Avrupa Birliğinde 1970’li yıllardan bu yana süren bölgeler politikası sonucunda 1985’te Avrupa Bölgeler Konseyini saha sonra ise 1987’de Avrupa Bölgeler Meclisine dönüşerek yapısını güçlendirmiştir. Bunun yanında 1951 yılında Avrupa Belediyeler Birliği kuruluş ve 1984’de Avrupa Bölgeler ve Belediyeler Konseyine dönüşerek yerel yönetimlerde uluslararası birlik haline gelmiştir.²²⁶

Avrupa birliğine yerel ve bölgeler yönetimlerini sokma isteğiyle konferanslar düzenlemiş düzenlemiştir. 1991 yılında yapılan konferansta Bölgeler Komitesinin kurulması önerilmiştir.1994’te Bölgeler Komitesi kurulmuştur. Komite, danışma niteliğinde görünse de yerel yönetim ve bölgelerle ilgili alınacak bir kararda Avrupa Birliğinin karar organlarında etkisi büyüktür. Ayrıca Bölgeler Komitesinin kararlara karşı Avrupa Adalet Divanı’na gitme ve Avrupa Birliği çapında yerel ve bölgesel kurumlarla işbirliği gibi görevleri vardır.²²⁷ Devlet yönetimleri merkeziyetçi yapıdan âdem-i merkezi yapıya geçerlerken yerel yönetimler özelinde yerelleşmeye vurgu yaparlar. Merkezde bulunan

²²⁴ Bilal Canatan, **Yerellik İlkesi**, Galeri Kültür Yayınevi, Ankara 2001, s.43-46

²²⁵ Atilla Nalbant, Üniter **Devlet, Bölge ve Bölgesel Devlet**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1996, s.352

²²⁶ Atilla Nalbant, 1996, age, s.355

²²⁷ Fikret Toksöz ve Ferhan Gezici, **Türkiye’de Bölgesel Yönetim Bir Model Önerisi**, Tesev Yayınları, İstanbul 2014, s.13

bazı yetkilerin yerele devredilmesi ile yapılanan süreç yerele yetki, görev, sorumluluk ve gelir kaynağı vermektedir.²²⁸

Günümüzde yerelleşme, merkezi yönetim elinde bulunan bazı yetkilerin taşradaki kuruluşlara, yerel yönetimlere, özerk kuruluşlara, meslek ve gönüllü kuruluşlara aktarılması şeklindedir.²²⁹

Yerel yönetimler ve bölge yönetimlerinin karar alma süreçlerine dâhil olmasıyla Avrupa düzlemindeki kararlar etkili olabilecek ve bireyi öne çıkaracaktır.²³⁰ Böylece yerelde yaşayan halkın önem verdiği kültür, ekonomi, siyasi dönem veya tarihsel geçmiş öne çıkacak ve yerindelik ona göre şekillenecektir.

3.3.2. Bölge Çeşitleri

Bölgeler özelliklere göre dörde ayrılmaktadır. Bunlar; “ekonomik bölge”, “tarihsel/etnik bölge”, “idari bölge” ve “siyasal bölge”dir.²³¹

Ekonomik Bölge, sanayi, endüstri ve benzeri ekonomik kriterlere göre oluşmuş bölgedir. Bu bölgeler merkeze bağlı olarak çalışır. Yerel yönetimler bu bölgeye katlı sağlar. Örneğin, İspanya’nın Katalonya şehridir.

Tarihsel/Etnik/Kültürel Bölge, yaşadıkları devletin ulusundan farklı olarak kültürel ve etnik yapıda bulunan azınlıkların oluşturduğu bölgelerdir. Örneğin, Büyük Britanya’nın Galler şehridir.

İdari Bölge, devletin siyasi olarak herhangi yükümlük almadan idari yönetim olarak oluşturulan bölgedir. Bu bölgede merkezi yönetimin yetki genişliği ve planlaması ve yerelde idari özerkliği bulunduğu yapıdır. Bu bölgelerin kendine ait meclisi vardır. Örneğin, Fransa’nın bölgeleridir.

Siyasal Bölge, merkezin yerele devrettiği siyasi yetkiler ile kendini yönetme ilkesine sahip olan seçilmiş organlarından oluşan bölgelerdir. Örneğin, Kuzey İrlanda ve federal devlet yapısındaki federe birimlerdir.

²²⁸ Mustafa Ökmen ve Bekir Parlak, **Kurumdan Uygulamaya Yerel Yönetimler**, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa 2010, s.363-364

²²⁹ DPT, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu**, DPT Yayını, Ankara 2001, <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_YerelYonetimler.pdf>, (ET:25.07.2020), s.10

²³⁰ Yusuf Karakılçık, **Yeni Yerel-Bölgesel Gelişmeler Işığında Yerel Yönetimler**, Seçkin Yayınları, Ankara 2016, s.313

²³¹ Seyfullah Tosun, age, s.22-23

3.3.3. Bölgeselleşmenin Nedenleri

Bölgeselli yapıların etkili şekilde kullanılması ve bireyle devlet arasındaki yeni yerel dönüşümün sağlanması, merkezin katılığından sıyrılarak yerel demokrasinin güçlendirilmesi açısından önemlidir. Bölgeselleşme çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Bunlar“ekonomik”, “siyasal”, “kültürel ve dilsel” nedenler olarak sınıflandırılabilir.

3.3.3.1. Ekonomik Nedenler

Ülke içindeki ekonomik büyümenin orantısızlığı, bölgeselleşmenin önemli etkenidir.²³² Ülkede bulunan farklı coğrafyalardaki gelişmişlik oranları farklı istemleri beraberinde getirmekte ve bu istemler planlamada sorun oluşturmaktadır. Bu sorunları ortadan kaldırmak isteyen devletler bölgeselleşme yoluna giderek sorunu ortadan kaldırmayı amaçlamaktadırlar.

3.3.3.2. Siyasal Nedenler

Merkezi iktidar politika üretme konusunda siyasal olarak yetersiz kaldığında sorunlar oluşmaktadır. Yerelde bulunan halkın istemleri ve merkezi devletin cevap verememesi ile egemenin yetkilerinden feragat ederek halkın kendini yönetmeye izin vermesiyle çözüme kavuşan nedenlerdir.

3.3.3.3. Kültürel ve Dilsel Nedenler

Bazı devletler ulusal devletten farklı olarak kültürel ve dil olarak azınlıkta kalabilmektedirler. Böyle bir durumda kendilerini çoğunluğa karşı korumada etkin görev üstlenmeleri ile sorunu aşmaya çalışmışlardır. Örneğin, İspanya'nın Katalonya bölgesidir.

Bu nedenlerden dolayı bölgesel yapıların şu özellikleri içermesi gerekmektedir:²³³

- 1) Demokratikleşme.
- 2) Özgürlüğü güvence altına alma.
- 3) Kamu gücünün paylaşılması.

²³² Atilla Nalbant, 1996, age, s. 238

²³³ Mehmet Özel, “Avrupa Birliğinde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C:58/S:1 (2003), s.(115)

- 4) Bütünleşme.
- 5) Kimlikleşme.
- 6) Etkinlik.
- 7) Sosyal devlet işlevi.
- 8) Güçler ayrılığı.

3.3.4. Bölgesi Devleti İlkeleri

Bölgesi devletler şekillenirken diğeri devlet türlerinden bazı farklarla ayrılmaktadır. Bölgesi devletlerin yapı itibariyle ilkeleri vardır.

3.3.4.1. Siyasal Merkezîyetçilik

Bölgesi devlet modelinde siyasal merkezîyetçilik federal devlet modelinden ayıran unsur olarak görülmektedir. Federal devletlerde federe olarak ayrılan merkezî hükümetten ayrı siyasal kurumlar bulunmaktadır oysa bölgelerde siyasî yetkiler merkezî egemene bağlıdır. Bunun yanında siyasal iktidarın tekliği ilkesi geçerlidir ve bu durum iki şekildedir:²³⁴

- 1) Ulusal olarak ve ülkenin tamamı bakımından birlik vardır.
- 2) Siyasal bölgelerde kendilerinde egemen değil, merkezî devletin belirlediği otoriteye bağılılık vardır.

3.3.4.2. Siyasal Özerklik (Egemenlik)

Siyasal özerklik, kamu hizmetinin hızlı şekilde yerele aktarılmasıyla ilgili değil de egemenlikle ilgili bir kavramdır.²³⁵ İçerisinde yasama, yürütme, yargı gibi devletin organları unsurunu barındırmaktadır. Siyasî özerklik bölgecilik kavramına dayanmaktadır. Çeşitli anlamları bulunsa da ikinci dünya savaşından sonra modern anlamda günümüzde görülen şekliyle uygulanmaktadır. Günümüzde siyasî özerkliğin ileri gelen öncü ülkeleri İtalya ve İspanya'dır.²³⁶

²³⁴ NALBANT Atilla, "Bölgesel Devlet: Yeni Bir Devlet Biçimi mi? (I) Kuramsal Temeller", **Amme İdaresi Dergisi**, C:29/S:2 (1996), s.47

²³⁵ Burak Erece, İtalya- İspanya-Portekiz-Finlandiya Ülke Örnekleri Bağlamında Bölgesi Devlet Modeli, Süleyman Demirel Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2017, s.58

²³⁶ Atilla Nalbant, Amme İdaresi Dergisi, age, s.50

Egemenlik federal devletlerde görüldüğü gibi alt bölümlere bölünmüş ve yetkiler federe alt birimlere bırakılmıştır. Bölgesi devletlerde alt birim olan bölgelere bölünen egemenlik merkeze bağılı birlik içinde verilmiştir.

3.3.4.3. Mali Özerklik

Bölgesi devletlerde, yerinden yönetim ilkesi sağlanıp mali açıdan özerkliğin tanınmaması bu yapıyı üniter devlette farklı kılmayacağı için mali özerkliğin verilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı bölgelere tanınan siyasi özerklik verilecek mali özerklikle tamamlanmalıdır ki böylece bölge yapısı oluşarak şekillenebilir. Mali açıdan verilecek özerklik de iki bakımdan sağlanabilir:

- 1) Merkezi devletin verdiği mali yardım.
- 2) Bölge yapısının elde ettiği gelir.

3.3.4.4. Bölgeler Yersel Örgütler

Bu ilke devletin ülke unsuruyla ilişkilidir.²³⁷ Ülke kavramı üniter devletlerde olduğu gibi sıkı şekilde sınırlarının çizildiği bir yapıda değildir. Aynı zamanda federal yapılardaki gibi de bağımsız statüde bulunmamaktadır. Dolayısıyla bölgeler ne merkezden tam bağımsızdır ne de merkezde tam bağımlıdır.

3.3.5. Bölgesi Devletin Özellikleri

Bölgesi devletler aynı ülke sınırları içerisinde iki tane siyasi iktidarın bulunduğu, ülke unsurunun bölgelere bölünerek merkeze bağılı yönetilen ve yönetimler arası işbirliğinin bulunduğu siyasal yönetim biçimidir.²³⁸ Bu siyasal yönetim biçiminin özellikleri şu şekildedir:

- 1) Aynı ülke ve milletin yönetilmesinde iki ayrı yönetim bulunmaktadır.
- 2) Aynı ülke ve millet yönetilirken iki ayrı yönetim de merkeze bağılıdır.
- 3) Merkez tarafından yasama, yürütme bazen yargı yetkileri bölgelere verilmiş lakin merkeze bağılı olarak özerkliğı sağlanmıştır.

²³⁷ Seyfullah Tosun, age, s.224

²³⁸ Age, s.252-253

- 4) Bölgesel yönetimlerin merkezi yasamada organında temsili bulunmaktadır.
- 5) Merkezi devlet ve bölge arasında çıkan uyuşmazlıklarda sorunu çözecek hakem organı bulunmaktadır.
- 6) Merkez ile bölge arasında yönetim alanında çekişme olması durumunda işbirliği ve birlikte çalışma gibi şartları sağlayacak kurumlar bulunmaktadır.
- 7) Bölgeler kurucu iktidara sahip değildirler. Bölgelerin anayasaları yoktur ve merkeze tabidirler.

3.4. Bölge Devlet ile Federal Devlet ve Üniter Devlet Karşılaştırması

Federal (bileşik), üniter (tekçi) ve bölgesel devletlerin bazı benzerlik ve farklılıkları vardır. Bölge devlet ile federal devlet karşılaştırıldığında aralarındaki benzerlik ve farklılıklar şunlardır.²³⁹

- 1) Bölge devletler yasama, yürütme organları ekseninde özerk yapıda olsalar da yargı organı ekseninde özerk yapıda değildirler. Federal devletler ise yasama, yürütme ve yargı organları ekseninde özerk yapıya sahiptirler.
- 2) Bölge devletler ve özerk bölgeler arasındaki ilişki anayasa temelinde şekillenir. Verilen anayasal yetki geri alınabilir. Federal devletlerde federe devletler arasındaki ilişki Anayasal güvence altında olup dokunulamaz.
- 3) Bölge ve federal devletlerle özerk yapılar arasında yetki uyuşmazlığı sorunu üst mahkeme tarafından çözülür.
- 4) Bölge devletlerde bölgesel temsilen ikinci bir meclis olmayabilir. Federal devletlerde ikinci meclis federe yapıları temsilen olmalıdır.
- 5) Bölge devletlere kendi alanlarında bazı yasama yetkileri tanınsa da ulusal ölçekte egemen değildirler ve kendi anayasaları yoktur. Federal devletlerin ise federe yapılarının anayasaları vardır ve kendi yapılarında egemendirler.
- 6) Bölge devletler ve federal devletlerde iki kademeli yönetim bulunur ve orada yaşayan halk bu iki kademe içinde oy kullanır.
- 7) Bölge devlet ve federal devletlerde yönetimler arasında çekişme veya çatışma yaşandığında sorun çıkmaması adına uyum içinde çalışma zorunlulukları vardır.

Bölge devlet ile üniter devlet karşılaştırıldığında aralarındaki benzerlik ve farklılıklar şöyle sıralanabilir:²⁴⁰

²³⁹ Kemal Gözler, 2016, age, s.187-188

- 1) Bölgesi devlet ve üniter devlette egemenlik tekdir ve devlete aittir.
- 2) Bölgesi devlet ve üniter devletteki merkezîyetçi yapı dolayısıyla ulusal politika merkez tarafından belirlenir.
- 3) Bölgesi devletlerin yasama(parlamento) organları ve yetkileri varken, üniter devletlerin taşra birimlerinin yoktur. Bunların yerine merkezi devlete bağılı yerel yönetimler bulunur. Yerel yönetimlerde seçimle gelen belediye meclisleri vardır. Bu meclisler idari anlamda vesayete tabidir.
- 4) Bölgesi devletlere verilen yetkiler anayasa ile tanımlanmıştır. Üniter devletlerde yerel yönetimlere verilen idari yetkiler ise kanunla düzenlenmiştir.

BÖLÜM 4

AVRUPA'DA BÖLGELİ DEVLETLER

Dünyada bilinen çok sayıda ülke bulunmakla birlikte Birleşmiş Milletlerin tanıdığı 193 devlet vardır. Bunların yanında “Vatikan” ve “Filistin” olmak üzere 2 gözlemci devlet ve 11 tane de diğer devletler diye adlandırılan devletler bulunmaktadır. Bunların yanında hiçbir devlet tarafından tanınmayan “Somaliland”; Birleşmiş Milletler üyesi olmayan devletler tarafından tanınan “Dağlık Karabağ”; Birleşmiş Milletler üyesi bazı devletler tarafından tanınan “Kosova” ve “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti” ve yine Birleşmiş Milletler üyesi olan ama bazı devletler tarafından tanınmayan “Kıbrıs Cumhuriyeti” ve “İsrail” devletleri de bulunmaktadır.²⁴¹

Avrupa Dünya'nın 7 kıtasından biridir. Dünya nüfusunun%11'ini barındırmaktadır. Dünyada bulunan devletlerin 64'ü bu kıtada yer alır. Bu ülkelerin 50'si bağımsız, 8'i bağımlı ve 6'sı tanınmayan devlettir. 14 devletin adaları, 19'unun iç denizlere kıyısı, 32'nin ise deniz ve okyanuslarla sınırı bulunmaktadır. 5 devletin hem Asya hem de Avrupa'da toprakları vardır. Ayrıca Avrupa kıtasındaki devletlerin 27'si Avrupa Birliği'ne, 25'i NATO'ya ve 47'si Avrupa Konseyi'ne üyedir.²⁴²

Dünya'da federal devlet, üniter devlet ve bölgesel devlet diye adlandırılan yönetim modelleri bulunmaktadır. Bölgesel devletler üniter devlet içerisinde yer alan bir yapı olarak varlığını sürdürür. Üniter devlet yapısı içinde yer almadığını söyleyen bilim adamları da mevcuttur. Bölgesel Devletler genel olarak Birleşik Krallık, İspanya, İtalya ve Portekiz özelinde oluşmuş siyasi yapı olarak tarihte yerini alırken günümüzde farklı ülkelerde bölgesel devlet ve bölgesi bulunan idari açıdan yapılanmış devletler de yer almaktadır.

²⁴¹ **Tanınmayan veya Sınırlı Tanınan Devletler Listesi**, Wikipedia, <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%9Cıkeler_listesi>, (ET:04.08.2020)

²⁴² **Avrupa Ülkeleri Listesi**, Wikipedia, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_%C3%BClkeleri_listesi>, (ET:04.08.2020)

4.1. Birleşik Krallık

Şekil 1. Birleşik Krallık Devlet Arması-Dünya'daki Konumu ve Bayrağı²⁴³

Birleşik Krallığın Resmi adı Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığıdır. 19. yüzyılda üzerinde güneş batmayan İmparatorluğu olarak anılan Birleşik Krallık, 20. yüzyılda 2. Dünya Savaşı'nın ardından gücünü yitirmiştir. Etkisini ABD'ye kaptırdıktan sonra genişleme sürecini tamamlayarak kendini Avrupa devleti olarak tanımlamış ve kendisine bu rolü biçmiştir. Lakin 2016 yılında AB'den çıkma referandumu Brexitle 31 Ocak 2020 tarihinde resmen ayrılmıştır. Bu tarihten itibaren Dünya'da kendisini yeniden konumlandırma arayışı içerisinde.²⁴⁴

Birleşik Krallıkta kral ve kraliçe devlet başkanı olarak belirtilir. Bugün Kraliçe 2. Elizabeth devlet başkanıdır. Devlet Anayasal Monarşi ile yönetilmesinin yanında yazılı bir Anayasası yoktur. Ülkenin merkezi Londra'dır. Parlamento ve hükümet burada bulunmaktadır. Merkezi hükümet ve parlamentoyla birlikte Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda'nın bulunduğu bölgeyi yapıdaki yasama ve yürütmesiyle ülke birlikte yönetilmektedir.

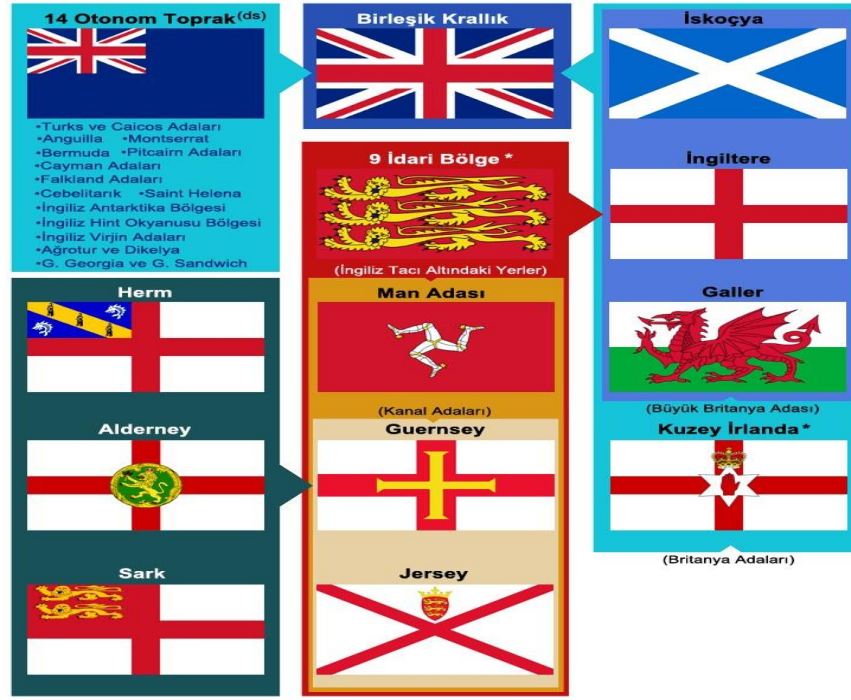
Birleşik Krallık ülkesi Galler, İskoçya, Kuzey İrlanda ve İngiltere devletlerinin birleşmesiyle meydana gelmektedir. Bu dört devletten İngiltere'nin ayrı yasama ve yürütmesi yanında Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda'nın ayrı yürütme ve yasama organları bulunmaktadır. İngiltere hariç diğer üç devletin parlamentolarına verilen yetki devri merkez tarafından belirlenir ve kaldırılabilir.²⁴⁵

²⁴³ Wikipedia, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fik_Krall%C4%B1k>, (ET:04.08.2020)

²⁴⁴ Birleşik Krallık, Anadolu Ajansı, <<https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/birlesik-krallik/901480>>, (ET:04.08.2020)

²⁴⁵ Birleşik Krallık, Wikipedia, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fik_Krall%C4%B1k#:~:text=Birle%C5%9Fik%20Krall%C4%B

Dünya'nın en karmaşık idari yapılanmasını bünyesinde bulunduran Birleşik Krallık, dört ülke ve 17 bağımlı otonom topraktan oluşmaktadır. Bu bağımlı otonom toprakların 14'ü Birleşik Krallığa 3'ü İngiltere'ye bağlıdır.²⁴⁶ Ayrıca İngiltere, Birleşik Krallığın yönetim hakkına sahip ülkesi olmasının yanında 9 en üst bölgeye ayrılmaktadır.

Şekil 2. Büyük Britanya Bölge Bayrakları ve Bağlı Bölgeler²⁴⁷

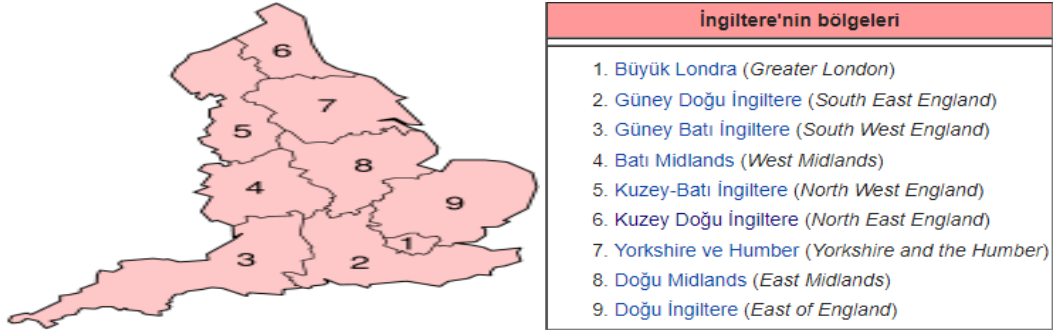
1998 yılında kurulan İngiltere'nin en üst düzey idari biriminden biri olan Büyük Londra Bölgesi diğer 8 idari birimden daha fazla ayrıcalığa sahiptir.

[1k%20d%C3%B6rt%20devletten%20meydana,hari%C3%A7%20hepsi%20B%C3%BCy%C3%BCk%20Britanya%20adas%C4%B1ndad%C4%B1r.>](https://www.yazangenclik.com/birlesik-krallikin-kafa-karistiran-yapisi-2977), (ET:04.08.2020)

²⁴⁶ Devletlerin Kafa Karıştıran Yapısı: Birleşik Krallık, Yazan Gençlik,

<<https://www.yazangenclik.com/birlesik-krallikin-kafa-karistiran-yapisi-2977>>, (ET:04.08.2020)

²⁴⁷ Yazan Gençlik, <<https://www.yazangenclik.com/birlesik-krallikin-kafa-karistiran-yapisi-2977>>, (ET:04.08.2020)

Şekil 3. İngiltere'nin Bölgeleri ve Bölge İsimleri²⁴⁸

4.1.1. Birleşik Krallık'ta Bölgelerin Ortaya Çıkışı

Birleşik Krallık 4 Krallığın birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. İrlanda daha sonra ayrılmış ve Kuzey İrlanda bu topraklara bağlı kalmıştır. 1997 yılında gerçekleştirilen referandum sonucunda İngiltere hariç diğer devletler olan İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'ya yetki devri gerçekleştirilmiştir. İngiltere'ye yetki devrinin gerçekleşmemiş olması merkez parlamentoya rakip olmasının önüne geçme hem de bütçeden hatırı sayılır pay ayrılması nedenleriyledir.

Birleşik Krallığın bölgeleri iki ilke çerçevesinde şekillenmiştir. Bunlardan biri“kendini belirleme” ve diğeri“iradelilik” ilkeleridir.²⁴⁹ Bölgeler bu iki ilke çerçevesinde kendilerini oluştururken referandum yolunu seçmişler ve sonucunda ülkede yazılı bir anayasa olmadığından Westminster Parlamentosu her bölge için ayrı kanun yoluyla bölge yetkilerinin sınırlarını çizmiştir.

4.1.2. Birleşik Krallık'ta Bölgelerin Yetki Dağılımı

Birleşik Krallık bünyesinde oluşan bölgelerin her biri kanunla sınırları belirlenmiştir. Farklı yetkilere sahip bölgelerden oluşmaktadır.

4.1.2.1. İskoçya'da Yetki Dağılımı

Birleşik Krallık 1998 yılında İskoçya ile imzaladığı kanun çerçevesinde İskoç Parlamentosu kurulmuştur. Parlamantonun yetkileri genel yetki statüsündedir. Birleşik Krallık yetkileri sayılmış geriye kalanlar İskoçya'ya bırakılmıştır.

²⁴⁸ Wikipedia, <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ngiltere%27nin_b%C3%B6lgeleri>, (ET:04.08.2020)

²⁴⁹ Seyfullah Tosun, age, s.188

İskoçya yetkileri 1998 İskoç kanununa göre şöyle sıralanabilir:²⁵⁰

- 1) Dış ilişkilerde, Birleşik Krallığın ilişkide olduğu yerler dışında etkileşimde bulunarak işlem gerçekleştirmesini kapsamaktadır.
- 2) Savunma alanında, krallığı savunma, krallığın sınırlarına dâhil olan kara, deniz, hava kuvvetleri ve karargâhları kullanımı ve benzeri kapsamaktadır.
- 3) Ekonomi alanında, paranın piyasaya sürülmesi, vergiler, hükümet harcama ve borçlanması ve benzeri konularını kapsamaktadır.
- 4) İşçileri alanında, uyuşturucu madde kullanım ve denetimi, eğlence, göç, vatandaşlık ve benzeri konularını kapsamaktadır.
- 5) Ticaret alanında, şirketlerin oluşumu, iflası, rekabeti, ürün standartları, balıkçılık ve benzeri konularını kapsamaktadır.
- 6) Enerji alanında; elektriğin üretimi, kapsamı, korunması, petrol v.s. konularını kapsamaktadır.
- 7) Ulaşım alanında, kara, deniz, hava ve demiryolu konularını kapsamaktadır.
- 8) Sosyal güvenlik alanında, maaş, sosyal güvenlik planları, nafaka ve benzeri konularını kapsamaktadır.
- 9) İstihdam alanında, iş sağlığı, işe katılma ve güvenliği ve benzeri konularını kapsamaktadır.
- 10) Sağlık alanında, kürtaj, organ nakli, tıbbi donanım, ilaçlar konularını kapsamaktadır.
- 11) Medya ve kültür alanında, yayınlar, televizyon, radyo ve benzeri konularını kapsamaktadır.

Sıralanan bu maddelerin dışında da yetkiler bulunmakla beraber genel çerçeveyi bunlar oluşturmaktadır. İskoçya kendi yargı sistemini korumuş ve daim ettirmektedir.

4.1.2.2. Kuzey İrlanda'da Yetki Dağılımı

Birleşik Krallık 1998 yılında Kuzey İrlanda ile imzaladığı kanun çerçevesinde Kuzey İrlanda Meclisi kurulmuştur. Meclisin yetkileri genel yetki statüsündedir. Birleşik Krallık yetkileri sayılmış geriye kalanlar Kuzey İrlanda'ya bırakılmıştır. Birleşik Krallık saydığı

²⁵⁰Scotland Act 1998- Schedules 4 and 5, <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/46/contents>>, (ET:11.08.2020)

yetkileri ileride Kuzey İrlanda'ya devredilebileceği yetkiler olarak muhafaza edilen yetkiler ve devredemeyeceği yetkiler olarak münhasır yetkiler şeklinde ayırmaktadır.²⁵¹

Kuzey İrlanda yetkileri 1998 Kuzey İrlanda Kanununa göre şöyle sıralanabilir:

- 1) Devredilebilen (muhafaza edilen) yetkiler:²⁵²
 - a) Kraliyet bakanlarından birine Kuzey İrlanda'yı ilgilendiren konuda yetkilerin devretme yoluyla iade edilmesi.
 - b) Kraliyet adına kullanılan majesteleri ve hükümetin elinde bulunan malların devretme yoluyla iade edilmesi.
 - c) Navigasyon işlerinin devredilmesi.
 - d) Sivil havacılık.
 - e) Yer üstü ve yer altı doğal kaynak ve denizaltı boru hatlarının kullanım hakkının devredilmesi.
 - f) İkametgâh ve posta teşkilatının kural ve işleyişinin devretme yoluyla iade edilmesi.
 - g) Kuzey İrlanda Meclisi'ndeki üyelerin dokunulmazlık ve yetki ayrıcalıkları gibi özlük haklarını düzenleyen ayrıcalıklı konular.
 - h) Kamu düzenini sürdürülmesi ile ilgili konular.
 - i) Sivil savunma, fikri mülkiyet, telekomünikasyon konuları.
 - j) Çevrenin korunmasıyla ilgili kanunlar.
 - k) Verilen korunmasıyla ilgili iş ve gereçler ve benzeri.
- 2) Devredilemeyen (münhasır) yetkiler:²⁵³
 - a) Kraliyet.
 - b) Birleşik Krallık Parlamentosu.
 - c) Silahların denetimi.
 - d) Göç ve vatandaşlık işleri.
 - e) Bütün olarak uygulanan vergi ve hizmetler.
 - f) Seçimler.
 - g) Siyasal partiler.
 - h) Nükleer enerji ve tesisleri.
 - i) Uzaydaki faaliyetler.

²⁵¹ Seyfullah Tosun, age, s. 192

²⁵² **Northern Ireland Act 1998- Schedule 3**, <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/47/contents>>, (ET: 11.08.2020)

²⁵³ **Northern Ireland Act 1998- Schedule 2**, <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/47/contents>>, (ET: 11.08.2020)

- j) Antarktika'daki faaliyetler.
- k) Para basımı, tedavülü ve banknotlar ve benzeri.

Sıralanan bu maddelerin dışında yetkiler de bulunmakla beraber genel çerçeveyi bunlar oluşturmaktadır. Kuzey İrlanda yargı sistemi devredilmemiştir. Vergi koyma konusunda yetkisi bulunmaktadır.

4.1.2.3. Galler'de Yetki Dağılımı

Birleşik Krallık 1998 yılında Galler ile imzaladığı kanun çerçevesinde Galler yönetimi kurulmuştur. Yönetimin genel yetki kuralı olmamakla birlikte kendisine devredilen konularda yetki sahibidir. Galler yönetimi kanunu üç şekilde ele alınmıştır. Birincisi Westminster Parlamentosu yasa yaparken çerçeveyi birlikte belirleyebilmektedir. İkincisi, kanun hükmünde kararname gibi olan Taç ve danışma meclisinin çıkaracağı düzenlemeleri Westminster ile birlikte inceleyebilmektedir. Üçüncüsü, referandum yoluyla Birleşik Krallık bazı yetkilerini devredebilmektedir.

Galler yetkileri 2006yönetim kanununa göre devredilebilecek olanlar şöyle sıralanabilir:²⁵⁴

- 1) Tarım, balıkçılık, kırsal alandaki haklar.
- 2) Tarihi yapılar ve kullanımı.
- 3) Eğitim alanında mesleki, sosyal ve fiziki eğitimin gelişimi ve uygulanması.
- 4) Çevreyle ilgili; çevrenin korunması konuları.
- 5) İtfaiye hizmetleri ve güvenliği.
- 6) Ulaşım ile ilgili konular.
- 7) Konut ile ilgili konular.
- 8) Galler Meclisi üyeleri ile ilgili konular.
- 9) Spor ve eğlence ile ilgili konular.
- 10) Turizm ile ilgili konular.
- 11) Şehir ve ülke planlanması ile ilgili konular.
- 12) Doğal afet ile ilgili konular.
- 13) Galler dilinin kullanımı ile ilgili konular.

²⁵⁴ **Government of Wales Act 2006- Schedule7**, <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/32/contents>>, (ET:11.08.2020)

Sayılan bu maddelerin dışında yetkiler bulunmakla beraber genel çerçeveyi bunlar oluşturmaktadır.

4.1.3. Birleşik Krallık'ın Bölgelere Müdahalesi

Birleşik Krallık'ta merkezde bulunan devlet ile bölgeler arasında yetki uyuşmazlığında Yüksek Mahkeme yetkilidir. Birleşik Krallık yetkileri konusunda bölgelere verilen konularla ilgili her zaman müdahale etme ilkesini Anayasanın bulunmaması dolayısıyla egemenlikten doğan hak olarak elinde bulundurmaktadır. Olağanüstü durumlarda ise alınacak kararlar Sivil Acil Durum Kanunu²⁵⁵ olarak adlandırılan kanuna bağlanmıştır. Bu kanuna göre olağanüstü bir durumda bölgelerle ilgili alınacak kararda bölgelere danışılmak zorundadır. Lakin Birleşik Krallık kabinesi, acil durumda danışma zorunluluğunu uygulamayabilir.²⁵⁶

4.1.4. Bölgelerin Mali Özerklik Durumları

Devlet tarafından bölgelere siyasi anlamda özerklik tanınmanın yanında mali olarak da özerklik verilmiyorsa bölge yapısından bahsedilemez. Mali anlamda verilen özerklik iki şekilde görülmektedir. Birinci anlamda bölgelere verilen harcama payı, kamu harcamaları ve vergi oranlarıdır. İkinci anlamda bölge devleti vergilendirme hakkını kendisinin belirlemesidir.²⁵⁷ Mali özerklik Birleşik Krallık'ta en geniş olarak İskoçya'ya tanınmıştır. Galler ve Kuzey İrlanda'ya da bu hak verilmiştir.

Birleşik Krallıkta bölgelere yetki devriyle birlikte kamu harcamaları "Barnett Formülü"²⁵⁸ diye adlandırılan formül ile belirlenir. Bu formüle göre bölgeler yerine getirdikleri hizmet oranları incelenerek ve bölgelerin nüfus oranlarına bakılarak kamu harcama limiti belirlenir.²⁵⁹

²⁵⁵ **Civil Contingency Act 2004-Article 29**, <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/36/section/29>>, (ET:11.08.2020)

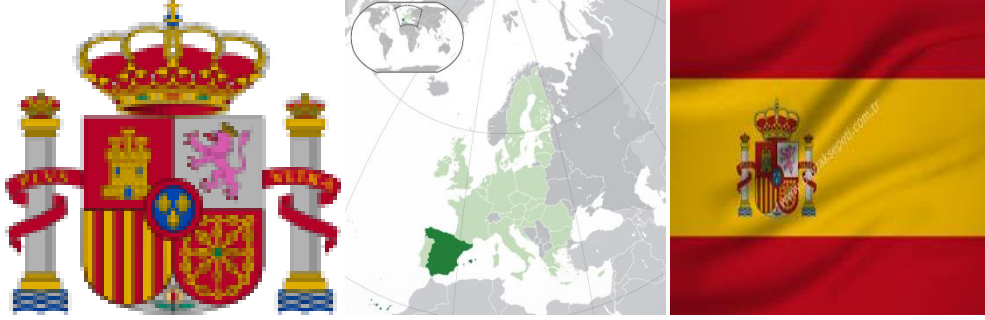
²⁵⁶ Seyfullah Tosun, age, s.202

²⁵⁷ Age, s.203

²⁵⁸ Mathew Keep, **The Barnett Formula**, House of Commons Library, Briefing Paper, Londra 2016, s.5.

²⁵⁹ Seyfullah Tosun, age, s. 213

4.2. İspanya

Şekil 4. İspanya Devlet Arması-Dünya'daki Konumu ve Bayrağı²⁶⁰

Resmi adı İspanya Krallığı olan ülkenin bugünkü sınırları 15. Yüzyılın son çeyreğinde oluşmuştur. İspanya Afrika Kıtası'na olan coğrafi yakınlık ve Kuzey Afrika ile olan tarihsel ilişkisiyle birlikte Latin Amerika ile olan bağlarıyla da Avrupa için bir köprü konuma sahiptir. İspanya tarihin belli dönemlerinde kurduğu doğru ilişkiler sayesinde tarihte önemli yer tutarken günümüzde bu etkinliğini yitirmiştir.²⁶¹

1936-1975 yılları arasında diktatör General Francisco Fransa tarafından uzun süre yönetilen ülke bu dönemde demokrasiden uzak kalmış ölümünün ardından kabul edilen anayasa ile demokrasiye geçmiştir.²⁶²

İspanya Krallığı Anayasasına göre parlamenter monarşi şeklinde örgütlenmiş siyasi yapı ile yönetilmektedir. Yönetimde sosyal demokrat iktidarda olup gücünü halktan almaktadır.²⁶³ Kral devletin başı, ülkenin birlik ve beraberliğinin sembolü olarak görülür.²⁶⁴

İspanya halkını temsil eden yasama gücünü elinde bulunduran merkezi bir parlamento (Cortes Generales) bulunur ve bu parlamento Kongre ve Senato'dan oluşan iki kanatlı bir yapıdadır.²⁶⁵ Ülkenin başkenti Madrid olmakta birlikte kongre ve senato bu şehirde bulunmaktadır. Hükümet iç ve dış siyasetin yönetilmesi, hukuki ve askeri birimlerin

²⁶⁰ Wikipedia, <<https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0spanya>>, (ET:12.08.2020)

²⁶¹ İspanya, Anadolu Ajansı, <<https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/ispunya/901485>>, (ET:12.08.2020)

²⁶² Burak Erece, age, s.100

²⁶³ 1978 İspanya Anayasası, m.1

²⁶⁴ 1978 İspanya Anayasası, m.56

²⁶⁵ 1978 İspanya Anayasası, m.66

idaresiyle görevli yürütme görevini üstlenen yapıdadır. Başbakan, başbakan yardımcıları, bakanlar ve kanunla belirlenen diğer üyelerden oluşmaktadır.²⁶⁶

İspanya Krallığının mülki yönetimi şehir(belediye), il ve kurulabilecek özerk topluluklar(bölge) olarak teşkilatlanmıştır. Oluşan yapı özerk topluluklar arasında eşit davranmakla birlikte denizaşırı topraklarda da birliği aynen devam ettirmektedir.²⁶⁷ Ayrıca İspanya Krallığında bulunan özerk topluluklar(bölge) Anayasaya göre bayrak ve sancak oluşturabilirler. Bunları kamu binaları ve resmi törenlerde İspanya bayrağıyla birlikte kullanırlar.²⁶⁸

Şekil 5. İspanya Bölge Bayrakları²⁶⁹

İspanya Krallığı 17 özerk topluluk (comunidades autónomas) ve değişen derecedeki özerkliğe sahip 2 özerk şehirden (ciudades autónomas-ceuta ve melilla) oluşmaktadır.

4.2.1. İspanya Krallığı'nda Bölgelerin Ortaya Çıkışı

Diktatör Francisco'nun ölümünden sonra Kral Juan Carlos I tahta çıkmış ve demokratik geçiş dönemini başlatmıştır. 1978'de bölgesel yapının oylaması yapılmış ve geniş kabul görerek kongre ve senatodan geçen kararla Kral'ın onayına sunulmuştur. 27 Aralık 1978 Kral'ın onayı ile ulusal ve bölgesel yapı ortaya çıkmıştır.²⁷⁰

²⁶⁶ 1978 İspanya Anayasası, m.97 ve 98

²⁶⁷ 1978 İspanya Anayasası, m.2 ve 137-138

²⁶⁸ 1978 İspanya Anayasası, m.4

²⁶⁹ İStock, <<https://www.istockphoto.com/tr/vekt%C3%B6r/t%C3%BCm-bayraklar-ıspanyol-devletler-ıspanyan%C4%B1n-%C3%B6zerk-topluluklar-gm945993134-258354376>>, (ET:12.08.2020)

²⁷⁰ Seyfullah Tosun, age, s.136

Anayasa'ya göre ortak tarih, kültürel ve ekonomik sınırdış iller ve tarihi olarak ada olan yerler özerk topluluk oluşturabilir.²⁷¹ Ayrıca bu özelliklere ek olarak il dışında kalan ve il düzeyini aşmadan bu özellikleri taşıyan yerlerde özerklik kurabilirler.²⁷²

Anayasanın 144. Maddesi Madrid, Ceuta, Melilla ve Cebelitarık şehirlerinin statülerini anlatmaktadır. Özerk topluluklar aralarında kendileriyle ilgili konularda işbirliği yapabilmenin önü parlamento onayı şartıyla açılmış ama kendi aralarında federasyon kurmaları yasaklanmıştır.²⁷³

1978 Anayasası bölgesel devletlerde görülen iradelilik ilkesini sınırlandırmıştır. Buna göre özerk topluluklarda bir yasama meclisi ve bu meclis içinden çıkan yürütme konseyi ve başbakanı bulunmaktadır.²⁷⁴

Şekil 6. İspanya'nın Bölgeleri ve 2 Özerk Şehri (Ceuta ve Meulla)²⁷⁵

4.2.2. İspanya'da Bölgelerin Yetki Dağılımı

İspanya Krallığının bünyesinde bulunan özerk toplulukların her biri Anayasal olarak sınırları belirlenmiş yapılardır. Bu sınırları devletin ve özerk topluluğun yetkilerini ayrı ayrı belirterek ortaya koymaktadır.

²⁷¹ 1978 İspanya Anayasası, m.143/1

²⁷² 1978 İspanya Anayasası, m.144

²⁷³ 1978 İspanya Anayasası, m.145

²⁷⁴ 1978 İspanya Anayasası, m.152

²⁷⁵ Doktorun Gezi Rehberi,

<<https://doktorungezirehberi.files.wordpress.com/2016/10/spainpoliticmaps1.png>>, (ET:12.08.2020)

Anayasa'nın 148/I maddesi özerk toplulukları yetkilerini saymıştır. Buna göre yetkiler şöyle sıralanabilir:²⁷⁶

- 1) Özerk toplulukların düzenlenmesi.
- 2) Kendi bölgelerindeki belediyelerin sınırlarını belirleme ve devlet yönetimine ait olan ama yerel yasalarca yetkilerini kullanarak yapılan işler.
- 3) Şehir ve kırsal yapıdaki konutlaşma.
- 4) Özerk topluluğun kendi sınırları içinde kalan bayındırlık işleri.
- 5) Kendi sınırları içinde bulunan ya da güzergâhı kendi sınırlarından geçecek olan kara ve demiryolu ile hava kablolu taşımacılıkla ilgili yetkiler.
- 6) Gemi sığınağı, yat limanları ava alanları ile genel liman yetkileri.
- 7) Devlet planına uygun olarak tarım ve hayvan yetiştiriciliği.
- 8) Ağaçlık alan ve ormanlar.
- 9) Çevresel koruma yöntemi.
- 10) Özerk topluluğun sınırları içinde yaşayan halkın çıkarlarına uygun olarak yapılacak olan hidrolik proje, kanallar, sulama alanları inşa ve işletmesi.
- 11) İç sularda balıkçılık, kabuklu deniz ürünleri sanayi ve nehirde yapılan balıkçılık.
- 12) Yerelde yapıla fuarlar.
- 13) Devlet ekonomi politikasına uygun olarak yapılan ekonomik gelişim teşvikleri.
- 14) El sanatları.
- 15) Özerk topluluğun çıkarına ve yararına yapılan müzik, konservatuar ve müzeler.
- 16) Özerk topluluğun ilgilendiği anıtlar.
- 17) Özerk topluluğun dil, kültür ve araştırmanın teşviki.
- 18) Özerk topluluğun sınırlarındaki turizm plan ve tanıtımı.
- 19) Spor ve boş zamanlarda yapılan icraatların teşviki.
- 20) Sosyal yardımlar.
- 21) Sağlığın oluşturulması ve hijyenin sağlanması.
- 22) Bina ve tesislerin bakım, onarım ve korunması.

Bu maddelerin dışında özerk topluluklar özerkliklerini sağladıktan beş yıl sonra Anayasa madde 149'da sayılan münhasır yetkiler maddeleri doğrultusunda yetkilerini genişletebilmektedirler. Bu yetkiler şunlardır:²⁷⁷

²⁷⁶ 1978 İspanya Anayasası, m. 148/I

²⁷⁷ 1978 İspanya Anayasası, m.149/I

- 1) Tüm İspanyolların haklarının korunmasında eşitlik güvence altına alınmalı.
- 2) Vatandaşlık, göçmenlik ve yabancılara verilen statü ve sığınma hakkı.
- 3) Uluslararası ilişkiler ile savunma ve silahlı kuvvetler.
- 4) Yargının yönetimi.
- 5) Fikri ve sınaî mülkiyet mevzuatı.
- 6) Para sistemi, bankacılık işleri, döviz ve mübadele ve benzeri düzenlemeler.
- 7) Ağırlık ve ölçütlerle ilgili mevzuat ve resmi saatin belirlenmesi.
- 8) Devlet borcu ve genel ekonomik işler.
- 9) Bilimsel ve teknik araştırmaların teşviki.
- 10) Sağlık konusu.
- 11) Özerk topluluğun hizmetlerine zarar vermeden uygulanan sosyal güvenlik kanunu ve finansal sistem.
- 12) Kamu idarelerinin ve hukuk sisteminin temel kuralları ve benzeri.
- 13) Özerk topluluklara zarar vermeden deniz balıkçılığı.
- 14) Ticaret gemileri, kayıtları ve sahillerin, denizlerin aydınlatılması ve benzeri.
- 15) Özerk toplulukların sınırlarından geçen telekomünikasyon, posta, hava, deniz, kara ve demiryolu taşımacılığı ve benzeri.
- 16) Su-hidrolik kaynakların yasalarının düzenlenmesi ve ayrıcalıklarının belirlenmesi.
- 17) Madencilik ve enerji hakkındaki kanunlar.
- 18) Genel ve özerk topluluğu ilgilendiren bayındırlık işleri.
- 19) Silah ve patlayıcı madde üretim, satılma ve ticareti.
- 20) Özerk toplulukların kültürel, sanatsal ve ulusal anıtların korunması ile müze, kütüphane ve arşivler.
- 21) Akademik ve mesleki derecelerin elde edilmesi, dağıtımı ile ilgili standartların belirlenmesi, güvence altına alınması.
- 22) Devletin amaçlarına uygun yapılan istatistikler ve benzeri.

Sıralanan bu maddelerin dışında yetkiler bulunmakla birlikte genel çerçeveyi bunlar oluşturmaktadır. Ayrıca 149/II maddesinde devlet, özerk toplulukları koruyarak kültürün teşvikini asli görev olarak uygulayacağı ve özerk topluluklar arasında kültürel iletişimi kolaylaştıracağını işaret etmektedir.²⁷⁸ Bununla birlikte 149/III maddesinde Anayasada yazmayan herhangi bir konuda özerk topluluklar ile kendi alanlarında bu konuyu

²⁷⁸ 1978 İspanya Anayasası, m. 149/II

gerçekleştirebilir lakin devlet ile ihtilafa düşüldüğünde özerk topluluğun yasaları devletin yasalarını geçememektedir.²⁷⁹

4.2.3. İspanya'nın Özerk Topluluklara Müdahalesi

İspanya'da devlet ile özerk topluluklar arasında anlaşmazlıkları çözme veya denetleme yöntemi ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan biri olağanüstü yöntem ve diğeri olağan yöntemdir.

4.2.3.1. Olağanüstü Yöntem

İspanya devleti olağanüstü yöntemi iki şekilde uygulayabilir. Bunlardan birincisi Anayasa'nın 150/III maddesinde geçen uyumlaştırma kanunlarıdır. Buna göre istisna olarak kullanılabilen bu yasa ile özerk topluluklara bırakılan yasalarda genel bir yarar varsa devlet bununla ilgili kanun çıkarabilir.²⁸⁰ İkincisi ise Anayasa'nın 155. maddesinde geçen devletin mecbur bıraktığı kanunlardır. Buna göre özerk topluluklar kendisine verilen yetkilere uygun olarak ve merkezi devlete zarar vermeden yapması gereken işleri yapmazsa devlet çeşitli araçları kullandıktan sonra karşı tarafın verdiği olumsuz tavırdan sonra özerk topluluğa yapmasını mecbur bıraktığı yöntemdir.²⁸¹

4.2.3.2. Olağan Yöntem

İspanya devleti olağan yöntemi iki şekilde yapabilir. Bunlardan birincisi Anayasa mahkemesidir. Devlet ile özerk bölgeler arasında çıkan olumlu ya da olumsuz anlaşmazlıklarda Anayasa mahkemesi devreye girerek son sözü söylemektedir.²⁸² İkincisi ise hükümet temsilcisidir. Devlet Anayasa'nın 154. maddesi uyarınca her özerk topluluğa bir vali atamaktadır.²⁸³ Devlet tarafından atanan bu temsilci devlet ile özerk topluluklar arasında koordinasyon ve idare görevini sistemde oluşacak aksaklıkların giderilmesi yönünde yürütmektedir.

Görüldüğü üzere İspanya'da özerk topluluklar yasama ve yürütme organlarında özerk statü elde ederken yargı organı devlette bir bütün olarak yer almaktadır. Ayrıca devlet ile özerk

²⁷⁹ 1978 İspanya Anayasası, m. 149/III

²⁸⁰ 1978 İspanya Anayasası, m. 150/III

²⁸¹ 1978 İspanya Anayasası, m.155

²⁸² 1978 İspanya Anayasası, m.161/I ve 164

²⁸³ 1978 İspanya Anayasası, m.154

topluluklar neredeyse aynı konularda yetkili olarak görev yaparak işbirliği içinde ülkeyi yönetmektedirler.²⁸⁴

4.2.4. Özerk Toplulukların Mali Özerklik Durumları

Özerk topluluklara siyasi anlamda özerklik tanımının yanında devlet tarafından mali olarak özerklik verilmiyor ise burada bölge yapısından bahsedilemez. İspanya Anayasası 156/I maddesine göre özerk topluluklar Hazine ile koordinasyon çerçevesinde tüm İspanyollar arasında birlikte yetkileri geliştirmek ve uygulamak üzere mali özerkliğe sahiptir.²⁸⁵ Ayrıca 156/II maddesine göre kanun ve özerk yapıların statülerine uygun olarak devlet tarafından yapılan vergi toplama, yönetim ve tasfiyesi için işbirliğinde bulunabilir.²⁸⁶

Bununla birlikte 157/1 maddesinde özerk toplulukların kaynakları sıralanmıştır. Bu kaynaklar şöyle sıralanabilir.²⁸⁷

- 1) Devlet tarafından tamamen ya da kısıtlı olarak özerk topluluklara bırakılan vergiler, vergiler üzerindeki fazlalıklar ve diğer paylar.
- 2) Özerk toplulukların kendilerine ait olan vergiler ve vergi oranları ile özel belirledikleri vergiler.
- 3) Özerk topluluklar arası takas fonundan transfer ve devletin kendi bütçesinden alınan ödenekler.
- 4) Mülkiyetlerden ve özel hukuktan gelen doğan gelirler.
- 5) Kredi işlemlerinden doğan gelirler.

Bu maddelere ek olarak özerk toplulukların devlet temelli üstlendikleri kamu hizmetlerinde merkezi devletin bütçesinden pay alabilmektedir. Özerk topluluklar arasında ekonomik açıdan eşitsizlik durumu ortaya çıkmasın diye parlamento bütçesinden de pay aktarılabilmektedir.²⁸⁸

²⁸⁴ Seyfullah Tosun, age, s. 169

²⁸⁵ 1978 İspanya Anayasası, m.156/I

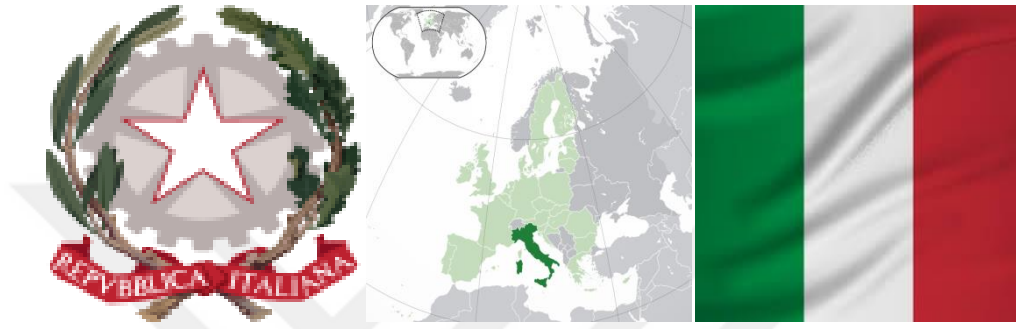
²⁸⁶ 1978 İspanya Anayasası, m.156/II

²⁸⁷ 1978 İspanya Anayasası, m. 157/I

²⁸⁸ 1978 İspanya Anayasası, m.158

Son olarak Anayasa madde 133'te vergi kurumu başlığı altında vergi koymada ve toplamada birinci yetkinin devlete ait olduğu, özerk toplulukların ise Anayasaya uygun olarak vergi koyma ve toplama yetkisinin olduğu vurgulanmaktadır.²⁸⁹

4.3. İtalya

Şekil 7. İtalya Devlet Arması-Dünya'daki Konumu ve Bayrağı²⁹⁰

Resmi adı İtalyan Cumhuriyeti ya da İtalya Cumhuriyeti olan ülkenin kökleri Büyük Roma İmparatorluğuna dayanmaktadır. Ülke tarihinde Napolyon gibi dünyaca tanınan liderlere ev sahipliği yapmış olmasının yanında topraklarında Vatikan ve San Marino olmak üzere 2 şehir devleti yer almaktadır.¹⁹ Yüzyıla gelindiğinde diğer Avrupa ülkeleri arasında siyasi birliğini sağlayan son ülkelerden biri olmuştur. Dünya savaşları gören İtalya, II. Dünya savaşında kazanan tarafta olmasına rağmen, müttefiklerin sözlerini tutmamasıyla önemli sıkıntılara girmiştir. Buhranın baş gösterdiği dönemde halk faşist programları benimsemeye başlamıştır. Bu başlangıç Faşist lider Benito Mussolini'nin liderliğinde vücut bulmuştur.²⁹¹

II. Dünya savaşından sonra devlet yönetiminin nasıl olması gerektiğiyle ilgili referanduma gidilmiştir. Referandumda monarşi olarak ya da cumhuriyet yönetimine geçme konusunda oylama yapılmıştır. 1946 yılında yapılan referandumla cumhuriyet yönetimine geçiş kabul edilmiş ve 27 Aralık 1947'de Anayasa ilan edilmiştir.²⁹²

²⁸⁹ 1978 İspanya Anayasası, m.133/I,II

²⁹⁰ Wikipedia, <<https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0italya>>, (ET:13.08.2020)

²⁹¹ İtalya, Anadolu Ajansı, <<https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/italya/901488>>, (ET:13.08.2020)

²⁹² Burak Erece, age, s.93

İtalyan Cumhuriyeti Anayasası'na göre parlamenter cumhuriyet şeklinde örgütlenmiş siyasi yapı ile yönetilmektedir. Yönetim çalışma üzerine kurulu egemenliğin halka ait olduğunu ve bunu Anayasa'nın sınırları içinde kullandığını belirtmektedir.²⁹³ Cumhurbaşkanı devletin başıdır ve milli egemenliğin temsilcisidir.²⁹⁴ Yasama gücünü elinde bulunduran merkezi bir parlamento ve bu parlamentoda genel ve doğrudan seçilen Milletvekili Meclisi ve Bölgelerin esasına göre belirlenen Senatodan oluşmaktadır.²⁹⁵ Ülkenin başkenti Roma'dır. Meclis ve senato Roma'da bulunmaktadır. Hükümet genel politikanın belirlenmesi, başbakan tarafından bakanları teşvik ve koordine etme gibi yürütme görevini üstlenen yapıdadır ve Bakanlar kurulu, Başbakan ve Bakanlardan oluşmaktadır.²⁹⁶

İtalya Cumhuriyeti mülki yönetimi belediye, il, metropol şehir, bölgeler ve merkezden oluşan teşkilatlanma şeklindedir. Oluşan yapı kendilerine özgü tüzük, yetki ve sorumlulukları olan özerk kuruluşlardır.²⁹⁷ Ayrıca İtalya Cumhuriyeti tek ve bölünmez olan yapısını koruyarak yerel özerklikleri tanır ve güçlendirir.²⁹⁸

Şekil 8. İtalya Bölge Bayrakları²⁹⁹

İtalyan Cumhuriyeti 20 bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgelerin 5'i özel özerk statüye sahiptir.

²⁹³ İtalya Anayasası, m.1

²⁹⁴ İtalya Anayasası, m.87

²⁹⁵ İtalya Anayasası, m.55, 56 ve 58

²⁹⁶ İtalya Anayasası, m.92 ve 95

²⁹⁷ İtalya Anayasası, m.114

²⁹⁸ İtalya Anayasası, m.5

²⁹⁹ İStock, <<https://www.istockphoto.com/tr/vekt%C3%B6r/italyan%C4%B1n-t%C3%BCm-bayraklar-iller-gm1043737514-279382097>>, (ET:13.08.2020)

4.3.1. İtalya Cumhuriyeti'nde Bölgelerin Ortaya Çıkışı

İtalya II. Dünya Savaşı'nın ardından cumhuriyetle tanışmış ve 1947 tarihinde anayasasını kabul etmiştir. Anayasa 1931 İspanya Anayasasını örnek almıştır. 1948'de ülke uygulanmasa da 18 özerk bölgeye ve 1963'de 20 özerk bölgeye ayrılmıştır.³⁰⁰

İtalya bölgesel devlet yapısı asıl olarak 1999 ve 2001 değişiklikleri öncesi ve sonrası olarak ayrılmaktadır. Değişiklikten önce bölgelerin yetkileri tek tek sayılmış ve genel yetki devlete bırakılmıştır sonrasında ise devletin muhafaza ettiği yetkiler belirtilerek genel yetki bölgelere bırakılmıştır.³⁰¹

İtalya Cumhuriyeti bölgelerde parlamenter hükümet sistemi uygulayarak iradelilik ilkesini sınırlamaktadır. Buna göre; İtalya Anayasası hangi bölgelerin kurulacağını saymıştır. Bu bölgeler şunlardır:³⁰²

- 1) Piedmont.
- 2) Valle d'Aosta.
- 3) Lombardy.
- 4) Trentino-Alto Adige.
- 5) Veneto.
- 6) Friuli-Venezia Giulia.
- 7) Liguria.
- 8) Emilia-Romagna.
- 9) Tuscany.
- 10) Umbria.
- 11) The Marches.
- 12) Latium.
- 13) Abruzzi.
- 14) Molise.
- 15) Campania.
- 16) Apulia.
- 17) Basilicata.

³⁰⁰ Seyfullah Tosun, age, s.169-170

³⁰¹ Age, s. 171-174

³⁰² İtalya Anayasası, m. 131

- 18) Calabria.
- 19) Sicily.
- 20) Sardinia.

Bunların dışında Anayasa özerk statülü bölgelerin dışındaki yerlere yetki aktarabileceğini ifade etmektedir.³⁰³ Bununla birlikte bölgeler kendi statülerini merkezi yasamanın onayına sunmadan değiştirebilmektedir.³⁰⁴

Şekil 9. İtalya'nın Bölgeleri ve İsimleri³⁰⁵

4.3.2. İtalya'da Bölgelerin Yetki Dağılımı

İtalya Cumhuriyeti Anayasası kanun yapma yetkisini devlete ve bölgelere ait olduğunu belirtmektedir.³⁰⁶ Anayasaya göre genel yetkili olarak bölgeleri işaret etmekte ve devletin muhafaza ettiği yetkileri saymaktadır. Buna göre sadece devlete ait olan yetkiler şunlardır:³⁰⁷

- 1) Devletin dış politika, uluslararası ilişkiler, Avrupa Birliği ilişkileri.
- 2) Göç.
- 3) Cumhuriyet ile dini yapılar ile ilişkiler.
- 4) Devletin güvenliği ile ilgili olan konular, silah, patlayıcı ve benzeri.

³⁰³ İtalya Anayasası, m.116

³⁰⁴ İtalya Anayasası, m.123

³⁰⁵ İStock, <<https://www.istockphoto.com/tr/vekt%C3%B6r/italya-eyalet-ba%C5%9Fkenti-ve-ragions-b%C3%BCy%C3%BCK-harf-ile-20-b%C3%B6lgeye-b%C3%B6l%C3%BCnm%C3%BC%C5%9F-vekt%C3%B6r-%C3%A7izim-ii-gm930109348-255026165>>, (ET:13.08.2020)

³⁰⁶ İtalya Anayasası, m.117/I

³⁰⁷ İtalya Anayasası, m.117/II

- 5) Mali piyasalar, para birimi, rekabet, vergi konuları ve mali durumlar.
- 6) Devletin organları, seçimlerle ilgili konular, referandum ve Avrupa Parlamento seçimleri.
- 7) Devletin idari teşkilatlanması.
- 8) Kamu düzeni ve güvenlikle ilgili konular yerel yönetimlerin hariç olmak üzere.
- 9) Vatandaşlıkla ilgili işler ve medeni durum ve tescil işlemleri.
- 10) Yargı, medeni, ceza ve idari yargı sistemi.
- 11) Ülke sınırları içindeki teminatla ilgili medeni ve toplumsal temel yardımlar.
- 12) Eğitim sistemiyle ilgili işler.
- 13) Sosyal güvenlik işleri.
- 14) Seçim yasası, komünler ve işleri, iller ve metropoliten kent işleri.
- 15) Gümrük ile ilgili ulusal ve uluslararası korunma işleri.
- 16) Çevre, ekosistem ve kültürel mirasın korunması işleri.

Bu yetkilerin yanında devletin ve bölgelerin ortak yetkileri de şöyle belirtilmektedir:³⁰⁸

- 1) Bölgelerin uluslararası ve AB ile ilişkileri.
- 2) Dış ticaret.
- 3) İşin korunması ve iş güvenliği ile ilgili konular.
- 4) Mesleki eğitim ve öğretim hariç eğitim kurumlarının özerkliğini koruyan eğitim.
- 5) Meslekler.
- 6) Bilimsel ve teknolojik olarak yapılar araştırma ve üretim yapan sektörlerdeki inovasyon destekleri.
- 7) Sağlığın korunması.
- 8) Beslenme.
- 9) Spor.
- 10) Afetlerdeki yardımlar.
- 11) Arazilerin kullanımı ve planlaması.
- 12) Sivil limanlar ve havalimanlarının işleri.
- 13) Büyük işlerdeki nakliye ve navigasyon ağları.
- 14) Haberleşme.
- 15) Ülkesel üretim.
- 16) Enerjinin üretimi işleri ve dağıtımı.

³⁰⁸ İtalya Anayasası, m.117/III

- 17) Sosyal güvenliğin tamamlayıcı ve destekleyici kısımları.
- 18) Kamu hesap işlerinin uyumu, maliyesi ve verginin düzenlemesi.
- 19) Tanıtım ve kültürel faaliyetlerin organizasyon ve geliştirilmesi işleri.
- 20) Tarımda kullanılan bankalar ve bölgesel kredi veren kuruluşlar.
- 21) Bölgesel arazi ve tarımda kullanılan kredi kurumları.

Bu ortak yetkilerde ilk yetkili çerçeveyi çizen devlettir. Daha sonra da devlet çerçevesine aykırı olmadan işlem yapma yetkisi bölgelere aittir. Sıralanan bu yetkilerin dışında devletin yapmadığı yetkilerden de bölgeler sorumludur.³⁰⁹

4.3.3. İtalya'nın Bölgelere Müdahalesi

İtalya'da devlet ile bölge yapıları arasında uyumsuzluğun çözümü veya denetleme ikiye ayrılmaktadır. Bunlar olağanüstü yöntem ve olağan yöntemdir.

4.3.3.1. Olağanüstü Yöntem

Olağanüstü yöntemde devletin aldığı düzenlemelere karşı bölgeler güvenceli değildirler. Buna göre devlet acil koduyla gereken işlemlerde hükümet geçici olarak düzenleme yaptığında bu düzenlemeler kanun olabilmesi için meclisler tarafından yayınlandığı günden itibaren 60 gün içinde kabul etmelidirler. Reddederlerse başlangıcından itibaren düzenleme geçersiz sayılır.³¹⁰

4.3.3.2. Olağan Yöntem

Olağan yöntemde bölgeler anayasaya aykırı işlem gerçekleştirdiğinde ve kanuna aykırı ağır fiil işlediğinde Cumhurbaşkanı'nın gerekçeli kararı ile feshedilirler. Bu işlem Millet Meclisi ve Senato ile görüşüldükten sonra gerçekleşir.³¹¹ Olağan yöntem iki şekilde gerçekleştirilebilir. Birincisi Hükümet Komiseridir. İtalya'da bulunan her bölgeye Hükümet Komiseri atanır. Bunlar Bölge Yürütme Başkanı ile yapılacak işlerin sekteye uğramaması için birlikte çalışırlar.³¹² İkincisi ise Anayasa Mahkemesi aracılığıyla.

³⁰⁹ İtalya Anayasası, m.117/IV

³¹⁰ İtalya Anayasası, m.77/II ve77/III

³¹¹ İtalya Anayasası, m.126/I

³¹² Seyfullah Tosun, age, s. 185

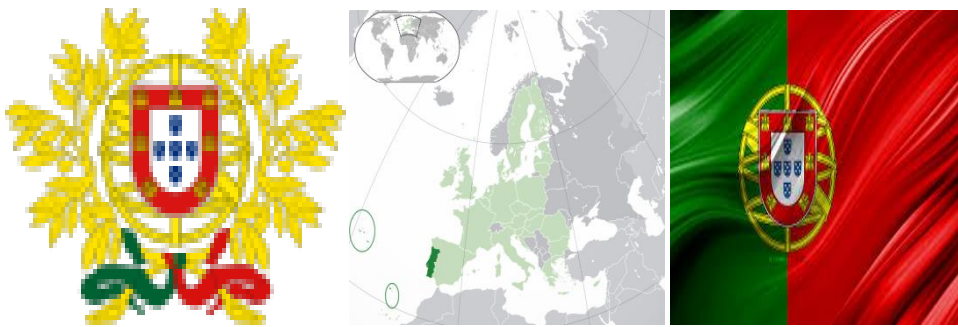
Anayasa mahkemesi, devlet ve bölgeler tarafından çıkarılan kanunların Anayasaya uygunluğunu ve aralarında çıkan uyuşmazlıkları çözmeye yetkilidir. Bu çözüm kararları bölgeleri koruma yönündedir.³¹³

4.3.4. Bölgelerin Mali Özerklik Durumları

İtalya Cumhuriyeti Anayasası bölgelerin gelir ve harcama özerkliklerinin olduğunu ve bu harcamayı bağımsız mali kaynaklarla gerçekleştireceğini söylemektedir.³¹⁴ Bölgeler harcamada kullanacakları gelirin büyük kısmını anayasaya uygun olarak vergilerde elde etmektedir. Vergiler kendi toprakları ile ilgili olan şahıs ve işlerden pay almanın yanında, istikrar fonundan da sağlanmaktadır.³¹⁵

Devlet ekonomik dengesizlikleri azaltma, sosyal dayanışma ve kaynaşma, ekonomik kalkınmanın teşviki, kişi haklarının kullanılmasının kolaylaştırılması gibi nedenlerle bölgeler lehine özel önlemleri kabul etmekte ve bütçe ayırmaktadır.³¹⁶ Ayrıca bölgelerin merkez tarafından tayin edilen kendi malvarlıklarının olmasının yanında bölgeler kendi aralarında ithalat, ihracat veya geçiş vergisi elde edemeyecekleri gibi bireylerin ve malların dolaşımını zorlaştıracı tedbir alamazlar.³¹⁷

4.4. Portekiz

Şekil 10. Portekiz Devlet Arması-Dünya'daki Konumu ve Bayrağı³¹⁸

³¹³ İtalya Anayasası, m.134/I-II

³¹⁴ İtalya Anayasası, m.119/I-II

³¹⁵ İtalya Anayasası, m.119/III

³¹⁶ İtalya Anayasası, m.119/V

³¹⁷ İtalya Anayasası, m.119/VI ve 120/I

³¹⁸ Wikipedia, <<https://tr.wikipedia.org/wiki/Portekiz>>, (ET:14.08.2020)

Resmi adı Portekiz Cumhuriyeti olan devlet coğrafi keşiflerin gerçekleşmesine öncülük etmiş böylelikle tarihin akışı değişmiştir. Coğrafi keşiflerle birlikte yeni yollar, ülkeler ve deniz ticaret alanları kazanmasıyla topraklarını genişletmiş ve 15. Yüzyılda imparatorluk derecesine erişmiştir. 20.Yüzyılda imparatorluğun sona ermesiyle birlikte yönünü Avrupa'ya dönmüş olan Portekiz, günümüzde ekonomik olarak krizler yaşasa da dengeli bir politika izlemektedir.³¹⁹

Portekiz Cumhuriyeti tarihinin belli dönemine kadar Monarşi ve darbelerle siyasi hayatını devam ettirmekle birlikte hükümet darbeleri ve dikta rejimleri de görülmüştür. 1932'den sonra İktidara gelen Antonio de Oliviera Salazar muhafazakar, milliyetçi, otoriter bir yönetim benimsemiştir. 1974 yılında “karanfil devrimi” olarak adlandırılan askeri darbeye ülke demokratik rejime geçmiştir. 2 Nisan 1976 yılında ise Anayasa ilan edilmiştir.³²⁰

Portekiz Cumhuriyeti Anayasası'na göre hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik bir devlet ve halkın egemenliğine dayalı bir cumhuriyettir.³²¹ Cumhurbaşkanı devletin başı olarak Portekiz Cumhuriyeti'nin temsilcisi, ulusal bağımsızlığın, devletin birliğinin ve kurumların düzgün işleyişinin garantörü ve başkomutandır.³²²

Yasama gücünü elinde bulunduran merkezi bir parlamento(Cumhuriyet Meclisi) bulunmakta birlikte bu parlamento tüm vatandaşların temsilcisidir.³²³ Ülkenin başkenti Lizbon olmakla birlikte meclis de Lizbon'da bulunmaktadır. Genel siyasetini yürüten, kamu yönetiminin en üst birimi olan hükümet Başbakan, Bakanlar, Müsteşarlar ve Müsteşar yardımcılarında oluşmaktadır.³²⁴

Portekiz Cumhuriyeti mülki yönetimi anakara olarak adlandırılan Portekiz ve adalar olarak adlandırılan Azor adaları ile Madeira takımadaları özerk bölgelerinden oluşmaktadır. Anakara birimleri bucaklar, belediyeler ve idari bölgelerden oluşurken, Azor adaları ve Madeira özerk bölgeleri bucaklar ve belediyelerden oluşmaktadır.³²⁵

³¹⁹ Portekiz, **Aljazeera Turk**, <<http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-portekiz>>, (ET:14.08.2020)

³²⁰ Burak Erece, age, s.102

³²¹ 1976 Portekiz Anayasası, m.1 ve 2

³²² 1976 Portekiz Anayasası, m.120

³²³ 1976 Portekiz Anayasası, m.147

³²⁴ 1976 Portekiz Anayasası, m.182 ve 183

³²⁵ 1976 Portekiz Anayasası, m.236

Şekil 11. Portekiz Bölge Bayrakları³²⁶

4.4.1. Portekiz Cumhuriyeti’nde Bölgelerin Ortaya Çıkışı

İtalya Cumhuriyeti’nde Cumhuriyete geçiş ve 1976 Anayasası’nın ilanı ile birlikte siyasi ve idari düzen yeniden şekillendirilmiştir. 1974’te gerçekleşen darbenin sonrasında ekonomik bunalım ve Afrika sömürgelerine verilen dekolonizasyon hareketi serbestîsi adalarda yaşayan halkı bağımsızlık düşüncesine sevk etmiştir. Lakin bu düşünce çeşitli istişareler sonucunda özerk bölge olarak kalmaları çözümüyle son bulmuştur.³²⁷

Anayasa özerk bölgeler başlığı altında adaların özerkliklerini özel idari ve siyasi sistem, ekonomik, sosyal, coğrafi ve kültürel çeşitlikle birlikte tarihsel özlem olarak tanımlamış ve düzenlemiştir.³²⁸ Bölgelerin özerkliği milli birlik ve dayanışma bağlarının kuvvetlenme istemiyle şekillenen, devletin egemenliğini etkilemeyen Anayasa çerçevesinde düzenlenmiş yapılardır.³²⁹ Her özerk bölge Yasama Meclisi ve Bölgesel Hükümet organlarına sahiptir. Yasama meclisi o bölgede yaşayanların nispi oyları ile belirlenirken Bölgesel Hükümetin Başbakanını seçim sonuçlarına göre Cumhuriyet Temsilcisi atamasını yapar ve geriye kalan Hükümet üyelerini ise Başbakan teklifi ile atanmaktadır.³³⁰

³²⁶ İStock, <<https://www.istockphoto.com/tr/vekt%C3%B6r/portekiz-b%C3%B6lgelerinde-bayraklar%C4%B1-gm1048790170-280509969>>, (ET:14.08.2020)

³²⁷ Burak Erece, age, s.103

³²⁸ 1976 Portekiz Anayasası, m.225/I

³²⁹ 1976 Portekiz Anayasası, m.225/II-III

³³⁰ 1976 Portekiz Anayasası, m.231

Şekil 12. Portekiz'in Özerk Bölgeleri ve Anakara Şehirleri³³¹

4.4.2. Portekiz'de Bölgelerin Yetki Dağılımı

Portekiz Cumhuriyeti bünyesinde bulunan özerk bölgelerin her biri bölgesel tüzel kişiliklerdir ve statülerinde Anayasal olarak tanımlanan yetkileri bulunmaktadır. Bu yetkiler şunlardır:³³²

- 1) Her bölge kendi içinde idari ve siyasi egemenlik yetkisinde, belli konularda kanun yapma.
- 2) Anayasa'da belirtilen konular hariç, Cumhuriyet Meclisi izniyle Yasama Meclisinin münhasır sorumluluk alanına giren kısmi konularda kanun yapmak.
- 3) Bölgenin kendi içinde, kendisini sınırlayan kanunların esas ve genel unsurlarını geliştirmek.
- 4) Bölgesel mevzuat ve egemenlik yetkisini kullananların çıkardığı düzenlemelerin ilgili organa verilmediği kanunları düzeltmek.
- 5) Statülerinin yapılması sürecini başlatmak ve mevzuata uygun olarak Yasama Meclisi üyelerinin seçimiyle ilgili mevzuat yapma sürecini başlatmak.
- 6) Mevzuata uygun olarak merkezi parlamentoya ibra ettirmek üzere kanun ve kanun değişikliği teklifinde bulunmak.
- 7) Kendi yürütme yetkisini ifa etmek.
- 8) Bölge içinde bulunan varlıklarını kullanmak, yönetmek, sözleşme yapmak.

³³¹ İStock, <<https://www.istockphoto.com/tr/vekt%C3%B6r/vekt%C3%B6r-harita-portekiz-il%C3%A7e-ve-%C3%B6zerk-b%C3%B6lge-belediyeler-b%C3%B6l%C3%BCnm%C3%BC%C5%9Ft%C3%BCr-her-b%C3%B6lge-kendi-gm917174508-252336437>>, (ET:14.08.2020)

³³² 1976 Portekiz Anayasası, m.227

- 9) Kanuna uygun olarak vergisini koymak ve bunu yaparken de ulusal ölçekte mali yapıyı bozmamak.
- 10) Özerk bölgede toplanan vergileri ve devletin ulusla dayanışma için ayırdığı bütçeden pay alma gelirleri ile diğer ayrılan gelirleri kullanmak.
- 11) Yerel yönetim ve birimleri oluşturmak ve feshetmek.
- 12) Yerel yönetimler üzerinde gözetim yapmak.
- 13) Kırsal sayılan alanları şehir veya kasaba statüsüne yükseltmek.
- 14) Daire ve kamu kurumu gibi hizmet üreten ve icra eden kamu ve şirketleri idare etmek.
- 15) Bölgenin ekonomik, sosyal açıdan kalkınma, bölgenin bütçesinin gelir ve gider hesaplarını kabul etmek ve ulusal ölçekte hazırlanan planla yer almak.
- 16) İlgili mevzuat hükümleri saklı olmak kaydıyla idari suçları tanımlamak.
- 17) Bölgede dolaşan ödeme araçlarının takibi, bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınmasının bütçesini karşılamak, döviz politikasının uygulanmasına katılmak.
- 18) Karasuları, münhasır bölge ve bitişik deniz tabanının belirlenmesine katılmak.
- 19) Bölgeyi ilgilendiren uluslararası antlaşmalara katılmak ve bunlardan gelen gelirlerden pay almak.
- 20) Ulusal kurallara uygun olarak bölgelerle ilişki kurmak.
- 21) Egemen organlar tarafından Avrupa Birliği inşa süreci durumu hakkında görüş açıklamak.
- 22) Bölgeleri ilgilendiren konulardan Avrupa Birliğinde temsil edilerek inşa sürecine katılmak ve ilgili mevzuata uygun olarak kanun yapmak.

4.4.3. Portekiz'in Özerk Bölgelere Müdahalesi

Portekiz'de merkezi devlet ve özerk bölgeler arasında yetki uyuşmazlığı, anlaşmazlığı çözme ve denetleme çeşitli yol ve yöntemlerle gerçekleşmektedir. Anayasa'nın 214'üncü maddesi Sayıştay kurumuna ilgili olduğu konu hakkında tam yetkili kılmaktadır.³³³

Anayasa Mahkemesi 223'üncü maddeye göre Anayasaya ve kanunlara aykırı konuları değerlendirir.³³⁴ Cumhuriyet Temsilcisi bölgesel kanun hükmünde kararnameler ve bölgesel düzenleyici kararnameleri imzalamakla yetkilidir. İmzalarken Anayasaya

³³³ 1976 Portekiz Anayasası, m.214/IV

³³⁴ 1976 Portekiz Anayasası, m.223/I

uygunluğunu denetler. Denetleme sonucunda ya onaylar ya da veto eder. Özerk bölgeler salt çoğunlukla tekrar bunu kabul ederse Temsilci onaylamak zorundadır. Ayrıca Cumhuriyet Temsilcisi 278 ve 279 maddelere dayanarak veto hakkını saklı tutar.³³⁵ Anayasaya göre Cumhuriyet Temsilcileri, Anayasa Mahkemesinden uygunluk denetimi yapmasını isteyebilir. Mahkeme yirmi beş gün içinde kararı bildirebileceği gibi Cumhurbaşkanı'nın bu süreyi azaltma yetkisi de vardır. Ayrıca Mahkeme Anayasaya aykırı görürse kararı tekrar ilgili organa gönderir. Bunlarla birlikte Anayasa ve kanunlara uygunluğun özel olarak incelenmesi için mahkeme kararlarına karşı Anayasa Mahkemesine başvurulabilir.³³⁶ Anayasa mahkemesi özerk bölgelerin Anayasaya uygunluğunun soyut incelemesini yapmakla yetkilendirilmiştir.³³⁷

4.4.4. Bölgelerin Mali Özerklik Durumları

Portekiz Cumhuriyeti ve özerk bölgelerarasındaki mali durum Anayasanın 164/t bendinde özerk bölgelerin mali durumunu düzenlenmesi ile ilgili kurallarla düzenlenmektedir.³³⁸ Buna göre kendi malvarlıkları, vergiler, kredi faizleri, milli dayanışmaya bağlı merkezden alınan parasal destek, Avrupa Birliği desteği gibi gelirleri bulunmaktadır.

4.5. Finlandiya

Şekil 13. Finlandiya Devlet Arması-Dünya'daki Konumu ve Bayrağı³³⁹

³³⁵ 1976 Portekiz Anayasası, m.233/II-III-IV-V

³³⁶ 1976 Portekiz Anayasası, m. 280/II/b,c,d

³³⁷ 1976 Portekiz Anayasası, m.281/I/a,c,d

³³⁸ 1976 Portekiz Anayasası, m. 229/III ve 164/t

³³⁹ Wikipedia, <<https://tr.wikipedia.org/wiki/Finlandiya>>, (ET:17.08.2020)

Resmi adı Finlandiya Cumhuriyeti olan ülke uzun bir süre komşusu olan İsveç ve Rusya'nın etkisi altında kalmış olmasına rağmen kültür ve dillerini koruyabilmişlerdir. 19. Yüzyıl başına kadar İsveç egemenliğinde kalan Finlandiya 1809 yılındaki Rusya- İsveç savaşının ardından Rusya'nın topraklarına katılmış ve özerk yapıda kalmıştır. 20. Yüzyıl başına gelindiğinde özerklik alanları kısılan Finlandiyalılar bu duruma tepki göstermeye başlamışlar ve Rus Devriminden sonra 6 Aralık 1917'de bağımsızlıklarını elde etmişlerdir.³⁴⁰ Günümüzde Finlandiya bilime, eğitime ve teknolojiye verdiği önem ile gelişimini hızlandırmış ve gelişmiş ülkeler listesine adını yazdırmayı başarmıştır.

Finlandiya Cumhuriyeti Anayasası'na göre parlamenter bir Cumhuriyet şeklinde örgütlenmiş siyasi yapı ile yönetilmekte ve yönetim halkın egemenliğine dayalı insan onurunu koruyan ve bireyin haklarını güvence altına alan, adaleti teşvik eden bir yapıdadır.³⁴¹ Halkın temsilcilerinden meydana gelen tek kamaralı merkezi bir parlamentoya sahip olan ülkede halk tarafından seçilen devlet başkanı Cumhurbaşkanı bulunmakta olup Anayasa ve kanunlara bağlıdırlar.³⁴² Ülkenin başkenti Helsinki olmakla birlikte parlamento da bu şehirde bulunmaktadır. Hükümet merkezi yapıda olup Başbakan ve Bakanlardan oluşur.³⁴³

Finlandiya cumhuriyeti mülki yönetimi yaşayan sakinlerin özerkliğine dayanan belediyelerden oluşmakta olup belediye sınırlarını alan yerler kanunla düzenlenmektedir.³⁴⁴ Bölge yapısı içinde yer alan ve özerkliği bulunan Aland Bölgesi ise Aland Özerklik Kanununda belirlenen maddelerin hükümlerine tabi kılınmıştır.³⁴⁵

³⁴⁰ Abstract, <<http://www.abstraktdergi.net/finlandiyanin-bagimsizligi-ve-dunya-devrimi-fikri/>>, (ET:20.08.2020)

³⁴¹ 1999 Finlandiya Anayasası, m.1

³⁴² 1999 Finlandiya Anayasası, m.2, 24 ve 54-57

³⁴³ 1999 Finlandiya Anayasası, m.60

³⁴⁴ 1999 Finlandiya Anayasası, m.121

³⁴⁵ 1999 Finlandiya Anayasası, m.120

Şekil 14. Finlandiya Bölge Bayrakları ve Åland Özerk Bölge Bayrağı³⁴⁶

4.5.1. Finlandiya Cumhuriyeti Bölgelerin Ortaya Çıkışı

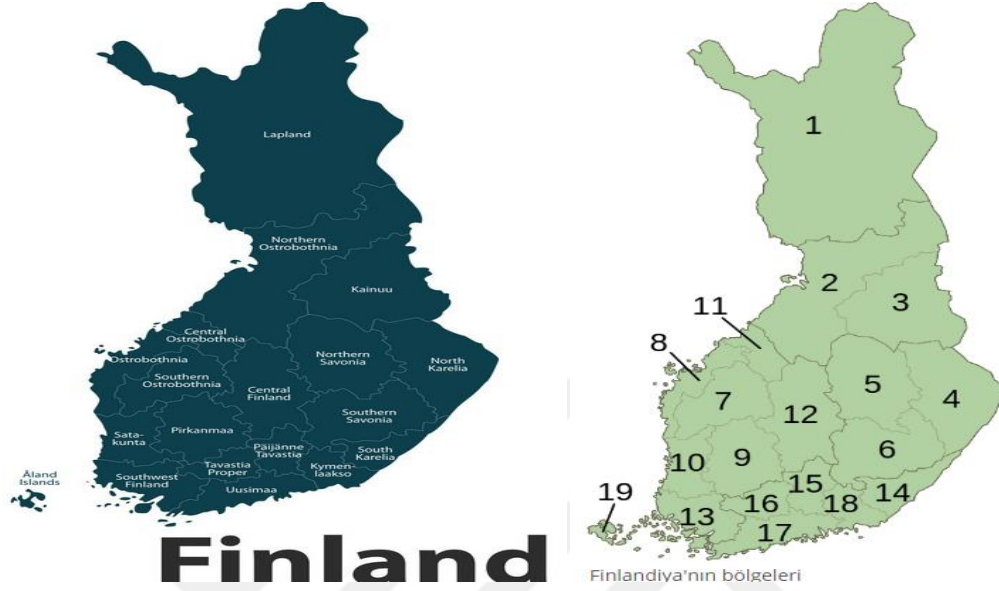
Finlandiya'nın bağımsızlığının ardından zayıf kalan yönetim ve devlet sonucunda işçi sınıfı ile hükümet arasında iç savaş çıkmıştır. Sonucunda hükümet iç savaşı kazanmıştır. Ardından Sovyetler Birliğiyle bir savaş yaşanmış ve 1948 yılında dostluk ve işbirliği anlaşması imzalanmıştır. 1990'lı yıllara kadar kredi temeli büyümeyi hedefleyen Finlandiya işsizlik gibi problemlerle uğraşmak zorunda kalmış ve teknolojik atılıp yaparak bu durumu toparlamıştır. 1995 senesinde Avrupa Birliğine üye olmuştur.

Finlandiya Cumhuriyeti bağımsızlığa kadar ve sonrasındaki süreçte yaşadıkları deneyimler ve ekonomik bunalımlar sonucunda devlet ekonomik gelişmeye önem vermiştir. Belediyeler ve bunların birleşmesiyle oluşan bölgeler sistemini benimsemiştir. Bölgeler sistemi yerel yönetim birimleri olarak benimsenmenin yanında Åland Bölgesi gerek İsveç gerekse Sovyetler Birliği zamanından gelen ihtilaflar sonucunda o günkü Milletler Cemiyeti ki günümüzdeki adı Birleşmiş Milletler çatısı altında İsveç ile Finlandiya tarafından imzalanmış olan mutabakat ile özerkliğe kavuşmuştur.³⁴⁷ Bu özerk statü Åland Özerklik kanunuyla düzenlenmiştir. Åland özerk bölgesinin başına merkez tarafından vali atanmakla birlikte bölgenin parlamentosu bulunmakta ve başkan parlamento içinden

³⁴⁶ Vectorstock, <<https://www.vectorstock.com/royalty-free-vector/map-of-finland-vector-24055725>>, (ET:20.08.2020)

³⁴⁷ Burak Erece, age, s. 103-104

çıkmaktadır.³⁴⁸ Ayrıca bölge hükümeti bölge kanununda belirlenen usule uygun olarak tayin edilir.³⁴⁹

Şekil 15. Finlandiya'nın 18 Anakara Bölgesi-Åland Özerk Bölgesi ve Bölge İsimleri³⁵⁰

4.5.2. Finlandiya'da Bölgelerin Yetki Dağılımı

Finlandiya Cumhuriyeti bünyesinde bulunan bölgeler ve özerk bölgenin her biri Anayasal olarak sınırları belirlenmiş yapılardır. Bu bölgelerin Anakarada olan 18 tanesi belediyelerin birleşmesiyle oluşarak meydana gelmişken, Åland bölgesi özerk statü kazanmış ve bölge yetkileri Åland özerklik kanunu çerçevesinde şekillenmiştir. Åland Özerklik Kanunu bölgelerin yasama yetkisi şöyledir:³⁵¹

- 1) Bölge meclisinin seçimi, görevleri ve meclis üyelerinin seçimi.
- 2) Bölge memurlarının maaş, sözleşme, idari ceza ve disiplin işleri.
- 3) Bölge temsilcilerinin ve ilköğretim, ortaokul ve geçici öğretmen aylıkları.
- 4) Bölgenin bayrağı, arması ve kullanımı.

³⁴⁸ Åland Özerklik Kanunu, m.4 ve 13

³⁴⁹ Åland Özerklik Kanunu, m.16

³⁵⁰ Wikipedia,

<https://www.wikiwand.com/tr/Finlandiya%27n%C4%B1n_b%C3%B6lgeleri#/B%C3%B6lgeler>, (ET:20.08.2020)

³⁵¹ Åland Özerklik Kanunu, m.18

- 5) Merkezin daire ve hizmetleri veya gerçek kişiler tarafından merkez bayrağının sınırlama olmadan kullanımı ve bölgedeki ticari, balıkçı, eğlence ve sair gemilerin bayrağı kullanımı.
- 6) Belediyenin sınırları, seçimleri, idaresi, personeli, ücretleri ve disiplin cezaları işlemleri.
- 7) Bölge içindeki vergilendirme sistemi, ek gelir vergi sistemi, belediye vergileri işlemleri.
- 8) Mevzuatın ilgili(27. maddenin 27., 34., 35.) maddeleri uyarında itfaiye ve kurtarma hizmetleri, bina, planlama ve bitişik konut işleri.
- 9) Mevzuatın ilgili(61. madde)maddesinin öngörülenler dışında kamunun kullanması için gereken özel hukuka tabi olan taşınmaz mallara el koyma, kira işleri.
- 10) Tabiat ve çevrenin düzenlenmesi, korunması, su hukuku, kültürel değer ve binaların korunması işleri.
- 11) Mevzuatın ilgili(27. maddenin 24, 29, 30.) maddeleri uyarınca sağlık ve tıbbi tedavi ve yakılarak defin işlemleri.
- 12) Sosyal refah, alkollü içki ruhsatı.
- 13) Eğitim, çıraklık, kültür, gençlik ve spor işleri.
- 14) Mevzuatın ilgili(27. maddenin 39.maddesi) maddesi uyarında arşiv, kütüphane ve müze işleri.
- 15) Tarım ve ormancılık işleri.
- 16) Zirai düzenlemelerde merkeze danışarak yapılan avcılık, balıkçılık ve bunlarla ilgili endüstri düzenleme işleri.
- 17) Mevzuatın ilgili(27. maddenin 31 ve 33.) maddeleri uyarınca hayvanlara karşı tavır ve veterinerlik işleri.
- 18) Mevzuatın ilgili(27. maddenin 4. fıkra)maddeleri sınırlamalarının dışında pasta hizmetleri, radyo veya kablolu yayın hakları.
- 19) Yol ve kanal işleri.
- 20) Kara, deniz ve deniz yolları trafiği ve nakliye işleri.
- 21) Mevzuatın ilgili(11. maddenin 27. maddesinin 2, 4, 9, 12-15, 17-19, 26, 27, 29-34, 37 ve 40.) maddeleri uyarında ve Mevzuatın ilgili(29. maddenin 3-5 bentleri) maddeleri uyarınca ticaret ve istihdamın teşviki işleri.
- 22) Bölge istatistikleri.
- 23) Bölgede işlenen suçun işlemleri ve benzeri.

Bu konuların dışında bölgenin yetkileri bulunmakla beraber merkezin yetkisinde bulunan maddelerde mevcuttur. Bunlar şöyle sıralanabilir:³⁵²

- 1) Anayasanın kabulü, değiştirilmesi ve ilhakı.
- 2) Ülkede ikamet etme ve ikamet yer seçme hakkının yanında taşınma, ifade özgürlüğü, dernek kurma, toplanma özgürlüğü hakları.
- 3) Merkez memurlarının teşkilatı ve faaliyetleri.
- 4) Uluslararası ilişkiler.
- 5) Devletin bayrağı, arması kullanımı.
- 6) Kişinin adı, soyadı, vesayet, beyanname ve yasal ölüm işleri.
- 7) Evlilik, aile ilişkileri, çocukların hukuki durumu ve vesayet işleri.
- 8) Dernek, vakıf, şirket ve özel hukuk tüzel kişilerinin hesaplarının tutulması.
- 9) Yabancılar hakkında genel koşullar ve taşınmaz mal, hisse senedi işleri.
- 10) Telif hakkı, patent, tasarım, marka, rekabet ve tüketicinin korunması işleri.
- 11) Sigorta anlaşmaları.
- 12) Dış ticaret.
- 13) Havacılık.
- 14) Deniz ticareti nakliye ve rotası.
- 15) Ziraat ve balık endüstri fiyatları ve ihracatı işleri.
- 16) Gayrimenkul düzenleme ve tescil işleri.
- 17) Ölçü birim düzeni ve standardizasyonu.
- 18) Nükleer enerji, inşaa, tasarruf ve materyal işleri.
- 19) Madencilik işleri.
- 20) Kıymetli metal işleri.
- 21) İş hukuku işleri.
- 22) Ceza hukuku işleri.
- 23) Mevzuatın ilgili(25. ve 26.) maddeleri uyarınca adil muamele, ön soruşturma, mahkûmiyet ve cezaların infazı işleri.
- 24) Kişi özgürlüğünün idari sınırlandırma işleri.
- 25) Kamu görevine girme hakkı.
- 26) Vatandaşlık, yabancılar hukuku ve pasaport işlemleri.
- 27) Ateşli silahlar ve mühimmat.
- 28) Bulaşıcı hastalık, kısırlaştırma ve benzeri işlemler.

³⁵² Aland Özerklik Kanunu, m. 27

- 29) Sağlık hizmetleri iş ve işleri.
- 30) Ev ve çiftlik hayvanları iş ve işlemleri.
- 31) Para basımı işlemleri.
- 32) Telekomünikasyon işlemleri ve benzeri.

Bu maddeler dışında da merkezin yetkileri bulunmakla beraber esas itibariyle yetkileri merkezde olup merkezin bir kanunuyla bölgeye kısmen veya tamamen yetkileri verilen maddelerde de şunlardır:³⁵³

- 1) Nüfus kayıt işlemleri.
- 2) Ticaret sicili, dernek ve nakliye tescili işlemleri.
- 3) Belediye çalışanları ve seçilmiş memurlarının aylık işlemleri ile Mevzuatın ilgili(18. maddenin a bendi)hükümlerinde geçen istisnalar dışındaki diğer şahısların aylık ve sigorta işlemleri.
- 4) Banka ve kredi hizmet işlemleri.
- 5) Mevzuatın ilgili(18. maddenin 14.) fıkrasındaki çıraklıkla ilgili istisnalar dışında istihdam anlaşmaları ve teşebbüsler arası işbirliği işlemleri.

Sayılan hususlar dışında merkez idaresinde olan görevler bölge idaresiyle yapılan anlaşma sonucunda belirli bir süre bölge memurlarına devredilebileceği gibi bölge yetkileri de merkeze devredilebilmektedir.³⁵⁴ Bunun yanında merkez yetkililerinin bölge yetkililerine istem üzerine yardım etme yükümlülükleri de bulunmaktadır.³⁵⁵ Ayrıca bölgenin bir kanunu açık ve öz şekilde merkez kanunu ile uyuşarak merkezin yetkisindeki hususlarla ilgili hükümler bulundurabilir.³⁵⁶

4.5.3. Finlandiya'nın Bölgelere Müdahalesi

Finlandiya'da devlet ile bölge arasında çıkan uyuşmazlık ve anlaşmazlıklar çözümünün sağlanması özerklik kanunu uyarınca düzenlenmiştir. Devlet başkanı mali düzenlemeler dışında gerçekleşen kararlarda işlem yapma yetkisi bulunmaktadır.³⁵⁷ Devlet başkanı bölge meclisi sözcüsünün görüşünü aldıktan sonra meclisi feshedebilir.³⁵⁸ Bununla birlikte

³⁵³ Aland Özerklik Kanunu, m.29

³⁵⁴ Aland Özerklik Kanunu, m. 32/1

³⁵⁵ Aland Özerklik Kanunu, m.31

³⁵⁶ Aland Özerklik Kanunu, m.19/3

³⁵⁷ 1999 Finlandiya Anayasası, m.56

³⁵⁸ Aland Özerklik Kanunu, m.15

Devlet başkanı, bölge meclisi sınırlarını aştığında ve merkezi devletin güvenliğine içte ve dışta zarar verdiğini tespit ettiğinde yüksek mahkemenin görüşünü aldıktan sonra bölge kanununu kısmen veya tamamen kaldırabilir.³⁵⁹

Merkez ile bölge arasında kurulan ilişkide Bölge Valileri önemli bir yer tutmaktadır. Merkez tarafından bölgeleri idare etmek üzere atanan valiler siyasi ve idari olarak işlem yapma yetkisi elinde bulunan ve idari vesayet yetkisiyle donatılmış olan bölgedeki merkezin temsilcisidir.

Bunların dışında merkez ile bölge memurları arasında çıkan ihtilaf sonucunda bölge hükümeti ve merkez memurlarının isteği üzerine yüksek mahkemeye başvurulur. Yüksek mahkeme karar öncesinde memurların ve Aland delegasyonunun dinler sonucunda karmaşa ortadan kaldırılır.³⁶⁰ Ayrıca merkez kanunu ile bölgede idari mahkeme kurularak bölge kanunu ile bölge yetkisi ile ilgili idari konularda yargılama yapabilmektedir.³⁶¹

4.5.4. Bölgelerin Mali Özerklik Durumları

Merkezi bölge özerk bölge üzerinde malvarlığı hakkı neticesinde idari işler için yer talep edebilir. Bu istem karşılanmazsa zorla istediği yeri alabileceği gibi aldığı yerde işi bittiğinde tekrar devreder.³⁶² Bölgede elde edilen ek gelir vergisi, geçici ek gelir vergisi, ticaret vergileri, eğlence vergileri, bölge aidatları ve belediye vergileri gibi vergiler bu alan için kullanılabileceği gibi vergi muafiyeti ve mali imkânlar temin etme bakımından merkez ile eşit hakları barındırır.³⁶³ Ayrıca bölge, giderleri karşılamak için merkezden denkleştirme olarak adlandırılan para alır. Denkleştirme merkezin hesapladığı şekliyle bölge borçları dışarıda tutularak belli katsayı ile hesaplanarak her yıl avans olarak ödenir.³⁶⁴ Bunun dışında bölge ekonomisinin öngörülmeleyen doğal afetlerle sarsılmasının önüne geçme adına merkezden sübvansiyon sağlanabilir.³⁶⁵

³⁵⁹ Aland Özerklik Kanunu, m.19/2

³⁶⁰ Aland Özerklik Kanunu, m.60/2

³⁶¹ Aland Özerklik Kanunu, m.26

³⁶² Aland Özerklik Kanunu, m.61/1-2 ve 63

³⁶³ Aland Özerklik Kanunu, m.44/3, 18/5 ve 66

³⁶⁴ Aland Özerklik Kanunu, m.45/1-2, 46, 47

³⁶⁵ Aland Özerklik Kanunu, m.51/1

5.1. Avrupa'daki Bölge Devletlerin Karşılaştırılması

Avrupa'daki bölgesel devletler karşılaştırıldığında ortaya çıkan durum tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Avrupa'daki Bölge Devletlerin Karşılaştırılması

	Birleşik Krallık	İspanya	İtalya	Portekiz	Finlandiya
İdari Bölgeselleşme	İngiltere	Yok	Yok	Var	Yok
Siyasi Bölgeselleşme	İskoçya ve Kuzey İrlanda	Var	Var	Var	Yok
Yerel Yetkiyle Bölgeselleşme	Yok	Yok	Yok	Var	Var
Bölgesel Ölçek	İskoçya, Galler Kuzey İrlanda ve İngiltere'nin 9 Üst Bölgesi	17 Özerk Bölge ve 2 Özerk Şehir	15 Normal Statülü ve 5'i Özel Statülü 20 Bölge	2 Özerk Bölge	Aland Adaları
Bölgesel Âdem-i Merkeziyet	Galler	Yok	Yok	Yok	Yok
Bölgesel Ve Dilsel Çeşitliliğin Korunması	Var	Var	Var	Yok	Var
Bölgelerin Yetki Dağılımı	Kanun	Anayasa	Anayasa	Anayasa	Anayasa
Bölgelere Müdahale	Hükümet ile Uyuşmazlıkta Yüksek Mahkeme Bakarken Egemenlik Hakkı Müdahaleye Her Zaman İzin Verir	Olağanüstü ve Olağan Yöntem	Olağanüstü ve Olağan Yöntem	Sayıştay ve Cumhuriyet Temsilcisi Denetimi	Devlet Başkanı ve Bölge Valisi
Bölgelerin Mali Özerklik Durumları	Kamu Harcaması, Vergi Koyma, Harcama Payı	Hazine İle Birlikte	Bağımsız Vergi Kaynakları	Vergiler ve Merkezi Destekler	Vergiler

Bölgeli devlet Avrupa kıtasında yaşanan deneyimler sonucu daha fazla âdem-i merkezi yaşam adına bireylerin yaşamışlıklarını göz önüne alarak temellenmiş ve köklerini bu topraklarda salmıştır. Bölgeli olarak “devlet yapısı” şekillenmesi birkaç Avrupa devletinde hayata geçirilmişse de bu kıtada bulunan diğer devletler çeşitli çekincelerden ötürü sadece yerelde yetkilendirilmiş ve asıl omurgayı oluşturan devlet yapısı içinde alt basamak olarak şekillendirmişlerdir. Bu nedenle yerelde yer alan bölge yapısı “bölgeli devlet” olarak incelenmemektedir. Yerelde oluşan bu bölge yapısı daha fazla birey odaklı yönetimi demokrasi adına kazandıran olumlu gelişme olarak görülebilir.

Günümüzde “bölgeli devlet” yapısı tam anlamıyla Birleşik Krallık, İspanya, İtalya, Portekiz ve Finlandiya ülkelerinin devlet yapısında görmekteyiz. Bahsettiğimiz bu devletlerde bu yapı her ülke kendi yapısı içerisinde sindirmiş ve ona göre uygulanmasında çeşitlilik arz etmiştir.

Bölgeli devlet “idari bölgeselleşme” olarak Birleşik Krallığın İngiltere bölgesinde, Portekiz’deki devlet yapısında görmekteyiz. “siyasi bölgeselleşme” olarak Birleşik Krallığın İskoçya ve Kuzey İrlanda bölgesinde, İspanya, İtalya devlet yapısında ve aynı zamanda Portekiz’in devlet yapısında da görmekteyiz. Finlandiya devlet yapısı bu iki bölgeli yapının dışında kendisine yer bulmuştur. “Yerel yetkiyle bölgeselleşme ”Finlandiya devletinin Aland adaları bölgesi için geçerli olmak kaydıyla bir yapılanmaya gitmiştir. Bu noktada dikkat etmemiz gereken husus idari, siyasi ve yerel yetkiyle bölgeli yapıyı Portekiz devlet yapısının benimsemiş olmasıdır.

Bölgesel ölçek diye adlandırılan devletlerin bu yapı içerisinde hangi bölgelere ayrılmış ve devleti şekillendirmiştir sorusuna cevap vermektedir. Şöyle ki:

- 1) Birleşik Krallık, İskoçya, Galler, Kuzey İrlanda ve 9üst Bölge ölçeğinde bölgenmiştir.
- 2) İspanya, 17 özerk bölgeye ve 2 özerk şehir ölçeğinde bölgenmiştir.
- 3) İtalya, 15’i normal ve 5’i özel statülü toplam 20 ölçekte bölgenmiştir.
- 4) Portekiz, 2 özerk ölçekte bölgenmiştir.
- 5) Finlandiya, 19 bölgesi yerel birimlerin birleşmesi ile bölgeli devlet yapısı diyemeyeceğimiz yapıyı oluştururken, geriye kalan Aland adaları devlet yapısı özelinde ölçeklenmiştir.

Bölgeli devlet yapısına “Bölgesel âdem-i merkeziyet” olarak bakıldığında yalnızca Birleşik Krallığın Galler bölgesi bu şekilde yapılanmıştır. Çünkü bu bölge genel yetki statüsünde

şekillendirilmemiştir bu bölgenin statüsü kendisine devredilen yetkiler ile sınırlı tutulmuştur.

Devlet yapıları şekillenirken tarihlerinden aldıkları güç ve çeşitlilik ile kendilerinin koruma ve gerçekleştirme güdüsüyle hareket ederler. Bu nedenle bölgesel devlet yapısında bölgesel ve dilsel çeşitlik bahsettiğimiz devlet yapılarında Portekiz hariç korunmaktadır. Portekiz’de ise bu çeşitliliğin saf dışı bırakılması 1974’te yaşanan darbe sonucunda ekonomik bunalım ile Afrika’da bulunan sömürgelere dekolonizasyon hakkının verilmesi sonucu adalarda yaşayan halkın bağımsızlık düşüncesine yönelmesi devleti çeşitli istişareler sonucunda bu bölgelerin sadece özerk yapıda kalmaları kararı ile neticelenmesidir.

Bölgesi devlet yapısı oluşurken neye dayanarak oluşmakta ve gücünü, yetkisini, işleyişini nereden almaktadır. Şöyle ki: devletler kurum, kuruluş yapıları ve kendi temellerini atarken tarihin ilk devletleşme adımından hareketle kendini güvenceye alarak hareket etmiştir. Bu adımlardan en önemlisi bireylerin şahsen, temsilcileri veya temsilcilerinin hazırlayıp halkın onayladığı kanun veya anayasadır. Bölgelerin yetki dağılımı Birleşik Krallıkta yazılı bir anayasanın olmaması hasebiyle kanuna dayanmaktayken, İspanya, İtalya, Portekiz ve Finlandiya devletleri Bölgesi yapılarını anayasaya dayandırmaktadırlar.

Devletler yapılanmalarını oluştururken gelecekte yaşamalarında sakınca gördükleri her türlü negatifliği elemek isterler bu nedenle hangi yapıyı benimserlerse benimsesinler yerel veya ölçek bazında yapılanmalarda bazı denge-denetim yapısı oluşturmuşlardır. Bölgesi devlet yapısında devletlerin bölgelere müdahalesi şöyle gerçekleşmektedir:

- 1) Birleşik Krallıkta, bölgeler ile merkezi devlet arasında çıkan uyuşmazlıklar yüksek mahkeme adı verilen kurum tarafından neticelendirilmektedir. Devlette anayasa bulunmadığından dolayı devlet egemenliği adına otorite hakkını saklı tutmaktadır. Olağanüstü durumda ise “sivil acil durumu” adı verilen kanun sayesinde bölgelere danışılma şartı ile müdahale etme hakkı vardır. Lakin danışma zorunluluğu devlet kabinesi tarafından uygulanmayabilmektedir.
- 2) İspanya’da, olağan ve olağanüstü olarak ikiye ayrılmaktadır. Olağanüstü yöntemde uyumlaştırma kanunu ile özerk topluluklara bırakılan bir yasada genel yarar görüyorsa düzeltmeye gidebilir. Aynı zamanda özerk yapıya görevleriyle ilgili yapması ve yaptığından doğan zararı karşılaması ile ilgili mecbur bıraktığı yasa vardır. Olağan yöntemde anayasa mahkemesi olumlu ya da olumsuz bir konuda

ıkan bir konuda araya girerek karar vermektedir. Aynı zamanda hükümet temsilcisi olarak adlandırılan vali merkez tarafından bölge yapısına atanmaktadır. Vali iki taraf arasında idari ve koordine konularında aksaklıkların giderilmesinde görev üstlenmektedir.

- 3) İtalya’da, olağüst yöntemde bölgeye müdahale etme adına acil koduyla yasa çıkarır ve bu yasa uygulanabilmesi için bölge meclisi tarafından 60 gün içinde kabul edilmesi gerekir eğer tersi bir durum oluşursa yasa baştan geçersiz sayılmaktadır. Olağ yöntemde ise bölgeler anayasaya aykırı bir fiil işlerlerse cumhurbaşkanının gerekçeli kararı ile iptal edilir. Bunun dışında devletin atadığı hükümet komiseri bölge yürütme başkanı ile birlikte çalışmaktadır. Aynı zamanda anayasa mahkemesi devlet ile bölge arasında çıkan uyuşmazlıkları sona erdiren kurum olarak işlev görmektedir.
- 4) Portekiz’de, bölgelere müdahale Sayıştay kurumunu ilgili olduğu konuyla ilgili harekete geçme yetkisini tanımışken, aynı zamanda anayasa mahkemesi cumhuriyet temsilcisi eliyle kanunların uygunluğunu denetlemekle yetkilidir.
- 5) Finlandiya’da, devlet başkanının bölgeler üzerine etki etmede önemli yer tutmaktadır. Mali konularda bölgeler yetki aşaması yaşamasıyla bölge meclis sözcüsüne danışarak meclisi feshedebilmektedir. Aynı zamanda bölge meclisi sınırlarını aştığında yüksek mahkemenin görüşünü alarak bölge kanununu feshetme yetkisine sahiptir. Bunlarla birlikte merkez tarafından görevlendirilen ve merkezin temsilcisi olan bölge valileri siyasi ve idari olarak işlem yapma yetkisini elinde bulundurmaktadır.

Mali açıdan devletlerin yönetilmesi ve bunu taban eşit şekilde yayması bireylerin refahını artırma açısından önemlidir. Devlet bölgelerin “mali özerklik durumlarını” çeşitli nedenlerle farklılaştırabilmektedir. Birleşik Krallıkta, kamu harcamaları ve vergi oranlarıyla mali açıdan özerklik tanımının yanında vergileme oranı bölgeye bırakılmıştır. İşpanya’da, devlet hazinesi ile koordinasyon ile mali özerkliğe sahipken devletin vergi toplama, yönetin ve tasfiyesinde bölgelerden yardım alabilmektedir. Aynı zamanda bölgeler vergi koyma ve toplamada asıl görev devlette olmak kaydıyla aynı görevleri gerçekleştirebilir. İtalya’da, anayasaya göre bölgelerin gelir toplama ve harcama özerkliklerinin olduğunu vurgulamaktadır. Bölgeler şahıs veya işlerden dolayı pay almanın yanında ekonomik açıdan dengesizlik yaşanmaması adına sosyal yardımlaşma fonundan destek sağlamaktadır. Portekiz’de, anayasa bölgelere vergi

toplama, kredi faizi ayarlama, malvarlığı sağlama ve milli dayanışmadan destek almaktadırlar. Finlandiya’da, bölge kendi içerisinde toprak olarak gelir elde etme ve vergilendirme konusunda özerk hakka sahiptir. Bunun yanında bölge devletten mali durumu denkleştirme adın parasal destek almaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada Birleşik Krallık, İspanya, İtalya, Portekiz ve Finlandiya devletleri üzerinden bölgesel devlet modeli açıklanmıştır. Bölgesel devlet modeli diğer devlet modellerinde olduğu gibi farklı sebeplerden ve ihtiyaçlardan dolayı ortaya çıkmıştır. Ekonomik sebepler olduğu gibi, idari ve siyasi sebepler bölgesel devlet oluşmasında yerini alırken bunlardan en öne çıkan ve bölgesel devlet şeklinin oluşmasındaki temel etken tarihsel nedenlerdir. Birleşik Krallık, İtalya, İspanya, Portekiz ve Finlandiya devletlerinin bölgesel yapıyı kabul etmelerinde her ne kadar bu nedenlerden bir veya birkaçı etkili görünse de devletler karar verme aşamasında tarihsel geçmiş ve yaşanmışlıkların etkisinde kalmıştır.

Bölgesel devlet şeklinin 1950 yılından sonra görülmesi, ulusların kaçınılmaz olarak yaşadıkları ulus-devlet olabilme veya olamama durumlarına göre kendilerini tamamlayamadıklarından doğan bir durumdur. Tarihsel geçmişe bakıldığında bölgeler Orta Çağ'da kazanılan kendi kendini yönetme istemlerini karşılamışlardır. Onların yapıları günümüzdeki bölgesel devlet modeline benzer ama esasen bugünkü devlet modelinin birkaç özelliğini yansıtmaktan başka bir bölge yapısı da değildirler.

Bölgesel devletlerin oluşması günümüz insanının bugünkü “modern dünya” algısından hareketle oluşmuştur. Bölgesel devletin hal elde etme ve daha iyiye kavuşma arzusu doğrultusunda bireyin içgüdüsünde ortaya çıkan karşı koyma ve isyan etme duyguları ile dışa vuran ayrılıkçılık ve terör hareketlerini önleyen bir devlet modeli olduğu da söylenebilir.

Bölgesel devlet şekli yer esaslı ilkesine bağlı olarak ülkenin bir kısmında ya da tamamında kurulan siyasal anlamda özerk olan devlet modelidir. Bu devlet modelinde bölgeler merkezi devletin Anayasa'da belirttiği çerçeve doğrultusunda oluşan, bölgelerin teşkilatlanması ve statüsü ile ilgili konuları ortaya koyan ve merkezin yetkilerini sayıp bölgelerin merkez tarafından kabulü ile ortaya çıkan bir modelidir. Bölgesel devletler kendi sınırları içerisinde düzenleyici işlem yapmaya haizdir. Yasama organı olan Bölge Meclisi

bu meclise işlerlik kazandırır. Bölge kurumlarının kamu idaresini işleten yürütme organı olarak Bölge Hükümeti vardır. Bölge sınırları içerisinde meclis statüsünü almış olan kurum halkın doğrudan seçtiği ve halkın temsilcisi olan vekillerden oluşmaktadır. Ayrıca hükümet niteliğini kazanmış olan yapı ise genelde bu vekiller arasından seçilmektedirler.

Bölgeli devlet modelinde merkez bölge ilişkileri anayasa tarafından çizilen veya kabul edilen sınırlar dâhilinde çeşitlilik göstermektedir. Merkez ve bölge yapıları bazı hususlarda yetkili olarak sadece merkez veya hükümeti yetkilendirmişken bazı hususlarda ise hem merkez hem de bölgeyi birlikte yetkilendirmiştir. Birlikte yapılan işlemlerde merkez çerçeve olarak bölgelerin ne yapıp yapamayacağını belirtir ve bu sınırlar dâhilinde bölge işlemlerini gerçekleştirir. Aynı zamanda merkezi devletin yapacağı işlemler bazı durumlarda bölgeli devletlere aktarım sonucunda bölgelerin yapabileceği konuma kavuşturulabilmektedir.

Bölgeli devlet modeli son yüzyılda karşılaşılan bir model olarak görülse de bölgelerin kendine ait ülkesi, milleti ve egemenliği bulunmamaktadır. Bundan dolayıdır ki bu devlet modeline üniter devlet modelinin alt kısmında yer verilmektedir.

Bölgeli Devlet aynı ülke sınırları içerisinde yaşayan halkın Anayasa ile sınırları çizilmiş olarak varlığını koruyan ve sürdüren siyasal yapılanmadır. Bölgeli devlette iki farklı siyasal yönetimin bulunduğu, devletin temel unsurlarından olan ülke unsurunun bölgelere bölünerek örgütlendiği ve bu örgütlenme ile ortaya çıkan halkın ihtiyaçları doğrultusunda şekillenen yetki alanlarında merkezin bağımlılığı doğrultusunda işbirliği içinde yürütülen siyasal yönetim biçimidir.

Günümüzdeki bölgeli devlet modeli tek merkeze bağlı olarak bölünmez ulus ve tek kültür olarak görülen ulus-devlet anlayışının kırılmasından doğmuştur. Bu devletler farklılıklarını koruyarak ulusların kültür ve çeşitliliklerini kendilerinin yönetmesi olarak karşılayan anlayış doğrultusunda merkezi devlete bağlı olarak karar alan bölge yapılarıdır. Bu bağıllık devlet karşısında boyun eğme değil kendi küçük farklılıklarını yaşama konusundaki kararlılık ve koruma güdüsünün kurumsallaşmış halidir. Ayrı bir devlet olma tehlikesi tartışma konusudur. Buna ayrılma hakkının korunması ve yeri gelirse kullanılması olarak bakılmamalıdır. Aynı durum federal yapılı devletlerde de söz konusudur.

Aslında federal yapılı devletler ayrılma hakkından doğan durum neticesinde bir devlet modeli olarak ortaya çıkmıştır ama federal devletlerde federe yapıların her biri bir merkez olarak görülmektedir. Bölgeli devletlerin aksine federe yapıların oluşumu bir pazarlık

sonucunda ortaya çıkmıştır. Federal yapılar federe devletler ile bir sözleşme çerçevesinde anlaşmaya varılarak kurulan bir devlet modelidir. Ayrıca bölgesel devlet ile federal devlet modelinde siyasal iktidarın bölünmesi anlayışı federal devletlerde iç egemenliğin bölünmesi olarak karşımıza çıkarken, bölgesel devlette siyasal iktidarın bölünmesinde merkez egemenlik ilkesine sahiptir. Bölgeler egemenlik ilkesine dayanarak siyasal iktidarı kullanabilmektedirler.

Bölgesel devlet modeli 20. Yüzyıla kadar gelen devletin özelliklerinin küreselleşmenin etkisiyle zayıflamasıyla ortaya çıkmıştır. Küreselleşmeyle hem birey hem de millet olarak merkezi devlete bağlılık azalmaya âdem-i merkezi yapılar güçlenmeye başlamıştır. Bölgesel devletlerin daha fazla yerel istemler ile federal yapıya dönüşebileceği gibi merkezin yönetilemez devlet olarak algılanmasına yol açmayı engellemek adına üniter yapıya dönüşebileceği de gözden kaçırılmamalıdır.

KAYNAKÇA

ABADAN Yavuz, **Amme Hukuku ve Devlet Nazariyeleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1952.

AĞAOĞULLARI Mehmet Ali, AKAL Cemal Bâli ve KÖKER Levent, **Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, İmge Kitabevi, Ankara 1994.

AĞAOĞULLARI Mehmet Ali, **Kent Devletinden İmparatorluğa**, İmge Kitabevi, İstanbul 2004.

AĞAOĞULLARI Mehmet Ali, ZABCI Filiz Çulha ve ERGÜN Reyda, **Kral-Devletten Ulus-Devlete**, İmge Kitabevi, Ankara 2005.

AKBAY Muvaffak, **Umumi Amme Hukuku Dersleri**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1958.

AKGÜL Mehmet Emin, **İdari Örgütlenme ve Siyasi Yönetim İlkesi Olarak Özerklik Kavramı**, Turhan Kitabevi, Ankara 2013.

AKIN İlhan, **Kamu Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul 1987.

AKTAN Coşkun Can, **Değişim Çağında Devlet**, Çizgi Kitabevi, Ankara 2003.

AKYILMAZ Bahtiyar, SEZGİNER Murat ve KAYA Cemil, **Türk İdare Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2011.

ARIBAŞ Kenan ve ŞİMŞEK Ünal, **Siyaset Bilimine Giriş**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2014.

ARİSTOTELES, **Politika**, Çev: Mete Tuncay, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005.

ARMOĞLU Fahir, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

ARSLAN Kahan Onur, **Üniter, Federal ve Bölgesel Devletlerde Yerel Yönetim Esasları (Fransa, Almanya ve İspanya Örnekleri)**, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.

ATAY Ender Ethem, **İdare Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara 2009.

AYDIN Mustafa, **Siyaset Sosyolojisi**, Açılım Kitap, İstanbul 2002.

AYGÜN Banu ve MUTLU Ahmet, “Ekolojik Toplumun Organik Toplumla İlişkisi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C:1/S:61 (2006), s.(03-35).

BABÜR Saffet, **Aristoteles: Eudemos’a Etik**, Dost Kitabevi, Ankara 1997.

BALTACI Cemal, ‘Toplum Sözleşmesi Düşünürleri’, Önder Kutlu ve Betül Karagöz Yerdelen(Ed.), **Siyasi Düşünceler Tarihi** içinde, Lisans Yayıncılık, İstanbul 2015.

CANATAN Bilal, **Yerellik İlkesi**, Galeri Kültür Yayınevi, Ankara 2001.

CEVİZCİ Ahmet, **İdealar Kuramı Platon’un Felsefesi Üzerine Araştırmalar**, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2010.

CLASTRES Pierre, **Devlete Karşı Toplum**, Çev: Mehmet Sert ve Nedim Demirtaş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2016.

ÇAMLİBEL Yılmaz, **Üniter Devlet Kafayı Yemiş Toplum**, Deng Yayınları, Diyarbakır 2008.

DAVIS James Curran, **Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz İnsanın Hikâyesi**, Çev: Barış Bıçakçı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

DOEHRING Karl, **Genel Devlet Kuramı**, Çev: Ahmet Mumcu, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2002.

DUİGNAN Brian, **U.S. Constitution and Constituional Law**, Britannica Educational Publishing, Chicago 2013.

DURSUN Davut, **Siyaset Bilimi**, Beta Yayınları, İstanbul 2016.

DÜVENCİ Serhat, “Devletin Köken Teorisi Açısından Devleti Doğuran Etmenler: Çeşitli Uygarlıklar ve Topluluklar Üzerinden Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, C:1/S:2 (2008), s.(75).

ERDOĞAN Mustafa, **Anayasal Demokrasi**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1999.

ERECE Burak, **İtalya-İspanya-Finlandiya Ülke Örnekleri Bağlamında Bölge Devlet Modeli**, Süleyman Demirel Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2017.

ERGÜL Ergin, **Hukukçu ve Siyaset Bilimci Kimliği ile İbn Haldun Toplumsal ve Devlet Kuramının Hukuk, Adalet ve İnsan Hakları Boyutu**, Adalet Yayınları, Ankara 2018.

ERÖZDEN Ozan, **Ulus Devlet**, Dost Kitabevi, Ankara 1997.

ESEN Bülent Nuri, **Anayasa Hukuku; Genel Esasları**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1970.

FENDOĞLU Hasan Tahsin, **Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara 2015.

FENDOĞLU Hasan Tahsin, **Türkiye’de Başkanlık Sistemi**, Yetkin Yayınları, Ankara 2015.

FOWLES John, **Aristos**, Çev: Serdar Rıfat Kiroğlu, Mitos Yayıncılık, İstanbul 1997.

GİRİTLİ İsmet, BİGEN Pertev ve AKGÜNER Tayfun, **İdare Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul 2011.

GÖZÜBÜYÜK A. Şeref, **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara 2007.

GÖZÜBÜYÜK Şeref ve TAN Turgut, **İdare Hukuku Genel Esaslar**, Turhan Kitabevi, Ankara 2011.

GÖZLER Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Ekin Yayınları, Bursa 2015.

GÖZLER Kemal, **Devletin Genel Teorisi**, Ekin Yayınevi, Bursa 2012.

GÖZLER Kemal, **İdare Hukuku**, Ekin Yayınevi, Bursa 2009.

GÖZLER Kemal, **Mahalli İdareler Hukuku**, Ekin Yayınevi, Bursa 2018.

GÜNDAY Metin, **İdare Hukuku**, İmaj Yayınevi, Ankara 2011.

GÜNDÜZ Aslan, “İktidar ve Milletlerarası Sınırları”, **İstanbul Barosu Dergisi**, C:64/S:2-3 (1990), s.(15-17).

GÜRİZ Adnan, **Hukuk Felsefesi**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2003.

HARMAN Chris, **Halkların Dünya Tarihi Taş Çağından Yeni Binyıla**, Çev: Uygur Kocabaşoğlu, Yordam Kitap Yayınları, İstanbul 2010.

HARYIE Cristopher, **The Rise of The Regional Europe**, Routledge Publishing, London 1994.

HEYWOOD Andrew, **Siyaset**, Haz: Buğra Kalkan, Adres Yayınları, Ankara 2007.

HEYWOOD Andrew, **Siyasi İdeolojiler**, Adres Yayınları, Ankara 2007.

HOBBS Thomas, **Leviathan**, Çev: Hamiyet Ünal, Litera Yayıncılık, İstanbul 2019.

KALABALIK Halil, **Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2005.

KAPANİ Münci, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınları, Ankara 1992.

KARAER Tacettin, “Fransa’da Yerel Yönetim Reformu Üzerine”, **Amme İdaresi Dergisi**, C:23/S:3 (1990), s.(47-48).

KARAKILÇIK Yusuf, **Yeni Yerel-Bölgesel Gelişmeler Işığında Yerel Yönetimler**, Seçkin Yayınları, Ankara 2016.

KEEP Mathew, **The Barnett Formula**, House of Commons Library, Briefing Paper, Londra 2016.

KOÇAK Mustafa, **Batı'da ve Türkiye'de Egemenlik Anlayışının Değişimi, Devlet ve Egemenlik**, Seçkin Yayınları, Ankara 2006.

KORKMAZ Meryem, **Antik Yunan'dan Günümüze Devlet**, T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018.

KOZANOĞLU Gonca, **Üniter Devlet Modelinde Mahalli İdarelerin Özerkliği İlkesi**, Adalet Yayınevi, Ankara 2015.

KUBALI Hüseyin Nail, **Anayasa Hukuku Dersleri**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 1971.

KUBALI Hüseyin Nail, **Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 1971.

KUÇURADI İoanna, “Hepimiz için Onur ve Adalet başlığı altında Neredeyiz? ve Geleceğe Yönelik Beklentiler”, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin ilânının 60. Yılında İnsan Hakları, 6-7 Kasım 2008, T.C. Maltepe Üniversitesi, İstanbul 2011, s.195-225.

LİJPHART Arend, **Çağdaş Demokrasiler Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri**, Çev: Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran, Yetkin Basımevi, Ankara 1996.

LOCKE John, **Yönetim Üzerine İkinci İnceleme**, Çev: Fahri Bakırcı, Ebabil Yayınları, Ankara 2012.

ÖZEL Mehmet, “Avrupa Birliğinde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C:58/S:1 (2003), s.(115).

MORGAN Lewis Henry, **Eski Toplum ya da İnsanlığın Barbarlık Döneminden Geçerek Yabanilikten Uygarlığa Yükselmesi Üzerine Araştırmalar I**, Çev: Ünsal Oskay, Payel Yayınevi, İstanbul 1994.

NALBANT Atilla, “Bölgesel Devlet: Yeni Bir Devlet Biçimi mi? (I) Kuramsal Temeller”, **Amme İdaresi Dergisi**, C:29/S:2 (1996), s.(47).

NALBANT Atilla, **Üniter Devlet: Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997.

NALBANT Atilla, **Üniter Devlet, Bölge ve Bölgesel Devlet**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1996.

ODYAKMAZ Zehra, KAYMAK Ümit ve ERCAN İsmail, **İdare Hukuku**, Savaş Yayınevi, Ankara 2005.

ODYAKMAZ Zehra, KAYMAK Ümit ve ERCAN İsmail, **Anayasa Hukuku**, Savaş Yayınevi, Ankara 2005.

OKANDAN Recai Galip, **Umumi Amme Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul 1968.

ÖKMEN Mustafa ve PARLAK Bekir, **Kurumdan Uygulamaya Yerel Yönetimler**, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa 2010.

ÖRÜCÜ Esin, “John Locke ve Sosyal Mukavelesinin Özelliği”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C:33/S:3-4 (1968), s.(177-196).

ÖZCAN Tuğrul, “Modern Osmanlı Diplomasisine Geçiş Sürecinde Kıbrıs (1876-1908)”, **Dergipark**, C:16/S:2 (2017), s.(4-5).

ÖZÇELİK Ahmet Selçuk, **Esas Teşkilât Hukuku Dersleri: Umumî Esaslar**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 1982.

PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, Turhan Kitabevi, Ankara 1998.

PİRESON Christopher, **Modern Devlet**, Çev: Neşet Kutluğ ve Burcu Erdoğan, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul 2015.

PLATON, **Platon Yasalar**, Çev: Candan Şentuna ve Saffet Babür, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1994.

ROSS David, **Aristoteles**, Çev: Ahmet Arslan, İlhan Oktay Anar, Özcan Yalçın Kavasoglu ve Zerrin Kurtoğlu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002.

ROUSSEAU Jean-Jacques, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, Çev: Rasih Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul 2016.

SABİNE George, **Siyasi Düşünceler Tarihi I**, Çev: Harun Rızatepe, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını, Ankara 1969.

SARMAŞIK Jale, **Anayasa Hukuku**, Der Kitabevi, İstanbul 1996

SENCER Muzaffer, “Toplumların Evrimi”, **Amme İdaresi Dergisi**, C:20/S:1 (1987), s.(33-58).

SHARKE Joseph Gabriel ve SHEARER Ivan Anthony, **Starke’s International Law**, Butterworths, London 1994.

SOYSAL Mümtaz, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1992

STRONG C.F, **The Federal State a History of Modern Political Constitutions**, Capricorn Books, U.S.A. 1963.

ŞENEL Alâeddin, **İlkel Topluluktan Uygur Topluma: Geçiş Aşamasında Ekonomik, Toplumsal, Düşünsel Yapıların Etkileşimi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.

ŞENEL Alâeddin, **Kemirgenlerden Sürüngenlere İnsanlık Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara 2014.

ŞENEL Alâeddin, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Teori Yayınları, Ankara 1985
TANİLLİ Server, **Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş**, Say Yayınları, İstanbul 1985.

TANNENBAUM Donald ve SCHULTZ David, **Siyasi Düşünceler Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri**, Çev: Fatih Demirci, Adres Yayınları, Ankara 2008.

TEKİN Oğuz, **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

TERZİOĞLU Süleyman Sırrı, **Anayasa Hukuku**, Karahan Kitabevi, Adana 2011.

TEZİÇ Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul 2009.

TOKSÖZ Fikret ve GEZİCİ Ferhan, **Türkiye’de Bölgesel Yönetim Bir Model Önerisi**, Tesev Yayınları, İstanbul 2014.

TOSUN Seyfullah, **Bölge Devlet: İspanya, İtalya ve Birleşik Krallık Örnekleri**, Oniki Levha Yayınları, İstanbul 2018.

TUNCAY Mete, **Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara Teori Yayınları, Ankara 1986.

TUNCAY Mete, **Batı’da Siyasi Düşünceler Tarihi: Eski ve Orta Çağlar**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.

TUNÇ Hasan, BİLİR Faruk ve YAVUZ Bülent, **Türk Anayasa Hukuku**, Berikan Yayınevi, Ankara 2011.

TURAN Erol, **Siyaset Bilimine Giriş**, Palet Yayınları, Konya 2013.

TURİNAY Faruk, **Dil, Hukuk ve Siyaset Bağlamında Anayasa Düşüncesi**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2012.

ULUSOY Demet Çelik, “ABD’de Federal Hukukun Üstünlüğü/Preemption İlkesi: Federalizmden Bir Sapma”, Bertil Emrah Oder(Ed), **Anayasa Hukuku Araştırmalarında Genç Yaklaşımlar** içinde, Oniki Levha Yayınları, İstanbul 2013.

UYGUN Oktay, **Federal Devlet: Temel İlkeleri, Başlıca Kurumları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği**, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul 2007.

ÜSTEL Füsün, **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Dost Yayınları, Ankara 1999.

YILDIRIM Turan, **Türkiye'nin İdari Teşkilatı**, Alkım Yayınları, İstanbul 2005.

YILDIZ Ünal, **Üniter ve Federal Devletlerde Yerel Yönetimler: Latin Amerika Ülkeleri Üzerinden Bir İnceleme**, Oniki Levha Yayınları, İstanbul 2018.

YURTSEVEN Müslüm, **Bilgi Toplumu Olma Yolunda Kütüphane ve Sivil Toplum Kuruluşu Etkileşimi, Türk Kütüphaneciler Derneği (TKD) Örneği**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.
ZABUNOĞLU Yahya Kazım, **Devlet Kuramına Giriş**, İmaj Yayınevi, Ankara 2015.

ZABUNOĞLU Yahya Kazım, **Kamu Hukukuna Giriş: Devlet, Kaynaklar ve Unsurları**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1973.

WILLMOTT Peter, **Local Government Decentralisation and Community**, Policy Studies Institute, 1987.

Abstract, <<http://www.abstraktdergi.net/finlandiyanin-bagimsizligi-ve-dunya-devrimi-fikri/>>, (ET:20.08.2020).

Aland Özerklik Kanunu, <<https://peacemaker.un.org/finlandsweden-autonomyaland93>>, (ET: 20.08.2020).

Avrupa Ülkeleri Listesi, Wikipedia, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_%C3%BClkeleri_listesi>, (ET:04.08.2020).

AUST Anthony, **Handbook of International Law**, Cambridge University Press, UK 2005, <https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=74Zmct-7hGIC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Anthony+Aust,+Handbook+of+Internat%C4%B1onal+Law&ots=h3vdh-EvgW&sig=UNiYrvbdnltX9DchKtVY7VgEGRo&redir_esc=y#v=onepage&q=Anthony%20Aust%2C%20Handbook%20of%20Internat%C4%B1onal%20Law&f=false>, (ET:12.07.2020).

Birleşik Krallık, Anadolu Ajansı, <<https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/birlesik-krallik/901480>>, (ET:04.08.2020).

Birleşik Krallık, Wikipedia, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Birle%C5%9Fik_Krall%C4%B1k#:~:text=Birle%C5%9Fik%20Krall%C4%B1k%20d%C3%B6rt%20devletten%20meydana,hari%C3%A7%20hopsi%20B%C3%BCy%C3%BCk%20Britanya%20adas%C4%B1ndad%C4%B1r.>>, (ET:04.08.2020).

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, Madde33, <<https://denizmevzuat.uab.gov.tr/uploads/pages/uluslararasi-sozlesmeler/denizhukuku.pdf>>, (ET:12.07.2020).

Civil Contingency Act 2004-Article 29, <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/36/section/29>>, (ET:11.08.2020).

Devletlerin Kafa Karıştırıcı Yapısı: Birleşik Krallık, Yazan Gençlik,
<<https://www.yazangenclik.com/birlesik-krallikin-kafa-karistiran-yapisi-2977>>,
(ET:04.08.2020).

Diyanet İşleri Başkanlığı, **Kuran-ı Kerim Meali**, Yenigün Matbaacılık, Ankara 2011,
<https://webdosya.diyanet.gov.tr/kuran/kuranikerim/dosyalar/document/kuran_meal.pdf>,
(ET:28.08.2020).

Finlandiya Anayasası, <<https://www.chanrobles.com/finland.htm#.X0YfBcgzbDc>>,
(20.08.2020).

Government of Wales Act 2006-Schedule7,
<<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/32/contents>>, (ET:11.08.2020)
İspanya, Anadolu Ajansı, <<https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/ispanya/901485>>,
(ET:12.08.2020).

Holokost, Holokost Ansiklopedisi,
<https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/introduction-to-the-holocaust>
(ET:02.02.2021).

İspanya Anayasası, <<https://www.chanrobles.com/spain.htm#.X0Ydl8gzbDc>>,
(12.08.2020).

İtalya Anayasası, <<https://www.chanrobles.com/italy.htm#.X0Yd3sgzbDc>>,
(ET:13.08.2020).

MACHIAVELLI Niccolò, 'Prens', <<http://www.filosofico.net/mac01.htm>>,
(ET:01.07.2020).

Northern Ireland Act 1998-Schedule 3,
<<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/47/contents>>, (ET:11.08.2020)
Portekiz Anayasası, <<https://www.chanrobles.com/portugal.htm#.X0YeTMgzbDc>>,
(ET:14.08.2020).

Portekiz, **Aljazeera Turk**, <<http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-portekiz>>,
(ET:14.08.2020).

Scotland Act 1998-Schedules 4 and 5,
<<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/46/contents>>, (ET:11.08.2020).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayını,
Ankara 2001, <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_YerelYonetimler.pdf>, (ET:25.07.2020), s.10.

Tanınmayan veya Sınırlı Tanınan Devletler Listesi, Wikipedia,
<https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%9Ckler_listesi>, (ET:04.08.2020).

Yeni Yaşam Yayınları, **İncil**, Mat Yapım, Haziran 2012, <<https://www.die-bibel.de/media/articles/pdf/8266.pdf>>, (ET:28.08.2020).

JELLİNEK George, **L'Etat Moderne et Son Droit**, Paris, V. Giard & Brière, 1911,
<<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k11825177/f1.image>>, (ET:01.07.2020).

18 Nisan 1961 Tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkındaki Viyana Sözleşmesine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, TBMM Tutanaklar/Karar ve Kanunlar Bölümü,
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc068/kanun_tbmcc068/kanuntbmmc06803042.pdf>, Madde: 22/1-29-30-31, (ET:10.07.2020).

1999 Kosova Krizi ve NATO Müdahalesi, Tuiç Akademi Araştırma Merkezi,
<<http://www.tuicakademi.org/mehmet-nizam-199-kosova-krizi-ve-nato-mudahalesi/#:~:text=24%20Mart%201999%20tarihinde%2C%2078,Kosova'dan%20%C3%A7ekilmek%20zorunda%20kald%C4%B1.>>, (ET:17.07.2020).

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Lise	Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu Lisesi	2011
Ön Lisans	Turgut Özal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi	2013
Üniversite	Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi	2018
Yüksek Lisans	Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı	2021
Doktora		

İş Deneyimi Yılı	Çalıştığı Yer	Görev

TEZ DEĞERLENDİRME FORMU

Aksaray Üniversitesi Tez DeğerlendirmeFormu		
Öğrencinin AdıSoyadı:		EVET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapakta ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyormu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	

Bu tezin tarafımdan “Tez yazım kuralları” okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek hertürlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabuledirim.

Öğrencinin imzası